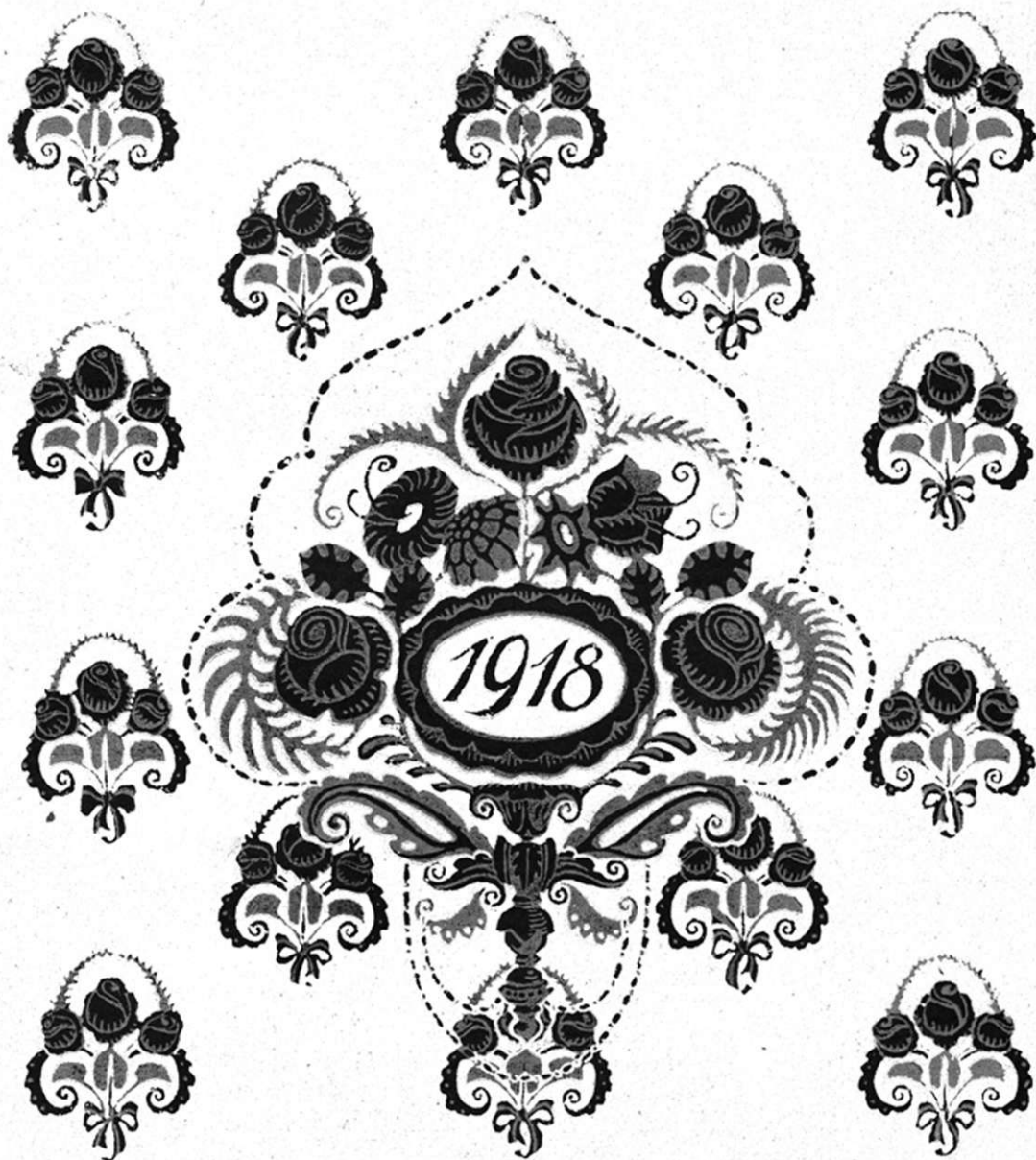

LUBLJANSKI ZVON

SEPTEMBER
OKTOBER

LETNIK: 38
TISK ZADRUGA LUBLJANI

ŠTEV. 9, 10.

Vsebina septembrskega in oktobrskega zvezka.

1. Oton Župančič: <i>Naša beseda</i>	593
2. A. Adamič: <i>Opolnoči</i>	595
3. Vladimir Levstik: <i>Gadje gnezdo</i> . (Konec prihodnjič.)	596
4. Stano Kosovel: <i>Pozna jesen</i>	607
5. Juš Kozak: <i>Markt Groll</i> . (Konec prihodnjič.)	608
6. Miran Jarc: <i>Trhlo drevo</i>	616
7. Avgust Žigon: <i>Prispevek k petdesetletnici</i> (Dalje.)	617
8. F. Golar: <i>Mecen</i>	632
9. Anton Loboda: <i>Vprašanje narodno mešanih ozemelj</i>	637
10. F. Bogdanov: <i>Človek našega časa</i>	651
11. Eliška Krasnohorska — Dr. Ivan Lah: <i>Pesmi</i>	657
12. Igo Gruden: <i>Ah, toliko noči</i>	663
13. Vladimir Levstik: <i>Obnovitev ali preporod?</i>	664
14. A. Novačan: <i>Krēma Čamarjeva</i>	668
15. Fran Tratnik: <i>Aforizmi o umetnosti</i>	679
16. Fran Tratnik: <i>Roža</i>	680
17. N. F. Preobraženski: <i>Dve, tri o poljskem nacionalizmu</i>	681
18. Stano Kosovel: <i>Z voljo</i>	687
19. Fran Tratnik: <i>Vizija</i>	688
20. Igo Gruden: <i>Gazela</i>	688
21. Albin Prepeluh: <i>Kupčija</i>	689
22. Književnost in umetnost	696
J. A. Glonar: <i>Luč</i> . — Dr. V. K.: <i>Izdanja nakladnega zavoda „Jug“ v Zagrebu</i> . — Ivan Albrecht: <i>Mala biblioteka</i> . A. Schopenhauer: <i>O pisanju i stilu</i> .	
23. Listek	701
— 1 —: Ivan Cankar: <i>Tři povídky</i> . — — e —: <i>Narodno gledišče</i> . — Dr. I. Š.: <i>„Naricanje“ pri Slovencih?</i> — <i>Razpis dveh pisateljskih nagrad</i> . — <i>Razpis nagrad za najboljše skladbe</i> .	
24. Kulturno-politični pregled	703
A. L.: <i>Um die Jugoslavija</i> .	

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 20 K, za pol leta 10 K, za četrt leta 5 K, za vse neavstrijske dežele po 30 K na leto.

==== Posamezni zvezki se dobivajo po 2 K. ====

Odgovorni urednik: Oton Župančič.

Sourednika: Anton Loboda in Milan Pugelj.

Upravništvo se nahaja v Sodni ulici št. 6.

Lastnina in založba „Tiskovne zadruga“ z. z. o. z. v Ljubljani.

Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Oton Župančič:

Naša beseda.

(Ob otvoritvi Slovenskega Narodnega Gledališča v Ljubljani
dne 29. septembra 1918.)

Opolnoči nihče ni vedel kam ne kod . . .
Vse misli so glavó vteknile pod perot,
obmolknil pevec, prorok je zaspal,
naròd se nemim sencam je udal,
dolgo strmél je vanje tih
in sam je onemél ob njih. —

Alfa in Omega! Beseda! Bajna moč,
ki stari kaos si ločila v dan in noč,
skrivnostno tvorno izrekana vsevdilj
vzdržuješ svet in smer in zadnji cilj
in s trikrat večnim božjim Da
nenehoma budiš iz sna.

Nesmrtni geniji, ki v tebi dišejo
in tvojih abeced razlago pišejo
človeštvu v srca kot ozvezdja v mrak,
narodu vsakemu so dali znak
poslanstva svojega, svoj red
in potrdilo za ta svet.

Le preko nas je šel visoko njih polèt,
da komaj čuli smo pojočih kril trepèt
in komaj vedeli, če vtrip srca
je ali tajno znamenje z neba . . .
a kdor je znamenje uzrl,
um in srcé je v sebi trl.

Ponos, značaj in čast — ponarejen denar!
Kdo pristni kov moža razbere od potvar?
Veš, komu si zaupno segel v dlan?
Nocoj to noč s poljubom boš izdan.
Očeta ni več, ni sinú,
in Duh pri nas je brez glasu.

Obsojeni na molk v posvetu narodov,
od daleč gledamo, ko svet gradijo nov!
V svobode svetlo pesem dano ni
upletati nam svojih melodij . . . ✕
Vej, vrli véjavec vihar,
razvej nas — pleve — kaj mi mar! — —

Bil je med nami mož kot zrno klen in zdrav;
ta, kakor knjige mi, ljudi je brati znal;
tako zatopil se je v tajnopis
človeka našega, da je odtis
njegovih najglobočjih sanj
užgal pekočo stigmo vanj.

Zdaj bral je v sebi: V nas zapisano je Luč!
In rekel je: I nam je dan v bodočnost ključ,
ker smo hranili v duši neskaljen
pravice in svobode zlati sen;
nam samim skrit, svetú zastrt
sijal je v burnih časov srd.

Rod, veš še, da tvoj kralj je z ognjem kronan bil *matija*
in da nihče iz rok mu žezla ni izvil?
In da za vse, kar je razgrnil Bog
ljudem sveta, za polje, goro, log,
za zver in dušo pravda še,
še teče in vsa vroča vre?

In narod, ki že sam je bil izgrešil sled,
pradavnih, divnih sanj, ki jih je sanjal ded,
ko vzrl je poveličani obraz
moža, pred njim spoznal je: To sem jaz!
V zrcalu vernem, v možu tem,
kar bil, kar bom, vse vidim, vem.

O zarje Vidove! O mladi, sveti svit,
po morjih, jezerih, po srebru rek razlit!
V sleherni kapljico, v rosâ nebroj
zajet do iskrice nebeški soj!
Luč iztegnila je rokó
in sence brez zavetja mro. —

Beseda je izšla, izšla med nami res!
Slovenska misel, vzpluj v zaletu do nebes!
Razpni se — po razponu tvojih kril
bo meril narod čilost svojih sil,
in — morda — treh najmlajši brat,
pojde za vse usod iskat.

Več ne zaidi nam! Sedaj in vekomaj,
beseda, v molka noč zabresti nam ne daj!
Zanos in radost nam, obup in bol
obsevaj z žarki svojih aureol,
da vsak naš sen bo v tebi zlat,
vsak duh bo nosil tvoj pečát!

*vse je po; vse tiste kot kristalni
Le Preserin se morete biti — to
je bil jasen kot stol nad
Vobo. Jasen, umljen + čist brez m
Peto, b*

A. Adamič:

Opolnoči.

V srebrnem kraju lune, o polnoči
stoji ženâ najlepša žena,
pokrajina strmi, molči,
vsa zemlja je v češčenje zatopljena.

Popotnik trudni blodi sredi temin,
globoko v pas se klanja, moli,
— smehlja kraljica se višin,
smehlja se milostna človeški boli.

Gadje gnezdo.

(Dalje.)

Polnoč je. Kastelka sedi za pečjo in šteje udarce z zvonika; vse je pripravljeno za nepovratno pot. Zanka iz perilne vrvi leži s kosčkom mila na njenem krilu, skrbno zavita v papir. Ako je ona kriva, mora žrtev njenega življenja rešiti otroka; in če je nedolžna, vsaj konca ne bo videla, ne bo štrlela na samem liki okleščena jelša, ki gleda ob svojem znožju poslednjo zeleno vejo na tleh.

Preveč je bilo tega; nebo in zemlja nista mogla streti njene sile drugače, pa sta jo z nesrečo sinov. Zdaj je vse zapečateno. Zanka je trdna; pol ure jo je vezala pri svetilki, z naočniki na nosu, ter pozkušala in razdirala, dokler ni dobila zaupanja vanjo. Le kam bi šla, da je kdo ne zmoti? Ženščeta se kar ne spravijo spat in švigajo venomer, kakor bi že nekaj slutile; kamorkoli stopi gospa, jih ima za petami. Nazaj grede s polja je zalotila Katro, da ji sledi; zdaj smuče Polona po veži, obstaja pred vrati in prisluškuje . . .

Vse to premišlja hladno in trezno; v svojih zadnjih trenutkih hoče biti spet Kastelka in dobro opraviti, kar stori. Oblekla se je praznično: kar tako naj jo polože na oder, je napisala v pismu, ki čaka pripravljeno na pisalni mizi ter obsega vse njene želje do tega sveta. Po prstih stopi k oknu, da še enkrat pozdravi bogato domačijo, ki se je vzdignila iz njenih žuljev in — gorje! — iz njene žive krvi. Mehkoba jo obhaja, ko leti z mislijo po vsej tej lasti, katero je toliko let pripravljala svojim sinovom: koliko ljubezni je v nji zakopane, koliko dobrih sanj in prečutih noči! Zbogom, dolina, zbogom domači svet; Kastelka s Kastelčevega te pozdravlja v svoji zadnji uri . . . Zbogom ti, draga deca na mejah, ki je tolikanj skrbela zate, da ne utoneš v tujem morju: tudi nazadnje te ni pozabila! Da kmalu zaplešeš nad njenim grobom na velikem prazniku stare pravde, težko pričakovane, v hrepenenju obverovane, v usodni borbi obnovljene!

Stara se obrne k mizi, privije luč, pomisli ter jo upihne; meščina je zanjo dovolj svetla. Mudi se, bela žena stoji ob gadovem zgglavju; hiti, mati, preden zamahne s koso! Srce se ji krči ob misli,

da si ne upa k njemu po slovo, ko ga tako dolgo ni videla in ga ne bo nikoli več; vsaj ozrla bi se nanj, skozi ključavnico bi pogledala, v duhu bi pokleknila k njegovi postelji . . . Toda mari ve, s čim ga pogubi? Ali ni že njena skrb nevarna blede lučki življenja, ki se bori z ledeno sapo smrti? Šele spomin ljubezni, ki je legla sama v dar, se bo smel enkrat smehljati v njegovo ubogo lice, sijati mu v dneh ozdravljenja . . . Na pot, Kastelka! Le kam?

Takrat se ji ustavi oko na temni senci stenske ure. Kastelka položi prst na čelo in pokima; z neskončno opreznostjo sname uro, tiho jo položi na mizo ter gre potipat železni kavelj, če dobro drži. Zadovoljna je; previdno odvijje zanko, da ne bi šelestel papir. Ali kdo posluša zunaj? V veži je tema in vse tiho. S pomirjenim srcem stisne milo in zanko v dlan ter vleče vrvico semintja, dokler ne drči kakor gladka belouška; nato si obriše roke in privezuje zanko, čudeč se skrivnostni lehkoti, ki jo skoraj vzdiguje od tal. Že si podstavlja stol, ko šepne tuj glas pri vratih:

„Kastelka!“

Toda vdovi se zdi, da je skočil veter po brajdi.

„Zaklenila bi,“ mrmra sama pri sebi, „da vrag ne prinese koga o nepravem času.“

„Kastelka!“ ponovi glas od vrat.

Ona še zmerom ne sliši; rahlo sname zanko z vratu in drsa zaklepat.

„Kastelka!“ ji dahne takrat naravnost v obraz.

Gospa se splaši ter pogleda.

Popoten človek stoji pri durih; ta hip je moral priti, roko drži še na kljuki. Mesečina se svetlo upira vanj ter ga riše v črnem plašču do pete, z brado razčesano na dvoje, pokritega s širokim ohlapnim klobukom, izpod katerega jo gleda dvoje dobrih, žalostnih oči. Zrak okoli njega ima sladek duh, kakor bi nosil medna jabolka v žepu. Gleda jo, eno roko na kljuki, drugo na palici, pa ne reče ničesar.

„Tak kaj te je prineslo?“ se ujezi gospa. „Ne veš, da je čas spat za poštene ljudi? Saj mora biti zaklenjeno zunaj . . . Ti, čuj, menda nisi prišel iztezat prstov po tujem blagu, kaj?“

„Nocoj ti je vendar vseeno,“ de tujec z otožnim nasmehom. „Daj mi sesti, Kastelka; truden sem.“

„Sedi,“ mu reče vdova in se zavzame, kako krotak je njen glas; s tem gostom ne zna trdo govoriti. „Kaj bi rad?“

Mož sede za peč, kjer je ona sedela.

„Prisedi, gospa,“ ji pravi, „pomeniva se; truden sem, ali vendar me je gnalo k tebi, da se pomeniva.“

„Mari ne vidiš, da sem trudna tudi jaz in se mi mudi na pot?“ reče vdova žalostno, toda prisede.

„Vidim; pa to še utegneš,“ de tujec mirno ter položi svojo roko na njeno. Besede kapljajo Kastelki v srce kakor hladilna rosa; komaj je rekel, se ji zazdi v resnici, da se nikamor ne mudi. „Vidim in vem, Kastelka; zato sem jo mahnil k tebi.“

„Zato si prišel? Ti veš?“ ostrmi gospa in dih ji zastane.

„Kaj ne bi? Tamle imaš namazano vrv in stol podstavljen, da se obesiš.“ Mož kaže s prstom na zanko; njegove oči so skrivnostne kakor dva bajaranja v luninem svitu.

Kastelka plosne z dlanmi in ne ve česa reči.

„Tvoj sin leži zgoraj na smrt bolan; v jetništvu so ga izmučili. In ti se hočeš obesiti, da ne bi umrl kakor prva dva. Ti misliš, da ginejo zaradi tebe in tvoje ljubezni.“

Vdova se zdrzne ter dvigne roke pred obraz.

„Za pet ran božjih! Odkod imaš vse, kar veš? Pa ne da bi bil onga, ti, čuj!“

In jadrno stori križ nad njim.

„S križem me ne spodiš,“ se nasmehne popotni mož. „Če bi vedela, odkdaj sem ga vajen . . .“

„Tak kako moreš vedeti?“

„Ker sem ti sam vdehnil to misel, da bi te izkušal.“

„Ti sam — vdehnil? . . . Da me izkušaš? . . . In nisi hudič, ne bojiš se križa? Kdo si?“

„To je dolga povest . . . Moja mati je bila visokega rodu pa revnih ljudi; in oče, so zapisali, je bil tesar, čeprav ljudje ne verjamejo. Še jaz ne vem, s kom bi potegnil . . . So, ki pravijo, da sem božji sin; drugi so me podteknil rimskemu stotniku. Ali to je vseeno. Karkoli se zgodi v materinem krilu, je sveto in blagoslovljeno, kaj ne, gospa?“

„Je, tujec . . . Kdo si, te vprašam?“

„Pravzaprav,“ nadaljuje mož, „se mi zdi, da sem mnogo starejši . . . Prva žena je bila moja mati, prva ljubezen moje rojstvo.“

„Kdo si?“ dreveni Kastelka. „Kdo si, neznanec? Kdo si?“

„Dobrota sem . . . Že skoraj dvatisoč let mi pravijo Jezus.“
Stara odskoči.

„Jezus? . . . Ah, beži, kdo naj ti verjame! Dolgo je temu, kar sta hodila Jezus in sveti Peter po zemlji.“

Ali tujec vzdigne in razprostre dlani: dve znamenji se žarita na njih kot rdeče vino v solncu. Noge pokaže, svoje trudne noge v opankih; med jermeni sijeta rani, kakor bi bili zapeti z dvema rubinoma. Nazadnje odgrne plašč in srajco: na golih prsih mu zeva ko tulipan, blešči se ko jutranja zarja. Vsa soba, glej, je svetla od rešnjih pečatov in polna dišave po sladkih gavtrožah in zelenem rožmarinu. „Položi prste vanje, kakor Tomaž nejevernik!“ povzame neznan mož.

Toda Kastelka veruje! Z grozo in radostjo, strahom in upanjem zdrkne s klopi ter mu objame kolena:

„Nisem vredna, o Gospod, da sediš pod mojo streho; le besedo reci, in zdrava bo moja duša! Zakaj delj ko petindvajset let nisem šla k maši, niti k izpovedi, niti ne k obhajilu; tvojega služabnika nisem poslušala, zapovedi nisem ubogala . . .“

„Tiho bodi, mati,“ reče Gospod, „in vstani. Moj služabnik je dober človek, in vse, ampak — nu, kaj bi delal zdražbo! Jaz, Kastelka, ne pomnim, kolikokrat si bila v cerkvi; vsi žalostni in potrti so me vredni, in ti si prva med njimi. Ali nisi bila zmerom pri meni? Kaj nisem bil vedno s teboj? O, ljuba moja, ti nisi čutila v svojih skrbah, kadar sem počival v tvojem srcu . . . Zapisano imam vse: tisto zaradi Polone — in kar si zdajala za male otroke —“

„Tudi tisto, Gospod?“ se razveseli Kastelka. „Mari si z nami?“

„Z vsemi, ki so zatirani. Ali ne veš, da so me razpeli na križ, ker sem govoril zoper krivične oblastnike? . . . Prišel sem, da te izkušam, Kastelka; še s ceste sem videl skozi steno, kako si mazala vrv. Da nisem stopil hitreje, bi zdajle visela . . . Tak sin ti umira, gospa?“

„Moj zadnji,“ pokima stara turobno. „Najmlajši gad; tisti, ki je bil najbolj strupen.“

„In ti hočeš umreti, da on živi?“ jo bara Jezus.

„Hočem, ker ni drugače.“

„Zveličanje svoje duše zavržeš, da gad ostane?“

„Zveličanje svoje duše zavržem. Pahni me, Gospod, na dno pekla, na vekomaj me prekolni, le njega ozdravi, ki mojih grehov ni kriv! Dovolj je umrlo pravičnih, Gospod; zdaj je čas, da pošlješ smrt nad razbojnike.“

„Jaz ne pošiljam smrti,“ de on resnobno. „Tak dušo zavržeš, Kastelka? Od mene se obrneš, premisli dobro?“

„Sina rešim, to mislim. Ne le, da se obrnem od tebe, Gospod, še borila se bom s teboj!“ plane gospa ter iztegne roke. „Ti rečeš besedo, in moj sin bo živel; ne izpustim te, dokler ga ne ozdraviš!“

In seže, da bi zgrabila Jezusa, bori se ž njim ter mu zastavlja pot; toda kolikokrat ga prime, se izpremeni Gospod v rožni grm z dolgimi, ostrimi trni. Kastelka grabi, trni jo bodejo v roke in prsi; drži ga, oni se zadirajo daleč v meso; vsa je pokrita z ranami; pa ne odneha, in kri, ki curlja iz njenih ran, se iskri kakor srage njegovih.

„Ne izpustim te, Gospod! Kje si bil, ko sta izdihnili Jože in Tone?“

„Odnehaj, Kastelka, saj ne uidem.“

„Kje si bil, Gospod?“

„Zraven sem bil.“

„In si pustil! . . . O Dobrota, o Jezus!“ Slep srd jo popade. „In pravijo, da si poln ljubezni . . .“

„Roke mi daj, Kastelka.“ Gospod se dotakne vdovinih ran, in tisti hip so zaceljene. „Nič se ne jezi name; sedi. Vidiš, ljuba moja, vsak ima prosto voljo. Kdor leze tja, kjer svinec leti, je sam kriv svoje smrti, s tistimi vred, ki so ga poslali; kadar se človek vdaja zlemu, nimam moči do njega.“

„Potem tudi zdaj ne moreš pomoči?“

„Morem,“ se smehlja gospod Jezus. „Nič ni lažjega od tega.“

„Moreš, Gospod?“ zavrisne mati.

„Samo vere je treba, Kastelka. Položi svojo vero v moje roke.“

„Verujem! Verujem! Verujem!“ ponavlja gospa goreče.

„V veri je odrešenje . . . Čuj me tedaj in vedi: tvoja ljubezen je predrzno zaupala vase. Naj bo še tako velika, letečega svinca ne ustavi; še Bog ga ne more, zakaj tudi v smrtonosnem zrnju je On sam. In prevzetna je bila tvoja ljubezen, jezna, polna grenkobe; eno si ljubila, drugo sovražila. Dobra ljubezen ne meče sence, Kastelka; svoje varuje, mrzi nikogar ne. V tvoji je bilo obilo suhega zlata, pa tudi mnogo nesnage; zato se je skalila v uri nesreče in zdvomila nad seboj. Vse tvoje črne misli, o mati, so zrastle v grenkobi srca . . . Zanko pa si zaman vezala: snemi jo in vrzi jo v peč, -zakaj resnično ti povem, da nisi nikomur napoti!“

„O, bodi zahvaljen za to besedo, Gospod!“ ihti Kastelka in mu poljublja noge. „Zdaj je ozdravljena moja duša . . .“

„Ni zdrava, dokler kali seme zla,“ prigovarja on z mehkim glasom. „Odpovej se sovraštvu; takšna je moja cena.“

„Premisli, Gospod, kaj so počeli z menoj!“

„Vse vem; ali kdor ne želi obupavati, ne sme sovražiti.“

„Ni mi do lastne sreče! Vrzi mene v pekel, le gada mi reši!“

„Potrpi, vse pride na vrsto. Odpusti sovražnikom, kakor sem jaz odpustil svojim. Glej, Petschnig je umrl na mojem srcu; jaz sam sem zatisnil njegove oči.“

„Gospod!“ se zgrozi Kastelka. „Tak ž njimi držiš?“

„Vidiš, tega ne razumeš. Vsi pravični so moji, kdorkoli stoji zoper krivico, mi služi kakor ti, Kastelka. Ali tudi skesani grešnik je moj in deležen moje ljubezni: Judež tvojega sinu se je izpreobrnil v svoji smrtni uri. Usta niso mogla več govoriti, srce pa se je kesalo in klicalo k meni; prišel sem ter mu odpustil, kakor nekdanj Iškarijotu.“

Toda žena se je splašila.

„Nemara si zoper našo pravico, Gospod? Potem ne glej name, ne glej na sina; potem ostanem in zdržim sama do poslednjega diha, čeprav zoper tebe. V nepravo hišo si stopil, Gospod, če nisi za našo pravico!“

Oči se ji bliskajo, toda Jezus jo gleda smehljaje.

„Stara pravda je pravda zatiranih, in jaz sem jo prvi podpisal ter bom do zadnjega ž njo; stara pravda je dobra pravda, zato ne sovraži v njenem imenu. Bojuj se, toda ne kolni; mrzi krivico, ki jo delajo — duše so moja last.“

„Tak njemu si odpustil!“ ponavlja gospa in skoraj nič več ne upa.

„Tudi ti odpustiš,“ veli Gospod, in komaj je rekel, že čuti vdova, da gasne črni plamen v njenem srcu. „Glej, kaj ti prinašam, in ti se braniš?“

„Sovrašтво me peče, Gospod, in tvoje besede so sladka rosa. Tak za našo reč mi dovoliš stati? Pa z nami, praviš, da si?“

„Za pravico se stati ne boj; jaz sam sem z vami, do konca. Odpusti jim zdaj, saj ne vedo, kaj delajo.“

Kastelka je že odpustila; gora ji pada s srca in lahko se ji dela pri duši kakor pred davnimi, davnimi leti. On pa jo nežno pritegne k sebi ter položi njeno sivo glavo na svoje prsi.

„Blagoslovljena bodi,“ šepetaje nad njo. „Vsa moja si zdaj, Kastelka; prišel sem nocoj, da ozdravim tvojo dušo ter ji pokažem pot. Ne boj se ljubiti, ne ljudi ne zemlje. Tudi v nji sem jaz, kakor povsodi. Zelo jo ljubiš, zares, in marsikdaj si žive prikrajšala, da si nji bolj služila; toda koliko ljudi si nasitila ž njo! In na skrivnem si vendar ljubila svoj mali grunt radi velikega, peščico zemlje radi mnogih duš: vse to je zapisano v mojem srcu . . . Ti pa, uboga mati, si mislila, da je tvoja ljubezen prekleta, in si jo ves čas davila, tajila? Da, jokaj, uboga Kastelka! Ne veš, da je ljubezni zmerom premalo na svetu? Davila si jo, tajila pred njimi in pred seboj, in čim bolj si jo morila, tem lepša je bila. Ali je moči ljubiti sveteje od tebe, ki hočeš rada v smrt in pogubljenje? Zanj si pletla zanko, in vendar moreš ubiti le sebe: ljubezen bi te preživela, kakor sem jaz preživel telo razpetega Nazarenca . . . Ne boj se, Kastelka, tvoja velika ljubezen ga bo rešila.“

„Mojega sina! Moje ubogo, izmučeno dete!“ kriči gospa. „O Gospod, kar svet stoji, nisi storil neizmernejše dobrote; še ti, ki poznaš vse skrivnosti, ne veš, kaj si vzel od mene!“

Jezus se milo smehlja, kakor bi bil srečnejši od matere same.

„Pojdi k svojemu gadu, Kastelka; tvoj gad ne umre, ne boj se.“

Ali gospa mu leži pri nogah, umiva jih s solzami, briše jih s sivimi lasmi. Njegove sladke roke pa jo vzdigujejo, in glas njegov ji veli:

„Ne kleči, mati; poglej!“

Kastelka gleda, kamor ji kaže, in vidi Janeza v postelji; bled je in beden, a mirno spi. Rahel smehljaj mu blodi po ustnicah ter odseva na Zinkinem licu, prva bleda zarja nade in sreče . . .

„In še to ti povem,“ povzame Gospod, tiho in tiše, kakor bi plaval izpred nje. „Preden sem krenil k tebi, sem pogledal v bukve življenja ter videl zapisano, da boš kmalu sanjala v mojem naročju. Trudna si, ljuba moja, in konec tvoje poti se bliža. Rabi čas, Kastelka, raduj se za vsa svoja mrkla leta, in bodi dobra, kolikor te žene srce; rabi čas, zakaj skoro se vidiva . . .“

Ta hip izgine njegovo obličje, izgine postava, plašč in klobuk; le rešnja znamenja še gore, pet rdečih plamenčkov pred temnimi vrati. Zdjajci ugasnejo tudi oni, kroginkrog se zgrinja polnočni mrak, Kastelka sedi sama za pečjo in ne ve, kaj je bilo, resnica ali sanje. Toda srčna lehkota ne mine, črv obupa ne gloje več, in beseda tolažbe zveni v tišini, kot bi jo venomer nekdo ponavljal. Gospa ne pomišlja; v pija-nosti svojega odrešenja leti k bolniku, ne čuteč stopnic pod nogami, ne vedoč, kdaj prime za kljuko in vstopi.

Do pičice je vse podobno, kakor je kazal gost; še gube odeje so take. Zinka sedi pri spečem, in ko zagleda Kastelko, se razlije njen zamišljeni smehljaj v solčno glorio sreče. Janezovi lici sta votli, oči vrte, v ustnicah skoraj ni krvi; toda zdi se, da ne umira.

„Gad se izliže!“ zapoje v starki.

Rahlo se mu približa, poklekne k postelji ter otrpne, šepetaje:

„Moja velika ljubezen ga bo rešila . . .“

Na tihih solzah plava zadnja senca iz njene duše. Vse je pozabljeno; v neizmernem blaženstvu, da sme tiščati obraz v odejo, ki krije gadove ude, beže ure kakor minute. Prva zarja se je spopadla z medlo svetlobo oljne čuvajke; takrat začuti Kastelka rahel dotik na laseh, vrže obličje kvišku in vidi Janeza, ki se ji nežno smehlja ter jo boža po glavi, in sliši sinov radostni vzdih:

„Mama — mama!“

Toda ne da mu govoriti.

„Molči, zlati, počivaj; če si količkaj moj, ne govori! Bolan si, nesrečni gad, hudo si bolan; ali tvoje zdravje bo prva briga v hiši. Tiho, mali, da brž okrevaš, tiho, Benjamin, tiho . . . Potem bova govorila noč in dan, o vsem, o vsem, za vsa ta leta, za vse življenje nazaj!“

Vsako besedo poudarja poljub na njegovo koščeno roko; kratka trenutja so naučila Kastelko vsega, kar ume najnežnejša mati na svetu.

Janez uboga in ne govori: Le njegove oči pripovedujejo stari dolgo povest o trpljenju Pravice-Resnice, ki ni mogla umreti na tujem in noče umreti doma.

„Živeti, živeti!“ kličejo te oči. „Pomagaj, mati, imej usmiljenje; glej, premlad sem še, in svet je tako krasan, in moj delež še ni storjen na tej ljubljeni zemlji . . .“

„Živel boš, gad, ne boj se!“ mrmra Kastelka v presrečnem zanosu. „Gospod sam mi je obljubil tvoje zdravje.“

Zinka je ihtela z materjo vred; proti jutru je zadremala, trudna od solz in bedenja. Domov ne gre, dokler plava temni angel nad hišo; s težavo jo spravi stara v svojo sobo, da se revišče spočije.

Tega ni slutila Galjotova mala, da jo Kastelka kdaj položi v svojo lastno posteljo ter jo prekriža, odene in poljubi na čelo!

Janez je spustil trepalnice; njegove prsi se dvigajo in padajo v mirnem sopenju. Zunaj se bliska jutro čez Sevški hrib; solčni žrebeci drevé visoko, visoko in stresajo zlate grive nad gadjim gnezdrom.

Vdova pa gleda z enim očesom spečo mladost, z drugim lepoto, ki se razgrinja pred oknom, in prosi dobro zemljo odpuščanja. Kako naj bo zemlja kriva njenih nesreč, ko je mati nji in njenemu rodu ter raste iz nje človek kakor žitni klas, in so kruh in gruda in človek enako polni Gospoda?

* * *

Visoko v Konjski rebri stoji hišica s tremi veselimi okni, ki je Kastelkina last. Do lani je imela najemnika, dva mlada brez otrok, ki sta živela ob njivici krompirja in čevljarški obrti; potem je moral mož k vojakom, žena se je preselila k materi onkraj hriba, in hišica je osirotela, pajki so razpredli svoje mreže iz kota v kot. Pred štirimi tedni pa, ko se je vrnil gad iz jetništva, je mahoma zaškripal v vratih ključ, in ponižni domek je dobil nove prebivavce. Tihi so; kladivo ne drobi po zaplatah, žvižganje se ne razlega kot za čevljarjevih dni; zato pa cveto v izbi in čumnati, na solčni ravnici pred pragom in pod borovci in smrekami pokraj hiše tako žarka hrepenenja in toli pisani upi, da si mojster kneftra še v sanjah ni mislil enakih.

Trški doktor, Kastelkin dober prijatelj, je prisopihal tisti dan po Janezovi vrnitvi že zgodaj dopoldne, pripravljen, da najde reveža s svečo v rokah; ni se mogel načuditi izpremembi. Pretipal in pretrkal je fanta od vseh strani, in čim delj ga je obračal, tembolj se mu je vedril obraz; ves srečen je hitel povedat gospe veselo novico.

„Korajžo, Kastelka,“ je vzkliknil v izbi, kjer je visela ura spet na svojem mestu. „Premotil me je snoči tvoj nepridiprav; nič ni zamujenega! S solncem, zrakom, svežim mlekom in krepilno jedjo ga popravimo, da bo lepši ko nov.“

Vdova je skoraj znorela veselja, ko je slišala potrdilo vseh svojih upov; le s težavo je izpustila zdravnikovo desnico, roteč ga, naj prihaja, kolikor le utegne, čeprav desetkrat na dan; kadar bo Janez zdrav, naj zahteva, karkoli mu drago.

Stari bradač, ki tika vse vprek, si je popravil ščipalnik in bele ščetinice ob pleši:

„To, ljuba gospa, je v tvojih rokah, ne v mojih. Drži ga, da ne uide prezgodaj iz gnezda, krmi ga dobro in praži ga na solncu, ki ga je toliko pri vas; zahvali Boga, da imaš vsa čarobna sredstva v svoji oblasti.“

V kratkih besedah je razložil svoje nasvete; Kastelka je še tisti hip zasnovala načrt, ki je pripravil zdravnika v glasno navdušenje. Pičlo uro po njegovem odhodu je odrinil hlapec z visoko naloženim vozom v Konjsko reber, za njim Polona in Jera, šibeč se pod težkim tovorom. Hišica, ki jo je dala vdova zadnjo jesen prebeliti, je bila do večera izpremenjena v prijazen dom z belimi zavesami na oknih in slikami po stenah; še lonec s klinčki je mahal zeleno in rdeče s police ob vhodu. Vaški mizar je zbil lepo nosilnico; kakor hitro je zjutraj dodobra zasijalo solnce, so položili Janeza nanjo. Kastelka je skrbno zavila gada v volneno odejo; Ivan in Prohor sta ga vzdignila na ramena, ona pa je krenila za njima v hrib.

Tu se zdaj leči bolnik. Mati se komaj še zmeni za dom, kjer vladata Katra in sosed Galjot; noč za nočjo prečuje ob sinovem zglavju. Če leže dopoldne v čumnati spat, sedi pri njem Zina, ki prihaja s prvim jutranjim solncem in se poslavlja o mraku. Vsak utrip njegovih oči imata preštet, sleherni kašelj in vsak pregib rok na odeji. Kakor hitro se zjutraj ogreje ravnica, primeta gada pod pazduho ter ga odvedeta k robu gozda, par sežnjev od hiše, kjer je zrak smolnat od vonja smrek in vriskajo žarki prav do večera. Janez leži na nosilnici, katero mu prestavljata iz sence na solnce in narobe, ter srka dišanje gozda v bolna pljuča in nastavlja prsi čudodelni luči, da izžiga iz njih vse zavratne kali. Rdečica se vrača v njegovi lici, jami v njih se polnita bolj in bolj, oči se dvigajo izpod obrvi, in temna obroča okrog njih izginjata. Krehanje ga malokdaj še napade, moči se mu vidno množé, in glas mu zveni vsak dan krepkeje: nič več si ne da ubraniti, da ne bi govoril, čeprav uboga in se oglašá po pameti, da se preveč ne utruji. Doktor žvižga od veselja, kadar ga pride pogledat. In koliko hvaležnosti je v teh gadjih očeh, koliko sreče! Včasih molče vsi trije; on ju drži za roke in stiska, stiska, ničesar ne reče, le ustnice mu prebira smehlaj in pogled mu leti po mladem svetu kakor sokol z zlatimi prsi . . .

Kastelka se šali okrog njega ko mlada mati ob prvem dojenčku in se ne more nabesedovati. Nekaj dekliškonežnega je prešinilo njene prej tako rezke gibe; vzlic sivim lasem se je razcvetla, kakor cvete naokrog njena zemlja, osvobojena zimskih spon. Toda volja ni opešala vdovi; neizprosno pitá gada z dobrimi in krepilnimi rečmi, zaliva ga z mlekom in trdi vsak dan iznova, da je „trikrat boljši kakor včeraj“. Jokala je radosti, ko mu je doktor prvič dovolil vstati in ga je videla spet na nogah.

„Nisem se trudila zaman!“ vzklikne tolikrat. „Imam te, Janez, držim te, da mi zatisneš oči na smrtno uro ter sprejmeš ključke moje ljube Kastelčevine. Ti boš gospodar po moji volji, in moja zlata zemljica ti bo vdana, kakor je bila meni. Pogledaj jo, gad, začudi se svojemu kraljestvu!“

In kakor cesar, če pravi dobremu vojskovodji: Vse to ti dam! obkroža gospa svoj grunt s širokim zamahom roke.

On pa, ki je pustil na Kastelčevem trdo vladarico, strmi nad živahno mehko tega sivolasega dekleta in komaj pozna v njem svojo mater. Glej jo, kako pobožno posluša Zino, ki včasih kaj bere iz knjig; ob pesmih se ji rosi oko, povestim sledi brez sape kakor v blaženih davnih dneh!

„Lasje so vam osiveli, mati, srce pa je pomlajeno za dvajset let,“ ji govori sin pogosto. „In kako, da nič več ne kolnete, kaj?“

„Treba mi ni,“ se smeje Kastelka. „Preveč sem srečna in pokojna; da bi bilo tebi vedno tako! Dobro mi je, ničesar si več ne želim, za ničimer se ne poganjam, in nič me več ne jezi. Dom stoji trdno; ti živiš, mržnji, napuhu in ničemurnosti sem se odrekla za zmerom; zdaj je čas moliti, ne preklinjati. Edino, česar mi manjka, sta Jože in Tone; pa kaj, ko sem tebe tako vesela, da se komaj spomnim njiju dveh! Naj mi ne štejeta v zlo, saj pridem kmalu za njima.“

In ko se otroka upirata črni prerokbi, maje trdovratno z glavo ter utihne; ona ve, kar ve. Kaj za to, če ugasne stara garavka? Mladost bo cvetela brez nje in orala, kjer ona prestane; tako majhna bo cena za toliko blagra!

Kadar mati spi, se neredko spusti molčanje med gada in Zino. V teh letih izkušnje sta si povedala vso ljubezen iz dalje, spoznala jo v hrepenenju na vekomaj. Svet jima je neizmerna zelena roža; na nji ležita dve mladi rosni kaplji ter se bleščita druga drugi. Kako revni bi bili, če bi morali govoriti!

Včasih že kar ne verjameta, da besni vojna po zemlji; tako globoko in daleč sta jok in škripanje z zobmi . . .

„Kolikola sreča je vendar živeti!“ šepne pogosto gad sredi tega zamišljenega molčanja. „Kljub vsemu je dobro na svetu — mi niti ne vemo, kako!“

Prestano trpljenje kopni in blede kakor gnusne sanje ob petelinjem klicu; zmerom redkejša trenotja mu dramijo v spominu sive obraze izza palisad. Takrat se zgrozi, senca mu zleti preko čela, in strastno se obrne k Zini:

„Veš veliko resnico, ki sem jo tam spoznal: brez doma in svobode ni zdravja telesu ne duši, ni dobrote, ni plemenitosti . . . Zapisano je, da blagor tistim, ki zaradi pravice preganjanje trpe; in kdo bi se

branil križa, kadar so vsi poklicani? Toda strašno je: brez doma, brez svobode . . . Ne daj ti Bog slutiti, kako podlo gnijo ljudje v takem življenju! Dom in prostost sta izvir vsega dobrega; brez njiju ni zveličanja, ne enemu, ne vsem.“ Jasno povzame čez minuto: „Zina, kadar nam vzidejo dnevi svobode — kakšni ljudje bomo takrat, samisvoji na svojem! Le kdor ne hlapčuje, kdor si gospoduje sam, more biti velik, dober in čist; le on je vreden sedeti za mizo človeštva. O, kako bodo ljudstva strmela nad nami!“

Ob deževnih jutrih se Janez posebno razveseli dekleta. Otožnejši je takrat in slabejši; komaj vrnjene moči potrebujejo solnca. Ves obraz mu zasije, kadar vstopi Zinka, sveža in rdeča od nagle poti, z lasmi polnimi rosnih kapljic, in poboža mater po trudnem temenu:

„Naspite se, mati, varuška je prišla!“

Kastelka objame malo s pogledom tihe zahvale, poljubi gada na čelo in stava molče na ono stran; počasi zaškripljejo vrata za njo. Vsako jutro je trudna do mrtvega, in vendar zdrži noč za nočjo v temi zraven sina ter ne zaspi, če jo še tako prosi. Moči ji pešajo; nič več ni stara, železna Kastelka . . .

Zdaj počiva. Sama sta ostala otroka v sobi, ki jo zaliva dež s sanjavo godbo; skozi okno dihata gozd in trata svoj dehteči hlad. Rahel vonj po dobrem milu in sveži obleki se širi od Zine, ki sedi na znožju postelje, z očmi svetlo uprtimi vanj. Luč ji prihaja izza hrbta; zlati oblak njenih las izpreminja svoj lesk od vsake meglice, ki plove mimo. Janez sloni napol oblečen in toplo zaviti v volneno ruto na svojem ležišču ter v mehki hvaležnosti posluša deklíčino kramljanje. Njeni ustnici sta podobni dvojici rdečih metuljev, ki trepečeta z razprostrtimi krili na cvetoči kitici zob. Zdi se, kakor bi pela ptička o tisoč rečeh, žalostnih in veselih, resnih in razposajenih; zmerom jo je sladko poslušati, najbolj pa, kadar prerokuje bodočnost: tako modro ima vse preračunjeno v svoji lepi glavici! Janez strmi, kako se je razcvetla v letih ločitve, in komaj verjame, da hoče biti njegova; v teh hipih ga polni misel na zdravje s šumečo neizmernostjo koprnjenj.

„Zinka,“ seže enkrat po njeni desnici, „kdaj bova spet plesala, kakor sva včasih na vaši verandi?“

„Kmalu, zlati,“ obljublja dekle. „Še letos, ako zdravnik dovoli. „Cena ima novo harmoniko in je obljubil, da prvič nategne meh za naju dva.“

„On bo pa čakal!“ se smeje gad. „To je predolgo, Zinka; jaz hočem takoj. Vsaj tebe naj vidim plesati.“

„Zaplešem ti,“ pravi ona. „Ne, mati bi se zbudila; ne smem.“ Pomisli, nasmehne se tiho, zardi ter ukaže gadu mežati. In Janez meži . . .

„Zdaj smeš!“ mu šepne dekle sredi sobe; vrti se na bosih nogah, iztezaje roke, prav kakor bi se lovila ž njim, ter si pripeva z rahlim, pridušenim glaskom. Medleč smehljaj igra ž njenih na fantova usta.

In spet mora Janez zapreti oči; pa tudi če bi goljufal, bi bilo zaman, ker se je skrila očem za končnico. Toda on ne zna goljufati, premlad je še!

Včasih pride Galjot pod večer, da se vrneto s hčerjo. On in zdravnik povesta, kar je novic po svetu; ali Janez ju sam ne izprašuje. Gad ve, da pride, kar mora priti; danes ali jutri, -svoboda jaše na rdečem konju s solncem vštric ter vihti upajočim bandero izpolnitve. In kdor ima gadja ušesa in gadje oči, sliši v kamenju stok in v vetru vriskanje, on vidi v majskem nakitju gor in dolin blesketanje strasti, s katero se pne ta uboga, krasna zemlja svoji veliki pravdi naproti.

(Konec prihodnjic.)

Stano Kosovel:

Pozna jesen.

Kje si, kje si? Tam zunaj vihra vije,
deževne kaplje kot mrtvaški glasi
na moje okno trkajo počasi.
Katero solnce zdaj na tebe sije,
kakšni pletó se zdaj pred tabo časi?

Po mojem vrtu hladna smrt se šeta
in davi še poslednje krizanteme,
ki so vse blede in od groze neme.
O kakšna tebe spremljajo dekleta,
čigave zdaj uživaš ti objeme?

Kje si, kje si? Iz stolpa ura bije
enakomerno, tiho in počasi.
In srce to ne ve, kam naj se skrije,
da mi jesen še njega ne ugási.

Markí Groll.

(Dalje.)

III.

Zunaj je pršilo. Zidovje jetnišnice se je orosilo. V enakomerni svetlobi sivega, zavešenega neba so splahnele sence v celici.

Po zajtrku so igrali, le Groll se je zatopil v svoje papirje. Odkar je vstal, še ni spregovoril z nikomer besedice; v svojih papirjih je pristavljaj številko k številki, zopet črtal, mrmral nekaj nerazumljivega pred se, hlastno stopal semintja po celici in vil roke v boju s svojimi mislimi.

Nassenfuss, ki njegovega nenavadnega vedenja še ni poznal, se je porogljivo in potuhnjeno oziral na Grolla.

Ko je krog devete ure jetničar poklical Petroviča, ki se je še nekaj obotavljal, se je Groll prvič zganil ter mu zaklical polzavestno: „No, le hitro!“

Petrovič se je takoj vrnil.

Groll je silil vanj: „No, kaj je?“

„Nič posebnega. Povedal mi je, da je odgovor že tu ter da odidem v ponedeljek zjutraj.“

„No, glejte, za vas je končano to življenje; škoda, da ne zveste, kako bo z menoj.“

„Mislite, da bo vaša obravnava končana šele v ponedeljek?“

„Najbrže bo tako! Seveda se lahko zgodi, da opravimo že jutri.“

Nenavadno bled je bil; nabrekla koža pod očmi je visela kakor mešički in ostre gube so ga še bolj postarale. Zdelo se je, da so vse mišice telesa izgubile svojo prejšnjo prožnost.

„Ampak čedno številce se vas bo nabralo,“ se je obrnil Schäffer k Petroviču. „Glejte, današnja poročila govore o brezštevilnih aretacijah na jugu.“

„Seveda, saj bodo pozapri vse,“ je govoril Groll kar tjavendan.

„Mar niste v zvezi z njimi?“

„Ne. Moj slučaj je nekaj povsem družega. Naša obravnava poteče sama zase.“

„Eh kaj, njega bodo oprostili, saj ni sploh ničesar zakrivil.“ Groll se je razvnel. „Tam doli pa bodo zapirali in obešali, le verjemite mi. Pa je prepozno in zavoženo. Minul je čas, da bi se posamezniki ustavljali volji narodov. Zgrešena politika, kaj hočete?“

Schäffer je ugovarjal. „Kaj prepozno! Preveč popustljivi ste bili, tako je bilo tudi moje mnenje. Toda še je čas, da zatro zadnje kali. Saj je ves jug še nerazvito, poldivje pleme, ki ga je treba krotiti. To vendar še niso narodi.“

„Schäffer, zdaj govorite kakor včasih vaši ministri. Pa kaj bi vam zamerili, tako se govori pač na Pruskem. Prokleta se varate! Če boste tako računali, vas nekega dne izbriše zgodovina, le verjemite mi. Kako se moremo meriti mi stari, odreveneli narodi s krepkimi, svežimi Slovani, ki se sunkoma zaganjajo v bodočnost?“

„Groll filozofira,“ se je pikro zasmel Schäffer.

„Le norčujte se; saj se ne čudim vaši zabitosti. Svojih hlač še niste zakrpali, pa bi že radi soseda oblekli.“

„Tako bi vsak zabavljaj!“

„Kaj zabavljaj! Na lastni koži boste čutili nekoč, kar sem vam zdajle povedal. Morda že čez par dni, ko bodo korakale proti vam milijonske armade.“

„Mislim, da tudi vam ne prizaneso.“

„Meni? Eh, Schäffer, jaz in vi, to je pa precejšen razloček. Vam je država potrebna, kakor voda ribi; dobro se počutite v njej. V meni pa je bil že od nekdanj upor do vsake države, ker se mi zdi, da ravno ona zatira človeštvo. Gotovo pa do držav, ki so že od srednjega veka plesnjive. Če bi bilo danes v moji moči, prijatelj, kako hitro bi jo odkuril. Seveda za vas so taka naziranja popolnoma nepojmljiva, ker nimate nikake lastne volje. Vi ste bitje, ki se pokoravate ter se boste še nadalje vsaki tiraniji. Jaz pa sovražim tiranstvo. Mi smo ljudje svobode.“

„Vi torej mislite, da v človeku izgine pojem tiranije.“

„Gotovo sem prepričan, čeprav je to navidezno v protislovju s človeško naturo. Ta zahteva tiranije, da se more boriti proti njej. Če posežete v globino teh problemov, boste seveda naenkrat obtičali. Priznali boste, da bo tiranija večna in boj proti njej večen. Toda jaz nosim v duši svoji neko živo vero, da bo končno zmagal boj, čeprav bo zavozil za nekaj časa v anarhijo. Ne vem, od kod ta vera v meni, toda živo sem prepričan, kar govorim. In Slovani bodo morda tisti narod . . .“

„Zdanja Rusija in njen carizem?“ je pičil Schäffer.

„Ne govorite o Rusiji, ki je ne poznate.“ Groll je prezirljivo mahnil z roko. „Moj dragi, ruske reakcionarne vlade ne morete primerjati z evropskim absolutizmom. Njen postanek in razvoj je nekaj

drugega, kar je vam čisto tuje. Počakajte, da vstane ruski narod. Tedaj ne vstane samo ljudstvo, ampak dvigne se zemlja, ki bo zahtevala svobode. Široka je ta zemlja in težko sopejo njene prsi. Ruski človek se brezpogojno žrtvuje za idejo, in vam se bo zdelo komično, če vam pravim, da je in bo umor v Rusiji kulturno dejanje.“

„Slabo znamenje za rusko ljudstvo, če prenaša toliko časa jarem absolutizma.“

„Ste pač bedak. Kaj menite vi, pritlikavo seme, da me ujezite že z vsako malenkostjo? Šele ko se vas nažrem do sitega, vas ubijem.“ Groll je otepal z rokami krog sebe.

„Meni se zdi, da ima Groll prav,“ se je umešal hladno Gecker. „Schäffer, vi ne poznate razmer, ter se vam niti ne sanja, kdo vodi evropski trg. Tudi v umetnosti in znanosti danes ne ločite več vpliva vzhodnih idej od samolastnih.“

„Le pogledjte,“ je pokazal nenadoma Groll na Petroviča. „Ti le imajo bodočnost. Kaj ste ga že čuli čivkati, od kar je tu, in vi ječite za vsako malenkost. Ti ljudje so od rojstva trpeli in vse njihovo življenje je v trpljenju izkušeno. In zdaj trpe, da bodo njihovi rodovi svobodno trpeli za idejo človeštva. Strašen je njih evangelij svobode in vendar pravičen dom vsega človeštva. Mar ne vidite tistih novih zarij, ki svetijo kakor odsev večne luči na vzhodu, severu in jugu ter nas oklepajo vse tišje in tišje, ko nam lomijo kosti? Odkritosrčno oznanjajo svobodo, nam srednje-evropejcem pa se blešči pred njo.“

Grolla, ki je govoril z visoko povzdignjeno roko, je prekinil jetničar.

„No, danes — upam — greva poslednjič!“

„Na tem potu poslednjič, gospod markí!“ se je posmehljal jetničar.

„Brblja!“ je siknil Schäffer za odhajajočim. —

„Verjemile mi, možu gre za kožo!“

„Eh, kaj bi sodili!“ Gecker je igral mirno dalje.

Brez Grolla je pogovor zastal in igra je postala pribežališče pred moro dolgočasja.

Tišino je prekinil Nassenfuss, ki se je na široko pretegnil, češ, da je že lačen. Gecker je splezal na okno, ter določil po Grollovi uri, ki jo je ta že davno zasekal v kamen, da bo kmalu poldne.

Med tem je vstopil jetničar.

„Gospoda, le igrajte, nočem motiti!“ se je opravičeval. „Veste koga so zdajle pripeljali? Tistega sedemdeset let starega Gärtnerja, ki je pred kratkim razsekal ono starko v Hernalsu.“

„Kaj hudiča?“ se je začudil Gecker. „Razsekal jo je in sežgal, le glavo so še našli?“

„Da, tisti starec.“

„Kaj počne?“

„Nič! Tako mirno je prišel, in ko je vstopil v celico, je vprašal, če igrajo karte. Zdaj sedi tam in igra.“

„Takšna svinja!“

„Neverjetno, neverjetno za človeka!“

Schäffer je stopil za jetničarjem, ki je zapiral vrata. Nekaj sta šepetala in končno se je ta udal.

„Dobro, pridem zvečer!“

Schäffer mu je iz hvaležnosti stisnil roko. Zadovoljen se je muzal in si mel roke: „Poslal sem ženi pismo!“ je šepetal.

„Kaj je to mogoče?“ je poizvedoval Nassenfuss.

„Seveda, prijatelj! Toda vi le ne poskušajte tega. Morate imeti precej pod palcem za tako zadevo.“

Pri kosilu se je Gecker razjezil, ker je Schäffer skoro polovico Grollovega kosila oddelil Nassenfussu.

„Hudiča! Rohnel bo. Sicer pa bi mene kaj takega tudi razjezilo. Kar plačam, plačam — je pač moja posest.“

„Eh, kaj je že vse ta človek meni storil. Brez skrbi, trdo kožo ima kot bivol.“

„Seveda, ker on takih malenkosti sploh ne opazi, ali vsaj molči, če jih. Grdo pa je.“ Gecker je zardeval od jeze in obmolknil.

Nassenfuss je komaj pojedel, ko je prišel jetničar ponj. V par skokih je bil pri vratih; kar se spomni na površnik in klobuk, da ga vzame seboj.

Z mirno porogljivostjo ga je zavrnil jetničar, češ, naj le pusti vse skupaj v celici, kamor se gotovo še povrne.

„Domača živalica,“ se je režal Schäffer. „To pa zna Groll, človeku prisoliti priimek. Ha-ha.“ Zavalil se je na postelj in zažgal cigaro.

V dolgih lasah se je potočil dim po celici ter se sprostrl nad ležecima kakor nebo.

Krog ene ure se je povrnil Groll. Topot jetničar ni postal pri vratih, začudeno se je ozrl za njim, ko ga je spustil v celico ter zaklenil.

Ves sključen je prišel. Postaran, bled, razmršenih las, krvavo obrobjenih oči in kakor bi se mu prsa od trenutka do trenutka ugrezala.

Opotekajoč se je pristopil k postelji, sedel ter podprl glavo s trepetajočimi rokami. Kolena so še šibila.

Vsi trije so obstrmeli. Niti besedice ni črhnil, le z glavo je odkimaval.

Nenadoma je vstal in klecajočih korakov stopil do okna. Z rokami pred seboj je slonel ob zidu. Vse telo se je stresnilo, zašibilo v krčevitem joku. Težko sopeč je vil roke in bil s pestjo ob čelo.

Niti ozrl se ni nikamor, počasi se je privlekel do vrat. Ves posinjel je v obraz. Žile na vratu so nabrekle in z vso težo telesa je slonel na podbojih.

Tedaj se je vzpelo telo. Zgrabil je debelo omrežje vrat, zavpil z zverinskim naporom, da so vsi pobledeli.

„Prok . . . leta ženska,“ je zaškrtal med zobmi.

Vztrepetal je, in da se ni ulovil ob omrežju, bi pal na tla.

Gecker je pristopil. Skoro tiho ga je miril.

„Groll.“

Odsotno ga je pogledal. Krvave oči niso navidezno ničesar več razločile. V nabreklih žilah na vratu in sencih je butala kri ter privzdigovala kožo.

Gecker se je pomenljivo ozrl po celici in ponovil svoj opomin.

„Pustite me, pustite!“ je prosil Groll pojemajoče. Roke in čelo so orosile težke srage.

„Vse je končano, vse je končano!“ Krčevito se je zgrabil za telovnik, da ga odpne. Zasopel je, ter se zgrudil ob vratih.

Še predno so priskočili drugi, se je uprl zadaj z rokami in se dvignil s silnim naporom.

„Moj Bog, moj Bog!“ je sopel. Polagoma se je pomiril, toda koža na vratu je ohlapnela, kakor da odstopa.

„Danes so mi povedali . . . Zakaj hudiča mi pripovedujejo to!“ Upor ga je iznova krepil. Ves sključen, glavo pogreznjeno v prsi, se je tresel pri vratih.

„Dve leti me že vara. Dve leti! — In jutri nastopi kot glavna priča.“

Roke na sencih se je opotekal po sobi.

„Dve leti me vara hudič s knjigovodjo. In jaz niti slutil nisem. — Zdaj živita skupaj!“

„O Bog, o Bog! Prokleti! — Mar vem, če sta otroka moja? Varala me je vse življenje.“

Napad se je ponovil. Privlekel se je do postelje ter se zgrudil nanjo kako pokošen. Telo je stresalo postelj, kri je bušila v lice, ga počrnila in roke so drhtele kakor veje trepetlike.

Gecker mu je položil na čelo moker robec. Široko odprtih oči se je ozrl vanj.

Nekaj časa je strmел, potem pa je stisnil njegovo roko.

„Gecker! Dve leti me je varala. Veš, dve leti že živi z njim. Dr. Domingo mi je povedal danes, da nastopi jutri kot priča. In otročka . . . moja otročka . . . mar vem, če sta moja? Mogoče je živela že tedaj z njim?“

Sunkoma je izdril roko, planil kvišku, ter se ves pobesnel, vihrajočih las lovil po celici.

„Ubijem jo. Jutri jo starem. Ha! Zadnji udarec si dala, hudičeva ženska. Leva ste zvezali. Otroke ste mu podtaknili. In vzeli ste mu vse, vse v življenju!“

Brezumno se je lovil semintja. Ruval je omrežje pri vratih, bil s pestjo ob zid. Stol, ki je stal na poti, je treščil ob tla, da se je sesul.

„Ubijem, ubijem jo!“ je blaznel.

„Dva otročička sem imel, dva in še ta dva nista moja. Kaj ti je ostalo, markí Groll? Ha-ha-ha!“ Tleskalo je ob čelo in hropeč smeh je polnil celico.

„Ne, ne, saj ni mogoče!“ Ves utrujen se je zgrudil na rob postelje, roka je omahnila ob telesu. Pogled je prebadal tla. „Ni . . . i . . . mogoče. Kaj nista meni podobna? Tiste poteze krog ust pri Hermanu in Frančeve oči? Ustnice njegove? Lasje — moja sta, moja.“ Glas je pojemal. Tiho je tožil: „Pogledam jih, ko se vrnem, pogledam . . . če se ne motim. In če je prevara, vse prevara?“

„Kam, Groll, se skriješ s svojo sramoto? Ali vidite, vidite, kaj je življenje? Blaznost, ki jo je ustvaril Bog. O Bog, o Bog, kaj si storil.“ Dvignjenih pesti je pretel v strop. „Smejem se ti, stvarniku človeštva, ki si me ustvaril tolovaja, ženo prasico in otroke potepuhe. Ti, ti . . . i . . . i večno pravičen. Ha . . . a . . .“

Blazen smeh je pretresel telo.

Tisti hip je pal vznak ter se zagledal. Nepremično je strmel v strop, roke so visele ob stranicah postelje, mrtvaško bled je postal, iz oči pa so rosile kakor iz dveh temnih jamic na splahnelo lice težke solze.

V tišini celice je še živela Grollova kletev, čulo se je neenakomerno gibanje, in molk je postajal vse bolj jeklen. Gecker si je brisal oči, Schäffer pa je ležal obrnjen v steno. Petrovič, prevzet od poslednjih dni, je drhtel po vsem telesu.

Čez čas se je povrnil Nassenfuss. Nihče se ni ozrl.

„Eh, smola, smola, kaže, da bom do jutri še tu, ali še dalje.“ Brez odgovora je nadaljeval: „Žena še ni vložila kavcije; zdaj ji moram pisati po denar. Kdo mi, prosim, posodi svinčnik?“

Molče mu ga je dal Schäffer.

Groll je ležal ves čas nepremično. Gecker ga je rahločutno spomnil na kosilo. Samo z roko je zamahnil.

Ko so se umirili ter prisedli k igri, je Gecker pokazal na Grolla in namignil Schäfferju, češ, da je nevarnost za srce.

Nassenfuss se je ozrl.

„Kaj se mu je pripetilo,“ je vprašal Geckerja, ko je opazil izpremembo. Schäffer se je sklonil nad mizo in zašepetal, kaj je bilo.

Tiho je govoril, a Groll ni preslišal ničesar. Vzdihnil je.

„Ni vredno pljunka,“ je bleknil Nassenfuss, pa se s porogljivo kretnjo preložil na stolu.

Groll se je zaletel z vsem telesom kvišku. Poskočil je k Nassenfussu, ki se je preplašeno ozrl.

„Prasec,“ je zatulil z nadčloveškim glasom, da je odmevalo s hodnika. Zgrabil ga je za pleča, zavihtel kvišku, da se je stresnilo težko telo. Dve majhni nožici sta zacepetali in priletel je na križ z vso silo svoje teže.

Na tleh je zastokalo, nihče se ni gnil. Groll je še vedno stal pred njim krvavih oči; z rok, ki so segale kvišku, odkoder je treščil Nassenfussa, je zdrsnila srajca.

Tedaj je pričel suvati z nogo človeško kepo na tleh.

Gecker in Schäffer sta priskočila, vojak na hodniku je opozoril jetničarja, ki je takoj priletel v celico.

Groll je blaznel, čimbolj so se vsi trudili, da mu iztrgajo Nassenfussa, tem huje je suval in zbijal. Ni dihal, le prhal je. —

Dva jetničarja, ki sta priletela na pomoč, sta vrgla Grolla z vso silo na postelj. Schäffer je močil Nassenfussa.

Groll je suval, grizel, rohnel: „Vse zbijem, vse zbijem!“

Četrty jetničar je prinesel okove. S težavo so mu strnili noge, zvezali z verigo in zaklenili. Tudi na roke so mu jih vrgli.

Posrečilo se mu je iztrgati desnico in tlesnilo je po jetničarjevi glavi. Ves besen je zagrabil ta kladivo in udaril po prsih.

Hropeč, zamolkel glas se je izvil iz prsi, posilil ga je kašelj in roke so omahnile. Porabili so trenutek ter ga zvezali.

„Živina!“

Ležal je na postelji, hropeč pene.

Nassenfuss se je vzravnal.

„Tožim ga, tožim!“

Gecker mu je namignil, naj molči in ne razburja vnovič.

„Kako se počutite?“ je vprašal Schäffer.

„Dobro, le kosti me bole, ampak ta človek je živina.“

„Kaj smo že mi vse prestali!“

Groll, ki je ves čas molče buljil v strop, je zastokal.

„B... o... oli.“ Skušal je z roko poslušati srce, a ni mogel. Ves je zardel, kri je butala v sencih in pene so se zgostile.

„Hudiči, zdaj ste me uklenili! Zakaj? Zakaj? Ker sem pobil psa, ki ne pozna ničesar svetega. Mene pa uklepate ... ha ... ha ... bojite se me, bojite!“

Trgal je roke, noge, da se izvije sponam.

Roka je zakrvavela. Silni napor ga je od trenutka do trenutka slabil. Solze so lile po upadlem licu. V par urah se je postaral za

leta. Koža na vratu se je zgrbančila, meso upadlo, telo sključilo. Zdelo se je, da blazni.

„Otročička, moja otročička,“ je jecljal. „Kajne, vidva sta moja, vidva sta moja? Spremljala bosta očeta. In ti, Margerita, prideš, — prideš?“ . . .

Nežno tiho se je pogovarjal z osebami, kakor da stoje poleg njega. Vse bolj so se začele zastirati oči; tako kalen je bil njihov blesk, kot bi se poslavljale nevidne osebe pri postelji. Polagoma je opešal in zaspal.

Poltibo so se razgovarjali med seboj. Jetničar je prinesel zavoj pod pazduho. Molče ga je položil na mizo. Toda Groll se je prebudil.

„Markí, vaša obleka.“

Široko odprtih oči ga je meril, nato je dejal mirno in hladno.

„Odvzemite mi, prosim, okove.“

Jetničar je sprevidel, da mora storiti. Odklenil je in Groll se je pretegnil. Molče je vstal, obrisal si potno čelo, in ko je jetničar že odhajal s Schäfferjem, je stopil za njim ter ga prosil, naj ga priglasí za spoved.

Zunaj se je zmračilo. Temne sence, usipajoče se vsebolj gosto skozi okno, so prinesle v celico noč. Skozi okno je odseval prostran kos neba, ves posut z belimi zvezdami. V svežem ozračju deževnega dne so utripale v silnih daljinah.

Nassenfuss je že spal. Groll se je sprehajal po sobi, obstal pri mizi, odvil zavoj.

„Moja črna obleka!“ Razložil je belo srajco od temne obleke. „Škoda, da te ne morem obleči. Kako sem hrepenel po njej. Jutri bom govoril v njej.“ Nežno jo je pogladil in tisti trenutek se je nečesa domislil.

„Naj pride, govorim vseeno. Markí Groll se ne boji ženske. Kakor lev se bom branil. — Kakor lev,“ je ponavljal zase in stopal zamišljeno po celici.

Pod oknom je postal, sloneč na zidu je zrl v nebo. Zvonček jetniške kapelice se je zganil kakor vsak večer in tiho je zaklenkalo v noč.

Groll je sklenil roke na prsih in molil. Goreče so šepetale ustnice in roke so se krčevito objemale. Ko je odmolil, se je prekrizal in legel v posteljo.

Nekaj neizmerno težkega je dihala v njegovem šepetanju: „Naj me obsodijo . . . Ne, branil se bom . . . Veliko, veliko sem grešil . . .“ Poljubljal je svetinjico. „In vendar sem vreden življenja . . .“

Nato je obmolnil. Nepremično je strmél v strop. Nenadoma pa se je dvignil kvišku.

„Kaj!? Markí Groll naj bi se spovedal? Komu? Markí Groll se ne spove ljudem, ne, ne!“

Planil je k vratom in prisilil vojaka, da je stopil po jetničarja.

Komaj ga je čul prihajati, je že zavpil nad njim: „Ne obveščajte spovednika! Se ne spovem! Slišite?“

Jetničar je začudeno pritrtil.

Pomirjen se je vrnil Groll v postelj.

„Jaz in Bog, drugemu pa nimam ničesar povedati,“ je mrmral zase. „Jutri, — jutri!“

Toda tako je bil že utrujen, da je umrla beseda na jeziku ter se zlila s tišino.

(Konec prihodnjič.)

Miran Jarc:

Trhlo drevo.

V seokrog v jutranji svežosti vriska, blesti mladoletje. Osamljen temotno molči na planjavi le strt velikan, težko se sklanja, kot da je pretajnostnim mislim udan, uspavan v pozabnost. Trohnoba je našla pri njem le zavetje.

Kot da že davno je v deblu usahnilo sočno življenje, razpada drevo posušeno. A vendar brezupno še v zrak proži dvojica se vej, da ujela bi solnčno blestenje, da jo poljubil, osvežil bi jutranji vetrič mehak.

Ali v brezvezdnih nočeh, ki razgrinjajo v svetih teminah tajnosti božje, vijolični soji skrivnostno bleste na starem drevesu — njegove najgloblje zasanjane slutnje.

V urah samotnih iskal je — v morečem objemu brezčutne snovnosti — duh večnotajnih spoznanj, ki so v nočnih globinah privrela iz debla kot soj, da zlijó se v vesoljstva srcé.

Avgust Žigon:

Prispevek k petdesetletnici.

(Dalje.)

II.

Iz obeh navedenih pisem Levstikovih z dné 27. in 28. februarja sledi, da je bilo tiste dni Levstiku na misli, prispevati za „Mladiko“ poleg pesmi tudi še nekaj proze, in sicer — nekaj ugovora zoper najnovejše delo Koseskega: zoper njegov prevod Byronovega „Mazeppa“. Posebej so Levstika podnetile „zadnje Novice“, ki so „to robo“ jako hvalile, kakor piše Jurčiču. Bile pa so te „zadnje“ „Novice“ izšle šele tik dan popreje, dné 26. februarja 1868., ter prinesle v svojem 9. listu na na str. 67. naslednji spev:

„Mazeppa“ J. Koseskega.

Časnik „Grazer Volksbl.“ piše o tem najnovejšem delu Koseskovega tako-le:

Po blizo 20letnem prestanku razglasil je Nestor slovenskih pesnikov — Koseski — nov sad mojsterskega svojega prevodnega talenta, namreč Byronovega „Mazeppa“, ki so ga nam „Novice“ v lični dokladi prinesle. Strah, ki ga izvrstni naš pesnik v predgovoru razodeva, da je zaostal za duhom jezika slovenskega, kakor se dandanes čez 20 let piše, pokaže se bralcu, ako le nekatere vrstice prečita, le kot velika ponižnost pesnikova, kajti Koseski ne stoji samo na vrhuncu sedanjega jezikovega razvitka, marveč v ličnosti (eleganciji) jezika, kakor v dovršenosti izrazov in v lahki in gladki besedi prekosi najboljše sedanje pesnike slovenske. Mazeppi njegovi ne vidi se skor, da je prevod; kaže se kot izvirno delo. Mojsterski ta prevod nas živo spominja Prešernovega prevoda Bürgerjeve „Leonore“, ki je res tako izvrsten, da človek ne vé, kaj je bolje: ali original ali prevod. Slovensko slovstvo, ki tako veselo napreduje, je s Koseskovim „Mazeppo“ res prejelo delo, ki se na vsako stran odlikuje memo obilih onih fabrikatov, ki pridejo pa zginejo in kterih je dandanes na književnem trgu vseh omikanih narodov cele kupe.

Nič čuda, če se je ob tej literarni ležnivosti Levstiku odprla tista stara rana iz l. 1859. zdaj iznova ter spet zakrvavela, — pa da je sklenil seči po peresu ter se navzlic slovarju, Vodniku in dramatičnemu društvu kar hipoma „ex abrupto“ lotiti novega pisanja. Vendar pa vse kaže, kakor bi bil Levstik že prej, še pred tem slavospevom Novic nekaj nameraval že sam iz sebe, da se upre tisti novi objavi Koseskega. Če so namreč izšle šele tisti dan tik pred odgovorom Levstikovim Jurčiču z dné 27. II. one „zadnje“ Novice, ki so prinesle gorenjo neresnico o Koseskem, — kakó naj bi bil Levstik potem že

naslednjega dné, dné 27. II., pisal Jurčiču, da „te kritike ima vendar uže nekoliko gotove“ navzlic silni stiski s časom, ako bi mu šele tiste „zadnje“ Novice z dné 26. II. bile vzbudile prvo namero! In kakó naj bi bil prav istotakó ter povsem soglasno že poročal Stritarju dva dni kesneje, dné 28. II., da dela ne more precej poslati, „če tudi ima uže nekoliko spisanega“! Jasno torej, da ni le 27. in 28. februarja, ampak da je tudi že samega tistega dné, že 26. II., ko so Novice prinesle v slovenski svet tisti dim o Koseskem, imel Levstik „te kritike uže nekoliko gotove“; z drugo besedo: že pred tistimi Novicami je Levstik natihoma in sam záse trgal „to robo“ za lek svoji stari rani. Novíce so mu 26. II. le namero potrdile in rodile misel, ki jo je Levstik izrekel 27. II. Jurčiču, a 28. II. Stritarju: da bi dal svojo „kritiko“ v „Mladiko“, če mu jo vsprejmeta.

In s to sodbo se docela vjema fakt, da imamo v Levstikovi ostalinii dve različni obliki te nameravane kritike, — toda v obeh oblikah pravzaprav le začetek. Dva fragmenta torej, ki sta si pa tudi po vsebini zeló različna.

a) Prva oblika:

39
78
22
100

Gospod Ivan Koseski |se| je po 20letnem molčanii zopet ^[stop] oglasil¹. Na svitlo je dal Byronovo poslovenjeno pesem „Mazepa Jovan“.

Najprvo mislimo nekoliko izpregovoriti o tem, kar je tej pesmi sam dodal Koseski, i potem o jeziku, v katerem jo nam podaja.

Ves njegov je uvod, v katerem izreka to misel: kakor je Epimenid 40 let spavši potem prebudivši se našel vse spremenjeno, ko se je vrnil k ljudém, enako se godí meni, ki 20 let molčá(v)ši zopet stopam meju slovenske pisatelje. In to kratko misel, katera je vsa pripravljena za dober Preširnov sonet, Koseski raztéza v 100 verzov, torej namesti 12 verzov² nam jih podaja 100. Najprvo nam pripoveduje, kdo ter odkod je bil Epimenid³ v 39 verzih, potem v 3 treh verzih govori, da hoče povedati, kar o Epimenidi spada v njegovo pesem i to pripoveduje zopet v 36 verzih, z onimi tremi jih je torej zopet 39, potem v 20 verzih Epimenidovo zgodbo obrača náse. Kar bi Prešerin bil v 12 versticah⁴ lepše i krepkeje povedal, to je Koseski razblínil v 100 verzov. [Čemú je] Komú piše Koseski? Gotovo izobraženemu svetu, kajti preprosti narod niti ne umeje njegove slovenščine, a izobraženemu svetu je pravljíca o Epimenidi uže dobro znana, torej je nej

¹ Najprej je namerával L. zapisati: je ... stop(il), namreč: spet v javnost (ali kaj enakega); a potem pa vzel drug glagol: |se| je ... oglasil.

² Levstiku se je tu primerila stvarna pomota: sonet šteje 14, ne 12 verzov.

³ Tu manjka ločilo (vejica).

⁴ Pravilno: v 14 vrsticah (ker misli tu Levstik en cel sonet).

treba na novo pripovedati¹, nego samo nánjo pripéti, kar misli izreči, primerjáje sebe njemu. Čemú nam pripoveduje, kako je bil [a]Atene otél? Spada li tu sem? Nikakor ne! Koseski je jako slovel meju nami, a te slava² mu nej dala njegova resnična pesniška darovitost, nego [neo] estetično neokusnih „Novíc“ i ta okolnost, da je ob času, ko še nikdo nej znal slovenski niti stavka čisto zapisati³ stopil je⁴ Koseski z Novicami ob enem na noge z bombastno besedo, katere skoro nikdo nej polno razumel, i „Novice“ so tekój razglasile njegovo slavo: mojster pevec je, večí od Prešírna, katerega skoraj vsak umeje. Ali „Novice“ so pozabile, da je Prešíren misli zajemal iz svoje globoke duše, prave izvirne misli, vredne v vsacem narodi pesnika prve vrste, a Koseski [samo] [največ] slovénil ter poslovénjene pesmi često za svoje prodajal,⁵ Edina pesen: Slovenija cesarju Ferdinandu ima veliko veljavo, a ne zaradi pesniške vrednosti, kotere⁶ v njej nikakor nej, nego zaradi mogočnega veličastja slovenske besede, katerega do zdaj še nikdo nej mogel doseči. Prešírna še zdaj bere mladína i brala ga bode, dokler bode umela slovenski jezik, a Koseski je uže ostarel. Ker je največ prestavljal, bode nam torej govoriti o njegovej slovenščini. Kaka je njegova slovenščina? — Neslovenska! To je vse drugo, slovenski nej, kar Koseski piše, i kar je pisal, kajti kakor je pisal, tako še vedno piše. Čestitemu starcu se čudimo, da nej še nič pozabil⁷ a menj se [mu] čudimo, da se v novej dobi ničesa nej naučil, kajti minola so mu leta, v katerih se učimo. Ako torej mož celó šiba nove oblike, to nikogar ne žali, kar je usmiljenija vredno⁷ ali ustaviti se moramo njegovim besedan⁸: takrat smo vsi enako še pisali, je manj besed ko misli mar biló. — To nej res!⁹ On je bil kolovodija, i da mož to zdaj več nej, to ga v srce zbada, kakor se čuti iz njegovih besed. On || je „baháje“ (njegove lastne besede) kričal: Jezik očistite pég, dajte sosedu nazaj, kar je posojenega v njem. Vendar se imamo Slovenci Koseskemu zahvaliti za mnogo rečí. Prvi nam je poslovenil veliko, umeteljno tragedijo Devico Orleansko i jeziku je dal neko vzvišenost, katere nej imel poprej, samo da se njegova pisava nej opirala na slovenstvo i tako se je zgodilo, da so pisatelji hitro pobrali male biserje iz njega a nepotrebne školjke vrgli zopet nazaj v globoko

¹ Morda pisna napaka, nam.: pripoved(ov)ati.

² Pisna napaka, nam.: slave.

³ Tu manjka ločiló (vejica).

⁴ Ta je je tu odveč, ker stoji že sprej: da je ob času, ...

⁵ Vejica po pomoti, nam. pike.

⁶ Pisna hiba, nam.: katere.

⁷ Manjka ločiló v rokopisu; morda podpičje.

⁸ Pisna hiba nam.: besedam.

⁹ Prvotno tu vejica, ki jo je pa L. prečrtal, a za njo postavil klicaj.

morje pogubnega časa. Denes nikdo več ne posnemlje Koseskega i nikdar več ga ne bode, a Preširna vedno, dokler se bode slovenski pisalo. Mi [radi] dajemu Koseskemu zasluge, katere mu gredó, a nikoli ne prváškega venca [na] meju slovenskimi pesniki. Prebravši njegovo zadnje delo: „Mazepo“, obšla nas je bridka misel: Ta Epimenid se je res zastonj prebudil! Res ga nikdo več ne umeje, niti on nikogar! Minoli so časi, ko so se s slovarji v roci skladale slovenske pesmi. Jezik se je prebudil, rešil je vezí peroti, razvíl je je, ter mogočno bije z njima. Minolo je slepo tavanje, trdni jezikovi zakoni so ali uže postavljeni ali bodo v kratkem. Če torej tu govorim|o| o' pisavi Koseskega, ne govorimo zato, ker ima ta mož še zdaj veljavo, nego zato ker je jo imel, in sicer imel preveliko veljavo meju nami. Lotimo se déla!

Uvod.

Sloveči v Grecji starodavne dobe
 Pred Kristusom pet sto in nekaj let,
 Je živel, prost napake muk in zlobe,
 Pobožen mož, za blagor ljudstva vnet.

Čemu ne piše: v sloveči Grecji? kakor bi vsak laže razumel? Zato ne, ker je od nekdanj bila njegova lastnost temoto v pisavi ljubiti. Potem se ne more pisati „Grecja“, nego „Grecija“ ali „Grec'ja.“ Nikdo naj ne očita, da so to malósti, posebno ne² ako je govor o moži, kateri se je hvalil, da vsak pesnik se more ogniti [p] apostrofa ('), če le deset minut premišlja. Apostrof samo izpustiti tam, kder bi imel stati, nej še apostrofa³ ogniti se, kajti nej težava pisati: priimk, al, konc, Slovenja itd., [dalje] kder bi trebalo stati: priimek ali vsaj prímek (kakor priti nam.⁴ priiti), konec, ali, Slovenija. Dalje se čisto slovenski ne govori Grecija nego Grška, vse pritikle ija pri deželnih imenih so tuje, na. pr. Srbija, Rusija, Nemč'ja, domač'ja, kupč'ja, nam.: Srbska, Ruska, domovina, kuplja itd. Starodavne dobe je genitivus temporis, kateri je v slovanščini hiba, če stoji brez razmernika, torej slabo: nekega dné nam. neki dan; kaj je to: „prost napake muk in zlobe“⁵? Koseski ima nekatere besede, katere vedno i vedno i vedno rabi i rabi ne pomišljáje, ali so potrebne, ali so na pravem kraju ali ne? Meju te spadaja⁶ tudi: napaka, muka, zloba. Napaka bi trebalo polno pisati

¹ Ta črka je v rokopisu tako naglo pisana, da je kakor v odzgoorej odprta; vendar se mi zdi, da je prav, če jo čitam kot mišljen o.

² Tu manjka spet ločilo (vejica).

³ Zadnja črka te besede je v rokopisu zelo nejasna; vendar sodim, da je a, ker Levstik piše tudi neposredno poprej: se ogniti apostrofa.

⁴ Rokopis vsled brze pisave: nan.

⁵ Tu manjkajo v rokopisu navodnice: zlobe“, ker tu konča citat.

⁶ Pisna hiba nam.: spadajo.

naopaka, kajti narejena |pa ne predobro| je ta beseda v slovenščini uže v poznih časih iz na opak verfehrt, torej Verfehrtheit, muka je qual, zloba je Bosheit, Wuth, torej: frei von Qualen der Verfehrtheit u. der Bosheit (Wuth)! A tako se vendar ne govori niti ne piše. Za blagor ljudstva vnét. Blagor nej samostavnik nego interjekcija iz blago že. ||

Epimenid so ga imenovali,
Med tiste je osebe slavne štét,
Kim so priimk sedmero modrih dali.

Vse to ima vendar preprozično [širokost] |obširnost¹|, katero smo bili tudi uže zgoraj našli; pred Kristusom 500 in nekaj let! Tako govori kronika a ne pesem. Med osebe štét, priimek so mu dali! Niti se ne smé pisati Kim nam. kojim, ka jim, k¹ jim).

Je v Kreti na otoku rojen bil,
Po vsem so Greškem dobro ga poznali,
Timveč ker tud ko pesnik je slovíl.

To je zopet |prozično obširna| kronika! Koga to briga, kde se je Epimenid porodil? Ali je bil pesnik ali ne? Ne piše se po Greškem nego po Grškem, kakor ima sam Koseski malo pozneje: grški svét. Timveč [je] (prav: tem več) je germanizem: um so mehr, ko pesnik je slovíl. To nej slovanski nego nemški, a ne reče se slovíl (war berühmht) nego slúl, slóvel, ker slovíl [je] (bolje: slavíl) [po]znači er pries. Tako se je smelo pred 20 leti pisati [brez] pa se nej bilo treba bati, da bi se izgubilo ime „mojstra pevcev“, a denes nikdo več tako ne piše, ker vsak vé, da nej prav.

Za svet so ga po redu vsi prosili,
Ko jim napad nezgode je grozil,

Za svet prositi nam. svéta prositi nej slovanski nego nemški. Ali se more pametno reči: napad nezgode? Anfall des Unfalles! Nezgoda je premala stvar, da bi se o njej reklo, da more napasti! Muza Koseskega nej bila nikoli zdravo, mlado, čvrsto deklè, nego [zmerom] uže od nekdej samo stara, z raznimi vapi (farbami) pošarana i široko oblečena ženska v sničavih obročih. Motila je samo vsakdanje prosto estetično oko, kakoršno imajo „Novice“, a ne očesa, katero vé, kaj je prava lepota.

Tak so enkrat Atenci v strahu bili,
Ter so ga koj poklicali v Atén.

Zakaj so bili v strahu? Če je bila do zdaj povsod kronična obširnost, čemú je nej še tukaj? Ali nekoliko pozneje zvemo, da jim je

¹ Zapisal je najpoprej L.: širokost, a besedo spet prečrtal ter na dnjo pripisal: obširnost.

pretil sovražnik i kuga. v Aten to je nemški: nach (tjen, slovanski v Atene, strsl. v Atin*ti*)

On jim pové, v čim so se pregrešili,
Katerih krivd in uzrokov so plén.

Krivd in vzrokov plén! To je predaleč izkano¹. Ali tudi „krivda, vzrok, plén“ spadajo meju besede, brezi katerih Koseski še nej spisal skoro nobene pesni.

In kakošna za greh je tak pokora,
Da se pokrajša šibanja namén,
In boljega nastopi časa zora. ||

Ne smé se pisati „kakošna“, nego: „kakšna“ ali „kakovšna“. Kaj znači: da se pokrajša šibanja namén? Dass die absicht der rutenstreichs abgekürzt wird! Ta|ko|² se nikakor ne sme rabiti, kajti to je golo brezumije. Kdo krajša namen! Zadnji verz je pesnišk, samo boljega je hiba, a prav boljšega.

Storili so, kar reče slavni mož,
In čuti koj se njih bogov podpora,
Protivnika pobegne vražna množ,
Pojenjajo bolezn, strah in kuga,
Zapazi cvet se kmalo upnih rož.

Kaj jim je svetoval Epimenid, da so storili Atenci? Obširna kronika bi tudi to povedala, a bilo bi jej povedati. Bralec bi rad videl,³ slavnega moža modrost, pa mu jo pesnik, sicer tako razširen, zakriva, kar bi najmanje⁴ smel zakrivati. Ali se sme reči množ f.? Beseda množica nej iz množ nego stoji upravo nam. mnogica po slovanskem glasoslovii. Prestati bolje nego jenjati iz nem. hängen = aufhören. Bolezn in kuga! Menim da je dovolj sama kuga, najstrašnejša bo-lezen! Zapazi se⁵ cvet upnih rož? Man bemerkt die blüte der hoffnungs rosen. [Naj se] Da se nikdo ne huduje, ako grane Koseskega |vedno| prestavljamo v nemščino, v katerej jih je |gotovo| prvotno mislil! Tako se najlaže vidi neukretnost njegovih mislij. Tukaj je nerodno to, da up začne cvesti, ko je uže nesreče⁶ minola, kuga potihnola i sovražnik pobegnol! Zdaj več nej treba upa, tudi je predaleč poiskano: cvet upnih rož, preobloženo je. Naravno bi torej ti grani stali:

¹ Pisna napaka, nam: iskano. (Prim. kesneje, da piše L. res: poiskano.)

² Levstik je tu zapisal najpoprej: To, ter šele potem dostavil |ko|, poprejšnji o pa izpremenil v a; torej; Ta|ko|.

³ Ta vejica je tu v rokopisu odveč.

⁴ Rokopis ima pisno hibo: majmanje.

⁵ Prvotno tu pisna hiba: so, pa je L. že sam z dodano ključico predrugáčil o v e.

⁶ Očitna pisna hiba nam.: nesreča.

Zapazi cvet se kmalo upnih rož,
Pojenjajo bolezní, strah in kuga,
Protivnika pobegne vražna množ.

Krivo je: kmalo nam. k malu (kar [je]more biti slovanski cf. rus. pesni —)

Krivo je in. a prav „ino“ ter „i“, krivo je tudi koj nam. takoj.

Premeni se v veselje občna tuga,
Ko sreče blesk se vrne vidno tak,
Naj bo gospod, al kmet, al prost, al sluga,
Raduje se premembe sladke vsak.

Ne sme se reči: preméni se nam. premení se, ker tako se nikder ne govori. Če Preširen piše: dozôri nam. dozorí, piše, ker je tako domá govoriti slišal. Tuga, blesk, vídno, prememba so zopet besede, brez katerih nej lahko kaka pesen Koseskega! Ne sme se pisati tak nam. tako, in če se piše, izreka se ták, a ne ták ker to je „ein solcher“. a ne „so.“

Besedica vsak se je preširoko razblínila v cel verz: gospod, kmet, prost, sluga! Niti prost se prav ne rabi, kajti svoboden je treba tukaj reči.

b) Druga oblika:

Izprohod.

Jaroslav i Zlogolk.

J. Denes je cvetna nedelja, katere sem se od nekadaj veselil. Če se opominjam, kako smo cvetno nedeljo jútro hodévali na velikonočne praznike, ko smo bili še mali dečáki, ter kako smo srečavali dekleta i dečáke s cvetnimi butarami pod pázuho i kako se mi je o velikej noči srce vselej nekako od čudnega veselija dvigalo; če se povrnem v zlata leta blažene mladosti: vselej se mi nekako srce omečí. Tako se mi godí tudi denes, torej sem strani vrgel vse delo i mislim iti na izprohod. Ali ne bi šel tudi ti?

Zlogolk. Dobro; [samo] s teboj se rad izprohajam, kajti vedno je kaj novega slišati, kdor tebe posluša. Ali vendar, veš kaj, da ne pozabiva svojega starega učitelja Horacija, kateri velí, da je treba družiti utile i dulce, kaj meniš, ko bi v žep vteknol Mazepo Koseskega. Uže dolgo sem želel tvoje misli slišati o tem delu, katero so časopisi tu i tam hvalili.

J. Hvalili? Kateri časopisi? Mi nejmamo časopisov, katerim bi o takih rečeh šla vera. Glasnik ima delavnega a zeló bojéčega i lepoznanški se vsem neizobraženega vrednika i vendar je lepoznanšk list, „Novice“ si prisvájajo govoriti o vsakej stvari, tudi o tacih, o katerih toliko umejo, kolikor mutec petija; njihov urednik je

lepoznanski mrtev mož, a vendar hoče povsod i torej tudi tukaj zvonec nositi. Mogoče, da umeje, kako se grah prideluje, maslo dela v Furlanovej pinji, konj podkuje, mokrotna zemlja osuši, ali kako se presodi lepoznansk proizvod, ne umeje več nego dete [kako se] pri materinih prsih, a „Danica“ zna samo kričati.

Zlog. Tem bolj me žene zvedeti, kaj ti misliš o Mazepi. Vtaknem si si ga v žep, bodi si, kar koli; a zdaj, kde imam palico? Tu je! Pa še ure i novcev ne smem pozabiti, jer tvoj denašnji svèt o izprohodu podpiram i razširjam, da bi tudi o poludne kde zunajmesta kosila.

J. Tako sem mislil tudi jaz. A zdaj z Bogom tesna soba!

Zlog. Obrniva se na jug, da poprej zaslišiva ptice peti, ako ti je ugodno.

J. Dobro. Ka sva uže prišla na slovensko slovstvo, ostaniva v pogovoru pri njem. Zadnja leta se je obudilo mnogo mladih glasov, ali malo izvirnih mislij, malo jedra; same besede, sama¹ prazna slama je skoro vse, kar se bere.

J.² Res je. Pravega možá nej meju vsemi pisatelji, če izmémó dva tri, i še to utegne biti poprej preveč nego premalo.

Z. Kaj sodiš, kako je to?

J. Tega nej težko razuméti. Zdanji čas je uže sam na sebi slovstvu jako neugoden, [ker] jer je prematerijalen. Človek teka samo za dobičkom, i naši možje, kateri so nekđaj pisarili, vídijo, da se dá več zaslužiti z ustí v državnih i deželnih zboréh i odborih, nego s peresom za tiho mizo, posebno pri nas, ki nas je tako malo, da ne moremo || imeti ni mnogo bralcev ni pisalcev, i poleg tega je napačen ves pot, po katerem se kreta slovensko slovstvo. Mladenič se naučí latinski i grški, nemški i vlaški, nekateri celó francoski, samo slovanskega skoro nobeden, kolikor potrebuje pisatelj.

Zl. Zamétaš li ti, da se naša mladina učí tuje, izobražene jezike? Torej ne odobravaš starega pregovora: Quot linguas calles, tot homines vales?

J. Nikakor [ga] ne odobravam, jer vidim i slišim, da rabi samo Nemcem, kader hoté dokazati, da je Slovanu potrebna nemščina, a da ž njim nikoli ne dokazuje, da je Nemcu potreb|e|n³ kak drugi jezik

¹ Tu je v rokopisu zapisal L. najprej: same, pa že sam potem prepisal a preko e.

² Na tem mestu govori dvakrat zaporedoma J. (Jaroslav, ki se zdi zastopnik in glasnik Levstika samega). Je-li tu v dialogu preskočil Levstik pri prepisovanju pomotoma vmes kako kratko Zlogolkovo besedo, vprašanje ali kar je takega imel tu v konceptu? Najbrže bo pa stvar tàka, da je neposredno poprejšnji govor Jaroslavov razdeliti med Jaroslava in Zlogolka, ter da pritiče poslednjemu zadnji in celo predzadnji stavek Jaroslavovih besedi, le da je Levstik pomotoma tam izpustil nov odstavek in pa označbo Z.

³ Rokopis ima najpoprej: potrebna, toda L. je a na koncu prečrtal ter pripisal med b in n nad besedo nejasno črko, ki pa ne more biti družega kot naglo zapisan e; torej: potreben ...

a vzlasti ne, da mu je potreben slovanski. V nemških ustih je ta pregovor sama past blaženega nemčenija, a [vs]poleg vsega tega vendar ne zametam, da se mladina uči tujih izobraženih jezikov, samo ukazovati nam nikdo ne sme, katerega jezika se imamo učiti, siliti se ne damo, jer vidimo, kam je vse tako prelestno i lokavo namerjeno; celó srd me zgrabi, kader koli čujem kakega bujca svojeglavo trditi, da našej mladini nej treba klasičnih jezikov, nego da so dovoljni sami prelogi, jer vem, da je vsa zdanja evropska omika oprta na stare grške [na] i latinske narode, i kakor je uže rekel nekaj glasovit Nemeč, da je vsak prelog, tudi najboljši, podoben kovru¹ na robe obrnenemu. Če nam je do tega, da izpoznamo, kakovi so ti kovri, treba da je vidimo, kakovšni so na lice, kajti menda ne bodemo tako lení, da bi k sosedu hodili po mlačno i motno vodo, ako nam nej treba drugega nego 25 korakov² storiti, da pridemo do samega studênega vira. Kako se drugače pije iz vrelca nego iz kebla, to sam veš, torej ti ne mislim dalje pripovedovati. Brate, lenobi se nam je po robu staviti lenobi, kajti veruj mi, da lenoba je iz nas naredila sužen narod, lenoba je nam vzela kraljestva i zemlje, lenoba nam jemlje jezik i narodnost.

Zl. Torej ti misliš, da je sama naša lenoba kriva, da Nemško pleme po Slovanu imenuje sužnja?

J. Da nemški narod po Slovanu imenuje sužnja, tega ne verujem, jer nej res, kajti „sklav“ i „slave“ nej vse jedno. Sklav nejma nič posla s Slovanom, jer je beseda iste korenike, katere je slovanska beseda hlap-ec [.] i latinska: serv-us| ter ima samo v začetku [še] tist koreninski s, kateri se nahaja tudi v drugih besedah, na primer v besedi slok, a v besedi lok arcus ga nej več, da tudi sta oba jednega korena; sramota nam je torej, če pritrjamo nemškeje prevzetnosti, katera nam po nevednosti daje to ime. Vendar se držim poprejšnje misli, da je lenoba mnogo kriva naše nesreče, lenoba i slepota, katera [objema] održáva posebno južne Slovane i katera je tudi Poljce pehnola v pogubo³

Zl. Ne umém, kam namerjaš. Poprej si rekel, da se naša mladina uči preveč tujih jezikov, potem si zavračeval tiste, kateri misle, da so nam klasični jezici nepotrebni, i to si podtikal nesrečnej slovanskeje lenobi.

J. Lenoba, slepota i nekaka premehkota⁴ slovanskega značaja zadaja našo nesrečo, akopram je pritrđiti, da tudi zgodovinsko⁵ [do] raz-

¹ Kover, -vra = Decke, Teppich. (Pleteršnik). Prim.: kover-ta.

² Nejasno, ali je zapisano 25 ali 15 korakov; prva številka je taka, da je lahko oboje. A če umem prav, misli Levstik tu 25 črk; torej —

³ Rokopis tu na koncu nima pike.

⁴ Prvotno je povzel tu Levstik besedo z dativom: Lenobí, slepotí i nekakej, a potem zapisal preko končnic povsod tu jasen a.

⁵ Rokopis ima najpoprej; zgodovinski, toda prvotni i je izpremenjen potem v o.

merije, katerega tu ne mislim dalje izpredivnévati, kajti vem, da me || umeješ, pomoglo¹ je, da je Slovan to, kar je. A moja namera je bila ta: kakor so se izobrazili,² drugi narodi, tako je treba, da se tudi slovanski. Drugi narodi nejsó šli, pa so začeli stoprv oralo in brano iznova izmišljati, nego vzeli so oralo i brano, kakoršne so vidili pri sosedu; nejsó začeli stoprv globoko promišljati, kako bi se dalo seno postríči, nego so prijeli koso v roko, če so videli, da sosed sena več ne stríže nego kosí; s kratka iznajdbe drugih narodov so osvojili, a vendar nejsó v roko vzeli živopisanega orala niti brane ali kose, nego so prijeli pravo, izdelano orodje, ter so po njem delali svoje, da so videli, kako je na tanko zloženo, koliko ima tega ali onega v sebi, koliko ima tu ali tam mere na dolžino i širíno, koliko je železa, koliko je lesa; kajti prepametni so bili, da bi verjeli samo napisanej podobi, [K] jer se v njej dovolj ne ločí dél od dela, želézo³ od lesa, dolžina od širjave, i jer je mogoče, da podoba ne ustreza prvoobrazju, saj vemo, da se človek lahko zmoti. Narodi, kateri so kako stvar osvojili od tujih narodov, osvojili so jo torej iz samovídstva, i to ne samo pri orodji nego tudi tudi⁴ pri duševnih izdelkih, jer tudi tu je mogoče, da napisana podoba ne ustreza prvoobrazju. Opomniva se samo Nemcev, kateri so do Lessinga trdili, da Francoze v tragedii posnemati, nej drugo nego same Grke posnemati, dokler jim Lessing nej dokazal, da baš Francozi nejsó Grkov prav umeli. Krepko se torej ustavljam tístim, kateri mrmrajo, da se naša mladína učí klasičnih jezikov i vračam tudi one, kateri trde, da se nej treba učiti nobenega izobraženega živega jezika, a protivím se samo temu, da se naša mladína učí vse, samo slovanskega ne, jer s tem sami pomagamo izpodkopavati narodnost, za katero toliko kričimo, da je nam jo treba otéti.

Zl. Prav govoriš. Nikoli nejsem pritegnol tístim, kateri svojo slabo slovensko pisavo izgovarjajo s tem, da je misel prva stvar, a jezik druga, da je zrno več vredno od luščine. Ne more se tajiti, da je zrno res več nego olupek, misel res več nego beseda, kakor je duša več nego telo i telo več nego obleka, ali vendar je gotovo, da ti slabi slovenski pisatelji [za] |s tem samo| lestívo zagovarjajo samo svojo lenobo (torej zopet i res lenobo), kateri⁵ je ustavlja, da se ne učé, česar jim je tako treba; kajti ako meju Francozi,

¹ Prvotno v rokopisu: pomogle.

² Tu je vejica v rokopisu, dasi odveč.

³ Rokopis: zelézo.

⁴ Po rokopisu, kjer je „tudi“ dvakrat zaporedoma kakor tu, pač vsled pisne pomote.

⁵ Pač pisna pomota, nam.: katera

Vlahi, [Angleži] Angličani ali Nemci pero prime, kdor niti prvih jezikovih pravil ne vé, zasramuje ga stavec i mladenič, rekoč, da mu je treba znati pisati, predno se loti pisava¹; i kar je tem izobraženim plemenom sramotno, to je pri nas, kakor nekateri govoré, sama pedanterija? — Lenoba i nesramost je!

- J.* Kakor ti sodiš, tako sodim tudi jaz, [a] pristavljam samo še to, da nobenemu slovanskemu plemenu, razen Rusov, nej dovolj, da se uči samo svojega narečja, nego treba mu je poznati tudi druga, i nej dovolj, kader prestavljamo, da prestavljamo samo iz drugih jezikov, nego treba je, da se Slovani seznanimo z domačim slovanskim slovstvom. ||
- Zl.* Jer [se] je najin pogovor začetek vzel o Mazepi, treba da vprašam, ali ti Mazepo zametaš uže samo za tega radi, ka je prestavljen iz anglečanskega i a² ne iz kakega slovanskega jezika?
- J.* Ni,³ Jaz ne obsojam nobenega Slovenca, kateri nam prestavlja iz tujih jezikov, a vendar brez milosti obsojam vse Slovence, da prelágajo samo vse iz tujih jezikov a nič iz domačih narečij; kajti s tem početjem se vedno i vedno bolj oddaljujemo v jezici Slovan od Slovana, jer je potrjena resnica, da pravi ter najteži razložki⁴ so v slovanskih narečjih samo onde, kder je je naredila v jezik sprejeta tujščina.
- Zl.* Zdaj sva uže daleč iz mesta. Ustavi se malo! Ne slišiš, kako uže ščinkavec poje? Tudi kos i drozek se čuje i skovranec v zraku. Ali vzamem Mazepo v roko, da ga začneva pretresati?
- J.* Vzemi ga. Vendar bi morda ne bilo napak, če [se] najpoprej pomé-niva, koliko [je]ima Koseski sploh veljave.
- Zl.* Dobro; kajti čudno je pri tem moži, da ga je iz početka vse hvalilo, vse do nebes povzdigovalo, vse podražalo (posnemalo), a potem kakor bi odrezal, vse popustilo i umolknilo o njem, a o Preširnu še zdaj vse govori, vse piše, vse ga posnemlje, [vse] ali nikdo ga podražiti ne more.
- J.* Od kod je to? Menim, da se ti stvar ne more težka zdeti. Kako je Preširen skladal pesmi, a kako delal Koseski.
- Zl.* O Preširnu se govori, da ga je obšla misel, pa je umolknol, stisnol se v kot, časi celó v krčmi, i hitro je bila pesem gotova.
- J.* Tako sem slišal tudi jaz. Preširen je imel torej v sebi [vir] nebeški vir blagodejne poezije i trebalo mu je samo počakati, da [mu] je

¹ Spet pisna napaka v rokopisu, nam.: pisave.

² Tu ima L. dva véznika, ki bo izmed njih pač prvi odveč.

³ Nejasno mesto. Tudi vejica bo namestu pike. Ali je čitati: Ne? Ali je morda L. mislil: Ni(koli)?

⁴ Levstiku se je najpoprej zapisalo: razložki, pa je sam premenil potem ž v č; torej: razložki.

kak_[o] slučaj udaril s palico ob njegovo srce, iz katerega je mahoma privrela živa voda večnoslavnih pesmij. A kako je pesmi skladal Koseski?

Zl. Tega ne vém; vendar sem slišal, da v sobi, zagrajen za visoko trdnjavo raznih slovarjev.

J. Mož je torej okrog sebe iskal, česar nej mogel zajemati iz sebe, _[k] jer mu nej bilo podano; i baš to je vzrok, da je Preširen razen malih izimkov pisal samo svoje pesmi, a Koseski razen malih izimkov¹ samo prestavljal, jer nej imel lastnih mislij; kajti mnogo njegovih pesmij je, katere so same² preložene, ako tudi nej povedal, da so preložene, druge so samo nekoliko prenarejene a vendar _[je mož] za originalne razglašene _[:]. Torej se nej groziti, _[da] |če| nekateri celó misle, da razen Slovenije nejma mož nič _[ta] se vsem lastnega, kar je res treba še le dokazati, a zdaj ne utegnem preiskavati po vseh raznih jezicih, kde je pobral to, kde to. Če ga po krivem dolžé tem bolje nam in njemu, a če je resnica, kar govore, gotovo pride skoraj vse na dan.

Zl. A Slovenije mu vsaj nikdo ne more odrekati, i nikdo ne more trditi, da je veličastna pesem. |||³

J. Jaz sem tísti, ki se drznem to odrekati!

Zl. Tega vendar ne! Ali ima Slovenec katero veličastnejše delo od tega? Imamo li heksametre i pentametre, kateri bi polneje zvonéli? Celó Preširen je v tej meri ostal daleč za Koseskim.

J. Morda je res ostal, kar se tiče |puhlega| bobnoglasija⁴, kateremu Nemeč velí bombast; morda je res Koseskega „Slovenija“, katera se začénja z besedami: „trojno ovenčan unuk vladarjev iz hiše Rudolfa,“ polnoglasnejša, nego Preširnovi šestomér_{[e]i}: „tajati léd naš še le začne se, pomlád je drugod že,“ ali s tem je še malo dokazano. Kdo more tajiti, da je _[v] |tudi| Virgilijeve Enejide začetek⁵: arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris — „mного bobnoglasnejš_{[e]i} od prostih Homerjevih besed: „Μητινν ἄξιδῆ δεξ Πηλλητιζίδεω Αχιλλεωσ i vendar, ali (je)⁶ zaradi tega uže _[Homer] |Virgilij| veči pesnik od Homera? Ali je Enejida boljša⁷ umotvórina od

¹ Rokopis: i[m]|z|imkov.

² Pisna pomota, nam.: samo.

³ Tu skonča prva ter se prične zatem druga pola Levstikovega rokopisa.

⁴ Rokopis prvotno: bobnenja; a preko te prvotnice je Levstik potem zapisal bobnoglasija.

⁵ Najporej je tu zapisal Levstik: začetek Virgilijeve Enejide, a potem pa prestavil besede tako, kakor sem gori ponatisnil.

⁶ Izpuščeno je tu v rokopisu: je, kar sem zatorej tu vstavil jaz.

⁷ Rokopis kaže prvotno: boljši, pač ker je imel Levstik tu v mislih prvotno samostavnik „umotvor“; a Levstik je ta končni i še sam izpremenil v a; torej: boljša, ni za tem: umotvórina...

Ilijade? Če je pregovor: zrno je več od lupine kde veljaven, gotovo je |baš| tu, kajti sicer [bi se] tudi sodar, kader nabija sode, da na široko i |polno|glasno bobné: kolká kín, kolki, ki ki kaka kin! smel bi se hvaliti, da [je] lepoglasno prepeva.

Zl. Vendar ne moreš trditi, da Koseskega Slovenija nejma v sebi drugega nič, nego samo bobnoglasije¹, kakor si ti krstil bombast, kajti poprej še nejsem te besede slišal.

J. Ima v sebi še mnogo drugih rečij, i sicer prvič: [za] | [trd] togonogega birokrata| ognjusno prilizovanje absolutizmu,² slavopénje stare kranjščine, katere³ si nemškutarji tako nazaj želé, nelogično zgramájene i zamotane misli; [ne] zgodovinske neresnice i otročje slepomje, katero samo ne vé, kaj hoče i kam bi se delo.

Zlo. To je treba. da mi dokažeš.

J. Rad, i to po vrsti. Kar se [t]dostaja [pri]i dobrikanja absolutizmu⁴ nej treba dokaza; kajti vsa pesem ima edino to glavno misel.

Zlg. Dobro, ali pomisli, v kacem času je to pisano!

J. Dragi moj, nekako blizu tistih časov, v katerih je [Preširen pel Čopu: grobi na tvojem oč materi Slav i rosé, blizu tistih časov, ko je Preširen] dobro vedel tudi sicer, kaj je on i kaj je naš narod, kajti priča temu so [njegové⁵ besede: največ svetá otrokom sliši slave, priča so] njegovi soneti, i posebno || te slavne besede, katere še zdaj solze v očí privabijo vsakemu Slovincu, kateri ljubi svoj narod:

Viharjev jeznih mrzle domačije

Bilé pokraj'ne naše so, kar Samo!

Tvoj duh je 'zginil, kar nad tvojo jamo

Pozabljeno od vnukov veter brije.

Oblóžile očetov razprtije

S [p]Pipinovim so jarmom sužnjo ramo,

Od tod samo krvavi punt poznamo,

Boj Vitovčev in ropanje Turčije;

Minuli sreče so i slave časi!

Kako vse drugačne, koliko resničnejše so te |proste i vendar tako globoke| besede nego prazne, v bobneče besede zavite pleve Koseskega :

¹ Rokopis: bobnoglasije, — kar pa štejem za pisno hibo; zato sem zgoraj opustil ta na naglas.

² Levstik je tu pripisal besede: |[trd] togonogega birokrata| nad besedo „ognjusno“, ne da bi označil, kam je ustaviti v besedilo ta kesnejši pristavek; vendar sodim, da sem zgorej Levstikovo misel pogodil, ustavivši ta pripis njegov — pred besedo „ognjusno“.

³ Rokopis tu najprej: katero, kar je pa L. sam takoj predručajil, izpremenivši o na koncu v e.

⁴ Tu je izostalo ločilo (vejica).

⁵ Prvotno: njegoví, kar kaže, da je imel Levstik tu prvotno neki drug samostavnik na misli.

Zdaj, ko junake spoznam, velikane hrabrosti svoje,
Vname se v srcu¹, ko blisk, vrednosti lastne mi čut.

Zlog. Tega nijsem še nikoli tenko premišljal, i mogoče je, da ti prav sodiš, ali kako je Koseski v „Slovenii“ poveličeval staro kranjščino. Tega ti menda ne bode lahko dokazati, kajti on je prvi izmislil ime Slovenija.

J. Ni to ni resnica, kajti že Vodnik v rokopisu govori o „[s]Slovenii zveličanej.“²

Zlog. Res? Ni tega nejsem vedel³, a to še vendar ne dokazuje, da bi Koseski v Slovenii slavil staro kranjščino.

J. Ich habe fogar zu wenig gesagt, wenn ich behauptete, daß Slovenija nichts anderes ist, als Speichelleckerei eines steifen Bürokraten dem abjolutismus. Lies das Gedicht aufmerksam u. du wirst mir gezwungen Recht zu geben,⁴ wenn ich behaupte, daß diejes Gedicht Koseskis nichts ander(e)s ist, als eine poetische Glorifizir(un)g jenes Zustandes eines Volkes, welches andere Nationen mit Recht die größte Erniedrig(un)g deselben nennen, nemlich eine Glorifizir(un)g des Verlustes der Freiheit u. des Unglückes der Sklaverei u. der Fremdherrschaft. I nij li to celo nmogo več nego kar želé stari Kranjci, kateri so s Koseskim vred ponosni na to, da „sveti slovenski razum se v sodbi o mizah zelenih!“ Ali ga vidiš birokrata, kateremu je zelena miza zadnji smot(er) vseh njegovih želj, največi vzor vse poezije? Strani s |lažnjivimi| Koseskim|i|!⁵ Preširnov, ki z nami vzdihujo, z nami se radujo, nam je treba! ||

Zl. Stvar se vedno huje i huje suče, kakor vidim. Govoril si tudi o nelogičnih mislih v tej pesmi. Zakaj?

J. Precej ti hočem razložiti. Slovenija stopi pred kneza, ne boječa, nego samo radovedna, ali se mu sme tudi ona bližati, kajti da nej boječa, pričajo grmeče, dolgohvoste besede, kakoršne Horacij imenuje verba sesquipedalia: trojnoovenčan, rudorov, solncetem-

¹ Levstik je tu zapisal najprej po svoje: *srei*, a potem prislonil ob *i* še eno potezo, da je vstvaril *u*.

² Tu bi bil moral Levstik hkratu dokazati, da je Koseski pa ta rokopis Vodnikov tudi poznal, ker sicer dokaz šepa.

³ Levstik piše tu: nejsem, dasi v neposredno poprejšnjem Zlogolkovem odgovoru pa: nijsem.

⁴ Besedni réd bi tu moral biti pač: du wirst (!) gezwungen, mir Recht zu geben. Nemščina je tu sploh nekam ohlapna. Videti je, da je Levstik tu že samo skiciral svojo misel (kakor tudi sicer drugod večkrat) v nemščini, pa da je ta odstavek nameraval potem ves predelati v slovenski besedi. Ali pa naj bi morda ta nemški odstavek imel tu kak drug namen?

⁵ Prvotno je Levstik zapisal samo: s Koseskim, ter je šele potem dodal nad črto: lažnjivimi, ne da bi izprenmeil prvotno pravilni, a zdaj napačni *s v z*; tudi je šele naknadno izpremenil ednino (Koseskim) v množino (Koseskim), pridodavši na koncu *i*.

nivši itd. Čudno je, da tega ne vé, ali se mu sme bližati, ali ne? Kde je bila do zdaj, da tega ne vé? Ali je morda tudi ona spala, kakor Epimenid?¹ — A če je spala, kaj jo je obudilo? Cesar Ferdinand v Ljubljani? Ne verujem! Novice, katere so jele eno leto poprej izhajati? Bodi si, ali zato, če se je začel v slovenskem jezici pisati ubožen kmetsko-rokodelsk časopis, nej treba še tacega poskakovanja. Bodi si tako ali tako, Slovenija ne vé, ali je moškega ali ženskega ali nobenega ali obeh spolov. Kdo jej priteče na pomaganje v tej stiski? Morda knez odgovori, da je vredna, da „na zboru držav njena beseda velja“? Ne, ampak na Grško je treba iti po slavno Klijono da razbistri, kako je ta reč. Res je to sama figura orationis, katera kaže: zgodovino. Ali vedno ostaja čudno, da se Slovenija svoje zgodovine opomni še le takrat, ko je treba stopiti pred vladarjev prestol! Ali je poprej še nikoli nej potrebovala? Vsa stvar je nerodno brezumje. Kader Klijona razkrije nje prastaro zgodovino, potem radostna Slovenija zavpije: zdaj, ko junake spoznam, velikane hrabrosti svoje, Vname se v srcu, ko blisk, vrednosti lastne mi čut. A potem več nij treba Klijone, kajti Slovenija je mahoma tako učena, kakor apostoli na Duhov praznik, da vse vé, kaj se je godilo v narodselstvu i [s]po ves srednji vék. Kako je to, da zdaj vse vé, a poprej nej vedela nič o sebi? Ali to nej prekoslovje (widerspruch)?

*

To sta torej tista dva nedokončana odlomka: dve različni obliki nameravane Levstikove kritike — zoper Koseskega „najnovejše delo“. Prvi rokopis Lestikov jenja s koncem četrte strani (ali: prve pole), in morda je sledilo kedaj še kaj nadaljevanja na novi poli, ki se nam morda ni ohranila; drugi rokopis pa jenja sredi tretje strani druge pole, da imamo skoro pol tretje prazne in za njo pa še vso četrto, — dokaz nam, da nam ni od tega rokopisa nič izgubljenega, ampak da imamo tu pred sabo vse, kar je Levstik sploh kedaj tega članka dovršil, a ga potem popustil sredi dela.

Nastala pa sta obadva rokopisa drugi za drugim zatrdno šele po 22. januarju 1868. leta: in sicer, kakor nam bo o tem govoriti še podrobneje v nadaljnjem, prvi za dni tistega meseca od 22. I. do 26., odnosno 27. II. 1868., ko že Levstik piše, da „te kritike ima uže nekoliko gotove“; a drugi pa šele po 26., odnosno 27. II., ter pred 27., odnosno 9. IV. 1868., — za „Mladiko“. Izvajati nam je mogoče ta fakt iz vsebine obeh rokopisov, iz dogodkov nadalje ob „Novicah“ in „Glasniku“, ter iz ohranjenih nam nadaljnjih pisem Lestikovih. (Dalje prihodnjič.)

¹ Najpoprej se je tu Levstiku zapisalo: Epemenid, pa je e sam popravil v i.

Mecen.

Naredil sem, kar je bilo mogoče," je dejal slikar Ponirek in segel v skuštrane lase. „Sploh je bil včerajšnji dan ugoden za moje polje. Solnca in senc in zraka, vsega je dovolj. Pšenica je lepo v klasju, njiva je tudi dosti dolga, in zraven stoji prijazen kranjski kozolček. Mislim, da bo iz srca ugajala moja slika našim mecenom.“

Stopil je bližje k sliki in gledal, če so barve suhe. „I seveda, saj je bilo lepo vreme," se je zadovoljno prepričal in se oddaljil na sredo šobe, ves čas z očmi na sliki in s prijazno ljubeznijo, kakor bi ogledoval prijetno dekle, ki sicer ni lepotica, pa je zato vrla gospodinja, ki zna skuhati dobro kosilce.

„Pet sto kron, mislim, je tale njiva pšenice vredna med brati, več pa ne bom zahteval.“ Stal je široko razkoračen in z napol zatisnjenimi očmi pred svojim umotvorom in se ni mogel ločiti od njega. „Dal mi jih bo pa gospodar Lesnik, ki mi je zadnjič namignil, da nima zadržanega mošnjička, in me povabil k sebi, naj pridem pogledat sliko, ki jo je kupil pri dunajskem židu. Slišal sem tudi, da je milijonar. To navadno ne pomeni ni malo, ni veliko, pa vendar ni, da bi se ne spominjalo.“

Lahno žvižgljaje si je zavezal ovratnico in oblekel suknjo.

„Fant, zdajle pa greš k milijonarju. Mogoče je sicer, da nič ne opraviš, ali prijeten doživljaj je tudi nekaj vreden, in ta mi ne odide, v kolikor poznam prihodnjega mecena.“

Pogladil si je obrvi, potegnil z dlanjo po ostru bradi in zavil sliko. Dva skoka po ozkih stopnicah, in slikar je bil na cesti.

Velika in lepa je bila hiša, v kateri je stanoval gospod Lesnik, in vredna svojega imena: Agata. Bila je sredi lip in kostanjev, sredi pisanega vrta, ki je bil poln zelenih gredic in eksotičnega cvetja. Široka in lepo bela in peščena je pot, ki vodi skozi drevored pod gostimi vejami, v senčnem zatišju, in slikar Ponirek je ni mogel zgrešiti. Prikorakal je pred graščino in tam je pozvonil. Preden so se odprle mogočne gosposke duri, je povzel misel in besedo:

„Dragi moj Ponirek, kdaj se bo zgodilo in bodo stali drugi ljudje pred tvojimi vrati in čakali trepetaje v upu in strahu milostnega sprejema? Kolikokrat si že stal na tujem pragu, kolikokrat si že imel

občutek, da je pravzaprav bridko in manj prijetno stati v ponižni suknjici prosilca pred mogotčevimi durmi? Zdajle se bo prikazal vratar n te naznanil gospodu Lesniku, ki bo ob tej priliki nabral obraz v važne poteze in se pogledal v zrcalo: Naj pride, bo dejal, in smuknil bom —“

Ta samogovor je prekinil gospod Lesnik, ki se je z vrta sem približal slikarju.

„Kaj bi radi?“ je zaklical nekam osorno in si brisal rdeča, polna lica. „A vi ste,“ je dejal takoj nato, ko se je Ponirek obrnil in z uslužnim nasmehom segel po klobuku.

„Kapa kosmata, kaj pa prenašate?“ se je zasmel z veselimi dobrodušnim smehom, in oči so mu šegavo namežiknile. S prsti je pobobnal po napetem platnu, ki je bil zavit v papir.

„Bil sem tako predrzen, gospod Lesnik, in sem vam prinesel na ogled eno svojih del. Mogoče bi bili celo pripravljeni —“

„Da, da, se že spomnim,“ ga je prekinil bogati gospod. „Govorila sva o tem, kaj ne, radi bi slišali moje mnenje, če smem tako reči, moje strokovnjaško mnenje, kaj ne, ha-ha, o sliki? Seveda, ne rečem, ha-ha, da bi bil često nepogrešljiv, ali vendar, ha-ha, moje mnenje je takorekoč očiščeno v skušnjah, in kar sem videl in vem. Kaj ne, gospod . . . gospod . . .“

„Ponirek,“ je pomagal slikar, ki je natihoma in s strahom poslušal ta hudournik praznih besed, ki je vrel iz ust blagorodnega gospoda. — „Govori, kot bi motovilo v vrečo deval, in vrag si ga vedi, kaj imam upati od njega. Nos je židovski in ustnice so debele,“ je v naglici opazil in si poravnal lase, ki so se mu v gostih štrenah oprijeli potnega čela.

„Je že res, Ponirek, gospod Ponirek, slikar, jaz sem pa veleposestnik Lesnik, graščak Lesnik, ali kakor hočete. Ni mi do naslova, ha-ha, kaj ne?“

Med tem je pritiral gospod Lesnik svojega gosta do sprejemne sobe in ga tam posadil na stol za široko mizo, ki je bila pogrnjena in obložena s praznimi kozarci na sredi.

„Je že res, gospod, kozarček ga lahko izpijeva, na zdravje in tako dalje, kaj ne, ha-ha? Cila? He, Cila, vina daj, rdečega vina gor!“

Slikar je odvil sliko in jo naslonil k steni, in ni vedel, zakaj se je nekako ženiral dekle Cile, ki je v širokem predpasniku in oblastno postavila vino na mizo. Zdelo se mu je celo, da gleda nanj z neko tiho in nagajivo mržnjo, češ, ti bi rad oskubel mojega gospoda, pa ga ne boš! — Natočila je kupici, in svetlorožen odsev je zatrepetal po prtu, ko je žejno solnce sedlo na vino.

„Kar pokusiva, na zdravje, kaj ne, dobra kapljica? Iz mojih vinogradov, o, pa imam še boljšega, ha-ha, tudi belega, pa tisti je za buteljke, veste, tako za posebne prilike, ha-ha!“

Ponirek je pokusil vino in dejal iz navade, ne da bi pravzaprav vedel, kakšno je vino in kaj govori:

„Dobra kapljica, že stari Rimljani so ljubili dobro kapljico.“

To se ve, tudi Rimljani. Le pijte in ne pozabite, kar je dejal modri viničar: En dan Kana Galileja, šest dni pa galeja, ha-ha, gospod slikar!“

„Res je, ali kadar gospod Bog ustvari slikarja, oskrbi tudi trs; to vem jaz, ki mi ni neznan, da je naše življenje veselo in lepo.“

„Tako je, tako je, ampak zdaj k stvari. To je torej slika, to je torej . . . Veste, začniva kar odkraja! Jaz imam rad pri slikah zlat okvir, masiven širok okvir. Ne rečem, da bi ne poznal umetnin, dosti sem jih že videl in tudi kupil marsikaj. Seveda na Dunaju, od Nemcev. Pa vse z zlatim okvirom, ha-ha! Ne dam se kar tako.“

Gospod Lesnik je natakal vino, in slikar mu je dal prav. — Glej, glej, sem mislil, da bo kvasil o slikarji, pa se je vrgel kar na okvire. Skromen mož, ki pozna sebe in svoje zmožnosti. Le čevlje sodi naj kopitar. —

„Veste, gospod Pondirek —“

„Ponirek, prosim,“ je popravil slikar in izpod čela in nekako nezaupno motril svojega gostitelja.

„No, no, torej Ponirek, sicer je pa vseeno. Na zdravje, Ponirek sem, Pondirek tja, ha-ha!“

Veselo se je bil razgovoril gospod Lesnik in smejal se je ves rdeč, in svetila so se mu zadovoljna lica. — „Le pijte, saj ga imam še v kleti, pet polovnjakov. Cila, Cila!“

Trčila sta in si prijazno namežiknila.

„Veste torej, okvir, to je glavna stvar. Zlat, lep okvir, ta imponira. Slikarija naj bo že potlej taka ali taka. Na okvir dam največ. Na Dunaju pri tistem židu, saj sem vam že pravil o njem, sem videl lepe okvire. Pa so bili tudi dragi. Tam sem kupil enega. Tudi slika je na sredi. Saj visi tamle, nasproti okna, le pogledjte!“

Slikar je videl tisti baročni okvir, in zmeraj bolj mu je bil všeč gospod Lesnik. Na tihem se mu je smejal in važno pritrjeval. — Naj kvāsi, kar hoče, si je mislil, da navsezadnje le moja obvelja. In grobe besede bi mi v tem slučaju toliko pomagale, kakor v goščavi jelenu rogovi.

„Vaša slika pa, gospod Ponirek, ima tukaj prvo Ahilovo peto. Vaš okvir, prosim, pogledjte no, kakšen okvir pa je to? Ali je siv, ali je rjav? Zlat gotovo ni, še srebrn ne. Pri nas ste umetniki vse preveč, preveč, kako bi dejal, prepovršni, vi nas bagatelizirate, pa iščete mecenov. — Moja slika pa z Dunaja, samo pogledjte! Okvir se kar bliska, kar oči jemlje. Prid' slikar se les učit! Ha-ha!“

„Gospod Lesnik, pa kupite sami k sliki drug okvir! Magari dva metra debelega iz samega turškega zlata —“

„Ah, gospod, saj nisem mislil tako. In to je tudi stvar umetnikov. Pijva, pijva! Kaj bi tisto! Sicer pa — kot vidim, če dobro razločim — vi imate tam njivo, — i, kaj imam jaz opraviti z njivo! Ali sem kmet? In nekakšen kozolec je zraven, kako pa to mislite? Ali naj se grem na stara leta ukvarjat s kmetijo? Ha-ha!“

„Ha-ha, gospod Lesnik, nisem mislil, da ste tak humorist, ha-ha. Bog vas živi!“

„Cila, prinesi še vina! Kaj ne, saj me razumete, gospod Pon — Vidite, na sliki z Dunaja pa vidite veliko obširno graščino, in vrt je zraven in jezero in gozdovi in lepa gospa na konju. Kdor pride in to vidi, pa si misli: Glejte ga, prešmentanega kajona, kakšno ima graščino! Še baron nima takšne, še vsak grof ne —“

„Zares, gospod Lesnik, vi ste pravi mojster, na zdravje, in še mnogo takih gradov in lepih gospa! Bog živi lepe gospe!“

„Bog jih živi!“

Razvnel se je slikar in si mislil: Moža moram spraviti v dobro voljo. Zakaj po resnici povedano — moja stvar stoji slabo — začeti moram drugače.

„Prav imate, gospod Lesnik, ali tega pa niste pomislili, kako lepo je sprehajati se z lepo gospo po žitnem polju. Zlato se žari solnce, močno diše poljske rože, in gospa v vašem naročju —“

„Na zdravje, gospod slikar, saj vi ste tudi poet! Najbrže še boljši, kot so naši. Ti tudi ne znajo. Kakšna je vezava slovenskih knjig, kje je zlata obreza! Jaz ne kupim nobene knjige brez zlate obreze.“

„Jaz tudi ne, gospod Lesnik,“ je potrdil slikar in udaril z roko ob mizo. „Vrag jih vzemi! Ampak tole mojo sliko boste vendar kupili, in obljubim vam, da bom okvir zlato pobarval.“

„Le pijte, gospod, ampak nekaj vam bom povedal. Tole sliko bo kupil moj prijatelj, ki je milijonar. Sicer se tudi o meni govori nekaj takega, ampak on je lastnik parnega mlina, in njiva s pšenico, to je kakor nalašč zanj. Da, da, drugi teden pojdeva k njemu —“

Gospod Lesnik si je obrisal znojno čelo in se zadovoljno smejal.

„Pa vendar, gospod Lesnik, mogoče bi pa —“

„Kot pravim, zlat okvir! To je prva stvar. Da se bliska po sobi, slikarija naj bo že potem kakor hoče,“ je sklenil gospod Lesnik in je natakal.

„Zares, dobro bi tudi bilo, če bi na okviru paradirali dve graščini, spodaj ena in zgoraj ena,“ je sklenil slikar in si popravil manšeto, ki mu je med živahnim pogovorom ušla izpod rokava.

„To pa kakor mislite. Umetniki že veste,“ je govoril gospodar Lesnik in trčil:

„Torej na zdravje! Samo okvir naj bo zlat, tega nikar ne pozabite,“ je hitel naročati in si brisal mokre rdečkaste brke. Sive oči so se mu zableščale in jezik se je debelo valil po ustih.

„Ali, gospod Lesnik,“ je opomnil slikar in iztegnil kazalec. „Nekaj ste pozabili, in sicer kardinalno točko, vkljub temu, da ste strokovnjak. Kaj bo, lepo vas prosim, zlat okvir brez lepe ženske! Ha-ha!“ Zasmejal se je s prešernim smehom in udaril po plečih svojega gostitelja.

„Tudi to lahko storite, seveda tako, tako bolj — — pikantno. Sploh napravite nekaj, kar bo udarilo. Konje in gospe na konjih, bele pse ali pa kakšne generale.“

„Ne, jaz slikam najrajši bele devojčice, ki se šetajo v senci divjih rož. Tenke so in rdeče prepasane, in oči jim sladko bliskajo, nedolžnim srnicam. Tudi plahe so, in kdor jih gre lovit, mora biti fant od fare.“

„Živio, gospod slikar! Pijte, in še in še! Tudi jaz sem hodil na lov, ali zdaj ljubim gospe, ki jezdijo. Črne konje jezdijo in bič vihte, kakor sem videl naslikano v nekem listu.“

Gospod Lesnik se je navdušil. Govoril je naglo in zamahoval z rokami proti slikarju, ki je praznil kozarce in se tiho smehljaj.

„Oho, zopet ste nekaj pozabili! Vi bi najbrže radi imeli damo v jahalnem kostumu, mogoče celo — — —“

„I seveda, seveda —“

„Mogoče pa bi bilo lepša dama v krinolini in na konju, ha-ha! Ali ne?“ Slikar je postajal hudomušen.

„To pa prepuščam vam, boste že zadeli pravo. Samo na zlat okvir ne pozabite, kot sem rekel.“

Gospod Lesnik je vstal.

„Nesmisel,“ je zdajci zamrmral slikar.

„Kako mislite, hehe?“ se je hotel zasmejati mecen.

„Nesmisel!“ je zakričal slikar, vzela sliko in zaprl duri pred nosom gospoda Lesnika, ki ga je mislil spremiti čez prag.

Anton Loboda:

Vprašanje narodno mešanih ozemelj.

Pogled na narodopisno karto Evrope nam takoj pokaže razloček med vzhodno in zapadno polovico našega kontinenta. Dočim imamo na zapadu narodnostne razmere v vsakem oziru konsolidirane, nam nudi vzhod ravno nasprotno sliko. Takoj meja med posameznimi narodi obrne pozornost nase; poteka izredno nenaravno, v mnogih vijugah, siksakih in zajedah, obmejno ozemlje pa razjeda vrh tega cela množica jezikovnih otokov, ki pa so raztreseni tudi po sredini narodno-kompaktnih ozemelj. Vrh tega imamo na vzhodu relativno veliko večjo množico različnih narodov ter ljudstev, kakor na zapadu; skratka: — narodnostni odnošaji vzhoda nam nudijo v primeri z zapadom sliko nekonsolidiranosti.

Na istem ozemlju pa imamo neurejene tudi narodno-politične in istotako socijalno-gospodarske razmere. Imamo tu večinoma še gospodarsko in politično privilegirano plemstvo-veleposestvo, proti kateremu stoje v boju meščanska, delavska in kmetska demokracija, nasprotje med socijalnimi skupinami je v narodnostno mešanih pokrajinah obenem narodnostno, plemensko. V narodno-političnem oziru pa se nacionalno zapostavljena ljudstva bore proti politični nadvladi tujerodcev, za načelo narodnega samodločevanja, za nacionalne države.

Te razmere, nekonsolidirane v socijalno-gospodarskem, etničnem ter nacionalno-političnem pogledu, nudijo izredno spornega netiva ter se nahajajo v neprestanem bojnem razpoloženju; razvoj, usmerjen kakor vedno in povsod tudi tu h konsolidaciji, zahteva vsled tega silnih bojov, tako da nudi Evropa na vzhodu mnogokrat vtis naravnost kaotičnega stanja. Vsi ti mnogostranski problemi javnega življenja so med seboj v ozki zvezi, eno vprašanje sega v drugo, razrešitev in konsolidacija enega pospešuje, ima za posledico razrešitev in konsolidacijo drugega. Pričujoča razprava naj nam osvetli in razloži narodnostno neurejenost našega vzhoda ter nam pokaže perspektivo bodoče konsolidacije ter faktorjev, s katerimi stoji v nujni vzročni zvezi.

Izhodišče našega razmotrivanja nam kaže konstatacija, da se nahajajo naznačene neurejene narodnostne, narodno-politične in socijalno-gospodarske razmere predvsem v gotovih političnih teritorijih: v avstro-ogrski monarhiji, v Turčiji oziroma v pokrajinah, ki so pri-

padale še nedavno k turški državi, dalje v razsežnih pokrajinah, katere smo prištevali do včeraj Rusiji; še posebej pa moramo navesti ozemlje, ki je pripadalo do pred dobrimi sto leti staroslavni Poljski. Vsem navedenim zemljam so skupni naznačeni pojavi, le s tem razločkom, da se nahajajo v nekaterih predelih bližje konsolidaciji kakor v drugih, o čemer bo pozneje podrobno govor.

Oglejmo si genezo tega stanja na najpripravnejšem primeru, ki nam leži najbližje, na nas samih.

Bajuvari-Franki so si podvrgli politično naše slovensko ozemlje; ostalo je slednjič v oblasti nemške države. Ko je to začel razjedati partikularizem, je ostala dedič in naslednik centralne nemške oblasti pri nas habsburška Avstrija, do napoleonskih vojn oziroma do regeneracije Nemčije potom Pruske del in obenem vodja nemške države. Nositelj politične nadvlade pa je ostal pri nas ves čas nepretrgano nemški element.

Današnja narodnostna pomešanost naših pokrajin je posledica teh historigičnih dejstev. Predvsem vidimo, da nam je nemška politična nadvlada prinesla nemško plemstvo-veleposestvo, bodisi na ta način, da so bila konfiscirana posestva političnih nasprotnikov oziroma upornikov (na pr. o priliki upora Ljutovida Posavskega) ter podarjena nemškim velikašem, ki so se nato naselili med našim ljudstvom, bodisi da so se preostali domači plemiči tekom časa ponemčili. Drugič so se v naša na novo nastajajoča mesta in trge priseljevali nemški prebivalci, obrtniki, trgovci, rudarji in pozneje različni uradniki; vsi ti ter splošne civilizacijske okolnosti so pa povzročile, da so se ponemčevali tudi meščani in tržani, ki so bili izšli sicer iz domačega podeželskega prebivalstva. In tretjič so nemški velikaši na našem ozemlju, posvetni kakor cerkveni oblastniki, naseljevali na redko obljudenih ali sploh neposeljenih predelih naše zemlje nemške poljedelske naseljence v večjih množinah, ki so tako stvorili večje ali manjše kompaktno nemške podeželske otoke sredi slovenskega prebivalstva (primerjaj Kočevje, nemške naselbine na posestvu brižinskih škofov okrog Škofje Loke in še več drugih).

Po tej trojni poti je prihajal med nas nemški element, asimilirajoč si ob enem dele domačega življa, predvsem v višjih socijalnih plasteh; rezultat je bil ustvaritev civilizacijsko-kulturne nemške atmosfere, na drugi strani pa nemški narodnostni otoki sredi kompaktnega našega podeželskega prebivalstva.

Slične so narodnostne razmere v deželah češke krone. Pretežno nemško plemstvo, ki datira sicer večinoma izza Bele gore, nemške mestne kolonije (Budjevice, dalje zlasti na Moravskem) ter nemški kmetski otoki. Teh pojavov ni povzročila le nemško-avstrijska politična nadvlada, deloma datirajo še iz dobe češke državne samostojnosti.

Češki kralji ter posvetni in cerkveni velikaši, zlasti pa samostani, so namreč sami pospeševali doseljevanje nemškega elementa kmetskega, obrtniškega ali rudarskega stanu, kar nam je razumljivo, ako pomislimo na takratno gospodarsko ter sploh civilizacijsko-kulturno razmerje med Nemci in Čehi.

Po ozemlju nemadžarskih narodnosti Ogrske, med Slovaki, Rusini, Rumuni je plemstvo madžarsko, mesta tvorijo tujerodne kolonije, deloma madžarske, deloma pa še nemške; Nemce so tu v srednjem veku in še pozneje naseljevali domači ogrski kralji in velikaši, iz enakih razlogov, kakor na Češkem. Imamo vrh tega obširnejše naselbine tujerodnega agrarnega prebivalstva, zlasti Nemce (Saksonce) med Rumuni.

Na južnem Ogrskem (in po Hrvatski) imamo z ozirom na nastanek četrti tip narodnostne pomešanosti. Velike množice srbskega prebivalstva so zapustile tla stare Srbije ter bežale pred turškimi zatiralci preko državne meje; Habsburžani so te politične begunce najraje naselili blizu meje, na ozemlju, ki je bilo vsled politične lege močno opustošeno, redko poseljeno in pa najbolj ogroženo. Tako imamo številne naselbine pravoslavnega, srbskega prebivalstva predvsem po Banatu in Sremu, pa tudi po ostali Hrvatski na pr. v Gorjancih in celo v naši Belikrajini. Banat s Sremom, to je sploh tipično ozemlje, pravi konglomerat narodnosti, kakršne opazujemo pogostem ob mejah bojevitih držav. Kdor se je hotel naseliti na tem opustošenem, napol zapuščenem ozemlju, je bil dobrodošel. Podobne narodnostne mešanice imamo tudi v Bukovini, po Besarabiji in sploh po južni Rusiji; njih zgodovinska uloga je banatski zelo slična. — V kategorijo političnih beguncev spadajo tudi španjolski židje, tvoreč še danes skoro štiri petine solunskega prebivalstva in manjše naselbine v nekaterih drugih balkanskih mestih, na pr. v Sarajevu; izselili so se bili v zavetje Turčije iz dotlej mohamedanske Španije, kjer so jih stiskali krščanski osvoboditelji.

Po Balkanu, do nedavna teritoriju Turčije, je bilo plemstvo skoro izključno turško ter poturčeno, enako večinoma tudi meščanstvo. Po nekaterih predelih imamo tudi turške poljedelske kolonije. Asimilacija je dosegla po velikem delu le prvo stopnjo, katero znači sprejetje muslimanske vere (na pr. v Bosni, Stari Srbiji, Pomaki i. t. d.). Važno je bilo, da so Arnavti, starodavni avtohtoni prebivalci v gorovju na zapadu, večinoma sprejeli islam ter postali na ta način zavezniki Turkom proti krščanskim Srbom. Okoriščajoč se na ta način z ulogo politično vladajočega, so se nasilno razširili po srbskem ozemlju, meječem na arnavtsko, zlasti v zadnjem stoletju; tu imamo vsled tega arnavtska veleposestva, mesta in obširne agrarne naselbine najnovejšega datumz.

Na južnem slovanskem ozemlju Balkana imamo še poseben, peti tip narodnostnih otokov. So to grška mesta sredi slovanskega podeželskega prebivalstva ob obalah Črnega ter Egejskega morja, pa

tudi po južni Macedoniji. Ti Grki predstavljajo ostanek starega grškega prebivalstva, ki se je bilo rešilo splošne slovanske poplave ob začetku srednjega veka; pripada mu mestoma tudi kompaktno podeželsko prebivalstvo ob morskem obrežju. Grki so zavzemali v turški državi razmeroma precej privilegirano mesto (Fanar!), zato so se vso dobo politične podložnosti ohranili ter so mogli asimilirati pač tudi doseljajoči se slovanski živelj. — Podobnega izvora je tudi italijanstvo nekaterih dalmatinskih ter istrskih mest vključivši Trst; italijanski element je tod ostanek starega romanskega prebivalstva, ki se je bilo rešilo pred slovansko poplavo začetkom srednjega veka. Še noter v novi vek je tu gospodoval starodalmatinsko-romanski jezik in ne italijanski, ki je slednjič zagospodoval šele pod vplivom politične vlade Benetk in kulturnih stikov z njimi in sploh z Italijo. Romansko-italijanski element po vzhodno-jadranskem obrežju pa se je mogel obdržati le, ker si je stalno asimiliralo doseljujoče se slovanske okoličane; obenem pa je imela beneška politična oblast za posledico, da je nastalo laško ter poitalijančeno plemstvo in meščanstvo tudi po slovanskem obmorskem ozadju, kakor tudi po beneški Sloveniji.

Na severu imamo v pokrajinah nekdanje Poljske na narodnostno litevskem, beloruskem in maloruskem ozemlju poljsko ali popoljčeno plemstvo, meščanstvo in tudi posamezne podeželske naselbine. Ker je med Poljaki domače meščanstvo nadomestoval židovski element, je isti koloniziral tudi označene pokrajine ter tvori v njih pretežni del meščanstva. Kjer so poljske province zgodaj prišle pod nemško oblast, kakor na pr. v pruski Šleziji, v pravi Prusiji, tam so dali Nemci v narodnostnem oziru pokrajini isti značaj kakor pri nas ali pri Čehih. Dalje proti severu imamo obmorske baltijske pokrajine, ki so tvorile dolgo časa državo nemških križarskih redov; tu so nastale na narodnostno letskem ter estskem ozemlju nemška mesta in nemško plemstvo-veleposestvo. — Politična vlada Švedov na Finskem je ustvarila podobno tudi tu švedske mestne in plemiške kolonije na finskem ozemlju. — In kako je slednjič v Rusiji vse ozemlje raznih ljudstev in ljudskih drobcev, ki obdajajo velikansko maso kompaktnega ruskega narodnega ozemlja na vzhodu, jugu in severu, narodnostno razkosano, prepletano in pretaknjeno z ruskim elementom, o tem nam pokaže točno sliko vsak narodnostni zemljevid; kar pa imamo med Rusi na pr. nemških agrarnih kolonij (na pr. ob Volgi), pa so nastale v novejši dobi na enak način kakor one od domačih vladarjev povzročene po Ogrskem in Češkem.

Manjši ljudski drobci, ki so še poleg naštetih raztreseni po našem vzhodu, dajo nekaterim pokrajinam še bolj pestro narodnostno sliko.

Uvodoma je bilo označeno, da je očrtana narodnostna pomešanost v Evropi posebnost njene vzhodne polovice. Zapad je povsem drugačen;

tu imamo le posamezne ostanke starodavnega keltskega prebivalstva ter Baske kot ostanek starih Ibercev, sicer pa kaže ta del našega kontinenta v narodnostnem oziru popolnoma konsolidirane razmere. Tu tvorijo povsod narodi res kompaktne skupine, nikjer narodnostno-jezikovnih otokov, nikjer narodnostno različnih socialnih skupin na istem teritoriju, meje med posameznimi narodi pa potekajo povsod mirnejše, pravilnejše in naravnejše, zlasti niso nikjer vzhodnim slično razjedene ter prepletene z raznorodnimi drobci.

Poglejmo sedaj, kje leže vzroki različnosti narodnostnih razmer. Zgodovina, ki naj vedno podaja le razlago sedanjosti kot rezultat preteklosti, nam jih pojasnjuje povsem zadostno. Pokaže nam namreč, da smo imeli v minulih dobah tudi na zapadu na istih teritorijih pomešane dele različnih ras in ljudstev, na nekaterih ozemljih celo pravo zmes najrazličnejših plemenskih drobcev, da pa so se ti heterogeni elementi tekom časa povsod stopili v eno, se zenačili v enotne narode. V podkrepitev samo nekaj vzgledov; Rimljani, ki so si z orožjem osvojili keltsko Galijo, so se naselili med Kelti po mestih, oziroma so ustanovili nova mesta, pred vsem vojaške kolonije. To so bili prvi rimski narodnostni otoki med keltskim prebivalstvom; odtod pa je rimska civilizacija, opirajoča se v glavnem na politično moč, potom doseljevanja rimskih trgovcev, uradnikov in zlasti dosluženi vojakov ter na drugi strani potom raznarodovanja avtohtonega življa asimilirala bližnjo in daljno okolico mest, zlasti najpreje ob prometnih črtah, natanko tako, kakor se je vsesal in se še nadalje širi na pr. nemški element po Koroški in spodnji Štajerski. Proces romanizacije pa še ni bil zaključen, ko so se po polomu Rima polastili dežele Germani ter se naselili po nji, tvoreč po mestih in po kmetih germanske narodnostne otoke, zlasti pa vladajočo plast plemstva. Tekom sledečih stoletij pa so bili pod vplivom visoke romansko-latinske civilizacije romanizirani ti germanski doseljenci, pa tudi podeželski ostanki starega keltskega prebivalstva. Enaki procesi so se odigravali v nelatinski Italiji, Španiji in drugod. V južni Italiji in Siciliji na primer, kjer se je stikal stari Vzhod z Zapadom, kamor je ponovno od juga segel vpliv sosednje najsevernejše Afrike, so se med staro itališko prebivalstvo doselili Grki (Graecia magna!), na Sicilijo tudi semitski Kartadžani; v rimski dobi je vse te nadvladal Rimljan in jih romaniziral; ob času vrhunca arabsko-mohamedanske moči so se polastili dežele Arabci in se tudi nastanili v nji, dočim so bili že preje od severa segli semkaj odjeki raznih germanskih ljudstev, predvsem Langobardi; boj z Arabci so vzprejeli ter srečno dobojevali pofrancoženi Normani, ki so se bili tudi v znatnih množinah naselili tod. V tej narodnostni zmesi pa se je vendarle ohranil osnovni ton, romansko-italijansko prebivalstvo, ki si je asimiliralo vse tuje elemente. Podobnih primerov

nam nudi zapadna Evropa še mnogo; zavedati pa se moramo, da so naznačena asimilacija ni zvršila nikjer na mah, temveč da so deli posameznih ljudstev prebivali dolge dobe pomešani drug poleg drugega v deželi, predno so se civilizacijsko slabejši prilagodili močnejšemu plemenu. Ali, z drugimi besedami: pogled v minulo zgodovino Evrope nam kaže, da smo imeli tudi v zapadni Evropi dobe, ko je bilo njeno prebivalstvo narodnostno prav tako pomešano, kakor je še danes v vzhodni Evropi. Razlika med evropskim vzhodom in zapadom v tem oziru torej ni absolutna, temveč le relativna, le časovna.

Socijologija nas uči, da ima človeška družba vedno tendenco, prilagoditi, asimilirati si tuje ljudske dele, ki so bili prišli v njeno območje; zlasti velja to o njeni najmočnejši zvezni obliki, o državi. Iz različnih plemenskih, kulturno-civilizacijskih sestavin staplja, ustvarja enotne etnične skupine. Preobširno bi bilo obdelati podrobno, kaki faktorji, katere okolnosti modificirajo asimilacijo; zadostuje, ako si predočimo dva glavna načina tega procesa. Pri prvem imamo opraviti z avtohtonim, pretežno poljedelskim prebivalstvom, katero si je bil podvrgel tuj narod, kulturno in po svoji civilizaciji, politični in vojaški organizaciji višje stoječa država; tekom časa nastanejo med podvrženim ljudstvom vojaške (plemiške), mestne (trgovsko-uradniške) in slednjič tudi poljedelske kolonije vladajočega naroda, ki proizvajajo na podvržence asimilativen vpliv. Imamo vzglede, kjer je prišel očrtani proces asimilacije do popolnega uspeha; semkaj spada romanizacija jugozapadne Evrope, germanizacija Polabja in večine stare Karantanije, evropeizacija Amerike (predvsem pošpanjenje večine južne Amerike ter Mehike), imamo pa tudi primere, kjer je asimilacija še v teku ali kjer se je bila ustavila, predno je dosegla popolni končni uspeh. K temu drugemu slučaju spada germanizacija pri nas in na Češkem ter v pribaltijskih provincah, polonizacija na nepoljskem ozemlju stare Poljske in iz novejšega časa še več vzgledov. Pri drugem tipu pa imamo opraviti z ljudstvom, navadno še popolnoma ali napol nomadskim, ki si je podvrglo kulturno višje stoječi narod, se naselilo med njim, a tekom časa privzelo njegovo kulturo-civilizacijo, njegove običaje in jezik ter se tako slednjič strnilo z njim v etnično enoto. Primer zato so Germani v poromanjeni Galiji, Španiji, Italiji, Bolgari med Slovani vzhodnega Balkana in dr.

Vidimo torej, da so se odigrali v zapadni in v vzhodni Evropi enaki asimilacijski procesi; da pa je bila dosežena na poti k končnemu uspehu različna stopnja v raznih delih Evrope, zato je odgovornih več okolnosti, od katerih naj se pomudimo le pri najvažnejših.

Različni faktorji, od katerih zavisi proces asimilacije, njega hitrost in intenzivnost, se tekom časa seveda izpreminjajo in tako povzročajo urnejši in počasnejši tempo, pa tudi zastanek ali celo reakcijo. Za vse te slučaje nam nudi zgodovina vzgledov dovolj. Predvsem je odločilne

važnosti, da politična zgradba nadvladajočega ljudstva nad podvrženim ne izgubi zveze z jedrom svojega plemena, da torej odtod dobiva vedno svežega dotoka, ter na ta način vedno na novo obnavlja svojo asimilacijsko silo. Ako dotok oslabi ali sploh poneha, oslabi odnosno se ustavi tudi nadaljna asimilacija. Rimski sistem koloniziranja provinc oziroma njih mest z dosluženim vojaštvom se je v asimilativnem oziru izborno obnesel; v rimskih legijah in njih tisočernih taboriščih je bilo romaniziranih na stotisoče Nerimljanov, in ti brezštevilni stotisoči so, naseljeni po najboljših predelih provinc, romanizirali dalje bližnjo in daljno okolico svojih bivališč. Srednjeveška in novoveška zgodovina ni ustvarila nobenega tako neizčrpnega ljudskega rezervoarja, kakor je bil rimski imperij, zato asimilacija potom doseljevanja vladajočega elementa v vzhodni Evropi ni nikjer dosegla velikih uspešnih rezultatov, dasi je bil v malem tuintam kakor na pr. na Polabju, na Pruskem, v vzh. Alpah ter severovzhodni Rusiji njen uspeh vendarle popoln. Dalje je važno, da kažejo državne tvorbe na zapadu v splošnem stanovitnejši obstoj, kar je v zvezi z zemljepisno lego; sosesčina vzhoda z Azijo je bila odločilna v marsikaterem oziru. Ta spremenljivost državno-političnih razmer je bila seveda za asimilacijo vedno odločilnega pomena, kakor je jasno iz dosedanjega razmotrivanja. Razen tega je bilo za zapad silno ugodno, da je rimska država ustvarila velikansko kulturno-civilizacijsko enoto, ki se je v bistvu vzdržala tudi v teku srednjega veka ter je učinkovala napram poznejšim vplivom kot močen zenačujoč faktor; na zapadu smo imeli rasno in kulturno le dve veliki skupini: latinsko-romansko in germansko. Na vzhodu pa je bilo število ljudstev, medsebojno bistveno različnih po rasi, jeziku, kulturi in verstvu, že od začetka veliko večje, tako da je bila tu narodnostna različnost že sama po sebi od vsega začetka nerazmerno večja ko na zapadu, zlasti pa so na pr. verske razlike asimilacijo znatno ovirale in zadrževale.

Skratka: cela vrsta okolišnosti je povzročila, da je proces asimilacije na zapadu z malimi izjemami že zaključen, dočim na vzhodu še traja. Njega potek pa modificirajo v najnovejši dobi novi odločilni faktorji, katere si oglejmo v naslednjem delu razmotrivanja.

V kulturnem in političnem življenju Evrope nastopi v 19. stoletju novo gibanje: preporod doslej politično ter kulturno nesvestnih narodov, oživljenje in osveščenje doslej politično ter kulturno, večinoma pa tudi socijalno zaslužjenih, potlačenih ljudstev. Demokratizem je bil gibalo nove dobe. V kulturnem oziru je stremel narodni preporod za vstvarjenjem samostojne in samonikle narodne kulture, za gojitvijo narodnega jezika in s pomočjo tega za prosvitljenjem najširših narodovih plasti; iz tega je jasno, da je moralo biti novo stremljenje tudi delo za emancipacijo od tujerodne kulturne nadvlade, s katero je bil narod uspaval vladajoči element. V socijalno-gospodarskem oziru je

moralo biti narodno prebujenje istotako boj za socialno-gospodarsko osamosvojitve potlačenih. Narodni preporod, ki je pričel s kulturno-prosvetnim prebujenjem in prenavljanjem, pa je moral kmalu spoznati nujno konsekvenco, prenesti boj na politično polje in začeti odločno borbo za politično emancipacijo naroda. Nekaj desetletij dela in boja za nacionalno osamosvojitve je prineslo slednjič spoznanje, da tiči sploh jedro problema narodne emancipacije v vprašanju politične osvoboditve in osamosvojitve; tako smo dobili geslo v zahtevi po narodnem samoodločevanju v obliki narodnih držav, s čemer je načeto narodno vprašanje pri koreninah.

Delo narodnega osveščanja je kmalu izzvalo najhujši odpor vladajočih tujerodcev, ki je imel za posledico boj v stoterih oblikah, boj v najrazličnejših panogah osebnega in splošno-ljudskega življenja. Vladajoči tujerodni element je moral spoznati, da mora narodni preporod slednjič izpodkopati celotno njegovo privilegirano, historično pozicijo, zato se je postavil seveda v bran z vsemi sredstvi.

Narodni preporod ljudskih množic se je po svojem učinkovanju sam po sebi naperil zlasti proti dotedanji asimilaciji, ki je pomenila za nas raznarodovanje. Ker se je vršila razen ob meji zlasti v mestih na našem ozemlju, se je moral uspeh narodnega prebujenja ravno tu najočitnejše pokazati. Šlo je za to, ljudi, ki so se v tujerodnih ter potujčenih mestih že napol asimilirali, zopet pridobiti narodu, iz katerega so izšli, na drugi strani pa one, ki se na novo doseljujejo v mesta, ohraniti v narodni zavesti, da bi se v bodoče ne dali asimilirati.

To stremljenje, nujno sledeče iz narodnega preporoda samega, je imelo za posledico, da se je vnel za potujčena mesta oster boj. Splošen pojav je, da mestno prebivalstvo ne vzdržuje samo sebe, nikar pa da bi se celo množilo, zato si mora pomagati z doseljenci z dežele, ki tvorijo njega podmladek, njegovo trajno življensko silo. Ako sta dežela ter mesto raznorodna, bi kazal matematičen račun, da si mora narodno osveščeno kmetско prebivalstvo mesto slednjič narodnostno osvojiti, si ga torej asimilirati, ali boljše reasimilirati. Ta proces reasimilacije tujerodnih ali potujčenih mest in trgov ter deloma tudi podeželskih tujerodnih kolonij je ponekod, kjer je nacionalna večina dobila politično oblast popolnoma ali vsaj deloma v roke, dosegel že velike uspehe; pridobili smo zopet Ljubljano in sploh mesta ter trge kranjske s kmetškimi nemškimi otoki vred (v poljanski in selški dolini), Čehi so pridobili Prago in celo osrednjo Češko, Srbi na pr. so narodnostno zenotili celo Srbijo. Toda proces reasimilacije ni imel povsod tako naglega uspeha; ovire, ki se mu stavijo nasproti, so mestoma velike, da, celo nepremagljive.

Dalje pa je važno naslednje. Z velikanskem narastkom industrije v drugi polovici 19. stoletja se je razvilo po mestih novo življenje.

Industrija je pritegnila v svoje obrate silne množice ljudi, s svojim pojavom poklicala v življenje nepregledne vrste posredovalnih, trgovskih, prometnih, bančnih in drugih podjetij ter s tem dala mestom novo, doslej nepoznano vlogo v življenju narodov. Postala so središče velikanskemu obratu, ki še raste brez prestanka v vedno večje dimenzije. Postala so vsemogočna privlačna sila za cele dežele. V svojih obratih potrebujejo silnih množic delovnih moči; mesta sama jih seveda niso mogla dati, dalo pa jih je kmetско prebivalstvo z dežele. Začelo se je veliko izseljevanje s kmetov v mesta, industrijske centre ter rudnike, najpreje iz najbližje okolice, nato od daleč, tudi iz najbolj skritih hribov ter slednjič iz oddaljenih poljedelskih dežel in držav. Kakor sesalke so mesta; vse so izsesala iz dežel, vse razpoložljive sile so izginile s kmetov, da, dostikrat še več. —

Ker se industrija ni razvila povsod enakomerno, so potegnile industrializirane pokrajine nase ogromne množice iz agrarnih predelov. Slednje so imele tedaj dvojno izgubo; morale so plačevati izdelke tuje industrije, in morale so zakladati njena podjetja s svojimi delavskimi moči.

Ta ogromna emigracija naših kmetских ljudi v industrijska središča Severne Amerike, Vestfalskega, Gorenje Štajerske pomeni silen upadek naše nacionalne sile. Zakaj naši izseljenci se dajo v tujini povsod asimilirati; dejstvo je, da se prilagode milijeju, v katerega pridejo in prestopijo, če še ne sami, pa njih otroci in vnuki, iz zveze slovenske narodne enote v drugo nacionalno skupino.

Kakor nam, se godi Čehom na Dunaju, v nemških industrijskih centrih sev. Češke, po Nemškem, v Ameriki, Slovakom na Dunaju, v Budimpešti, pa tudi drugim slovanskim narodom. Proti raznarodovanju teh izseljencev se je začelo zadnje čase vedno krepkejše gibanje; s pomočjo manjšinskih šol, podrobne organizacije in agitacije se skuša preprečiti raznarodovanje. In uspeh?

Reči je treba, da je doslej izseljevanje ravnokar očrtane vrste vedlo vselej in povsod do tega, da so se izseljenci prilagodili milijeju, v katerega so prišli. Odpor proti temu pojavu je še prekratek, da bi bilo mogoče videti njegove uspehe, ali zdi se mi gotovo upravičeno najmanj dvomiti o uspešnosti protiakcije. Zakaj socijološko dejstvo je, da socijalni milije tujerodne priseljence vedno asimilira, če ne njih same, pa gotovo njih potomce. Narodne manjšinske šole tvorijo le en del uplivov, katerim je izpostavljen tak doseljenec; ostane poleg šole še cela doba človeškega življenja, ostane ves kontakt s tujim elementom v podjetju, v družabnem življenju, v političnem oziru sploh, skratka: ostane asimilativna moč cele civilizacijske atmosfere, v katero je izseljenec zamrežen kljub nacionalni zavednosti in nacionalni vzgoji potom šole in drugih nacionalnih faktorjev. In moči te civilizacijske atmosfere ne smemo podcenjevati; saj vidimo, da ji zapadejo celo

takozvani inteligentni doseljenci visoko kulturnih narodov, ako pridejo v sličen položaj. Gotovo je, da asimilacija počasneje napreduje, ako ima opraviti lokalno z velikim številom konacionalnih priseljencev, ki prinese v takem slučaju nekako nacionalni milije s seboj, ali da se ustavi, zato so potrebne še važnejše okolnosti.¹

Dalje pa nam je moderna industrijalizacija, ki je povzročila izseljevanje naših kmetijskih ljudi in njih raznarodovanje v tujini, v narodnem oziru škodila tudi doma. Zlasti ob narodni meji, kjer se stavijo reasimilaciji tujerodnih mest in trgov nepremostljive ovire nasproti. V teh pokrajinah, pri nas predvsem na Spodnje Štajerskem ter Koroškem, se namreč narodni nasprotnik reasimilaciji svojih otokov uspešno ustavlja. Za ta odpor pa more zajemati potrebno moč le v privilegirani nacionalno-politični poziciji, stoječi v popolnem nasprotju z demokratičnim načelom časa; ta mu omogoča, da pošilja popolnoma protidemokratično na vsa mesta vlade, uprave in prometa svoje uradnike, ki naj vzdržujejo njegovo politično ter civilizacijsko nadvlado. Sistem računa z družabno-gospodarsko nujnostjo; vladajočim uradnikom se prilagodi od njih gospodarsko odvisni trgovski, obrtniški ter službujoči stan; tako se vzdržujejo s pomočjo politične pozicije narodnostni otoki in proti temu sistemu je orožje narodnega osveščenja brez moči.

Industrijalizacija naših pokrajin je očrtanemu sistemu le v oporo, vsled okolnosti, da je industrijski kapital v nemških oziroma državnih rokah. V skladu z opisanimi nemško-nacionalnimi težnjami, ki se tu z državnimi popolnoma krijejo, se importira nemško vodilno osobje, katero tvori z uradniško-trgovskimi otoki ogrodje politično-kapitalistični nemški sferi, ki je tako močna, da je ne samo dovolj odporna proti reasimilativnim tendencam, temveč da slovenske priseljence, v prvi vrsti delavske sloje, pa tudi inteligente, še vedno asimilira. Tu pomeni torej industrijalizacija poživljenje historičnega raznarodovanja, zato je narodnostno pomešanost še povečala in tujerodne otoke še pojačila in pomnožila. Proti tem pojavom je vse naše manjšinsko delo brez moči, kakor nam kaže narodnostna statistika²; jasno je, da bi se nam narodna meja še nadalje drobila in umikala, če bi ostali v dosedanjih političnih razmerah. Zakaj v njih je jedro problema, v njih spremenitvi ključ razrešitve.

Spoznanje tega stanja je dalo kolosalni vzgon gibanju, ki ima za cilj ustvaritev nacionalnih držav. Spoznanje, da je le potom politične

¹ Zanimivo podrobno študijo o pogojih in faktorjih nacionalne asimilacije priobčuje dr. Otto Bauer v „Kampf“ 1912 št. 6. pod naslovom „Die Bedingungen der nationalen Assimilation“. Na podlagi zaključka, da je asimilacija naravna in nujna, izvaja avtor, ki je znán kot publicist in teoretik avstrijsko-nemške soc. demokracije, konsekvence ter nastopa na pr. proti ustanavljanju manjšinskih šol.

² prim. Mačkovšek, Statistika Slovencev, v knjigi: Niederle, Slovanstvo štr. 245.

osamosvojitve mogoča nacionalno-kulturna osamosvojitve naroda, in da je le s pomočjo politične obrambe mogoče ustaviti raznarodovanje ob meji, v okrožju narodnostnih otokov teh izseljencev v tujini, vrh tega in s tem pa tudi uspešno nadaljevati in zaključiti proces reasimilacije tujerodnih otokov v narodnem ozemlju.

Oglejmo si natančneje pomen ustvaritve nacionalnih držav za proces narodne asimilacije.

Princip narodnega samoodločevanja zahteva, da upravljajo narod le moške iz njega, le njegovi lastni pooblaščenici, to so torej v danem slučaju domači uradniki. Vzemimo narodnostne otoke kakor so; iz njih izišlim uradnim zaposlencem ostane prednost le pri komunalnih uradih, v razmerju z večino, ki jo tvorijo v njih; pri vseh „vladnih“ in upravnih, prometnih in sploh javnih uradih, ki služijo večjim teritorijem, okrajem, event. deželam, državi, v uradih, katerim so mesta le — sedež njihovega poslovanja, pa samo v razmerju s številom istododcev dotičnega ozemlja. Iz narodostne statistike je razvidno, da bo na tak način, v popolnem skladu z najdoslednejšo demokratizacijo, — število nemških javnih uradnikov in uslužbencev na korist slovenskim po vseh mestih bistveno padlo. Vzemimo nadalje v račun posredovalni, trgovski stan, ki jo bo v spremenjenih razmerah brez dvoma mahnil za novimi konsumenti, ter še vse tiste, ki so šli radi gospodarske odvisnosti na stran narodnih nasprotnikov, pa imamo že s tem sigurnost, da izgine umetno vzdrževani nemški značaj koroških in štajerskih mestec in trgov. Reasimilacija teh narodnostnih otokov bo torej naravna posledica realizacije načela narodne samoodločbe.

Podobno velja glede tujerodnih industrijskih središč na našem ozemlju. Domači civilizacijski milije, vzdrževan na očrtan način z upravno in trgovsko zaposlenimi, oprt na véliki moralni faktor zavesti politične moči, bo povzročil, da bo kmetski priseljenc, pritegnjen v industrijski obrat, ostal čustveno in civilizacijsko v zvezi z nacionalno enoto, iz katere je izšel, ne da bi sploh obstojala nevarnost ali sploh možnost, da bi se odnarodil. Postavimo, da bi ostal dosedanji nemški podjetnik kjer in kakor je; ker ne bo imel za seboj moralne zaslombe v zavesti politične oblasti in materijalne v pomoči in zvezi z nemško kapitalistično strokovno organizacijo, si bo gotovo desetkrat premislil, tirati v svoj obrat nemško-nacionalno politiko v navskrižju z mišljenjem odjemalcev in vsega političnega milijeja. Ta prevdarek nam zagotavlja zanesljivo, da se bo tujerodni podjetnik v naši sredi v nacionalnem oziru obnašal najmanj popolnoma pasivno, če se ne bo kmalu naravnost želel povsem prilagoditi novi situaciji.

Premislimo pa sedaj še naslednje: Nacionalna država pomeni za nas tudi gospodarsko osamosvojitve; s pomočjo industrijalizacije svoje domovine si bomo sami izdelovali če ne vseh, pa vsaj večino svojih

industrijskih potrebščin. Nastalo bode na naših tleh nešteto novih podjetij, ki bodo potrebovala tudi velikih množic delavskih moči. Naši ljudje ne bodo več zakladali Gradca, Gorenje Štajerske, Vestfalske, Amerike s svojo delovno energijo; tvorili bodo dotok našim mestom. In ker je bistvo zahteve po narodni samoodločbi princip, da naj rodna zemlja da kruha in zaslužka predvsem lastnim otrokom, je jasno, da morajo podjetja na naših tleh zaposliti najprej domačine, potem šele priseljence.

Na ta način bomo torej na eni strani izseljevanje ustavili, na drugi pa bodo naša mesta začela zelo hitro rasti in se množiti, kar bo njih reasimilacijo le še bolj pospešilo.

Vidimo torej, da je le kmetsko prebivalstvo trdna osnova pri določanju narodnostne pripadnosti pokrajine. Kmetsko prebivalstvo je odločilno, mesta v njem le sekundarni skupki, le izžarevanja iz nje, v akumulatorje vjeta njega energija. Mesta so posledica dežele, ne obratno, mesta so nastala zaradi in iz dežele, ne narobe; zato so tudi po svoji notranji strukturi le — odsev, verna slika dežele, dasi lahko, kakor vidimo, razne okoliščine to dejstvo zastro ali navidez zabrišejo. Zato je le dežela merodajna, kadar pojde za konstituiranje narodnih teritorijev, ne pa vključeni, sredi kompaktnega narodnega ozemlja ležeči tujerodni otoki. Zadnja slovenska vas ob narodni meji šele omejuje narodni teritorij; ako zvežemo s črto te skrajne vasi okrog in okrog našega ozemlja, dobimo šele celoto naše nacionalne zemlje. Kar leži znotraj te črte tujerodnih enklav, so naše narodne manjšine, ta zahteva je evidentna z nacionalnega, s političnega, gospodarskega stališča; ker pa smo videli, da je reasimilacija teh otokov — razvojna stopnja naravnega socijalnega procesa in današnje njih stanje le — faza v razvoju, zato je njih priključenje obdajajoči jih narodni okolici tudi v popolnem skladu z — rekel bi — znanstvenim promatranjem naših narodnostnih razmer.

Tujerodnost naših jezikovnih mestnih otokov je torej le faza v razvoju k reasimilaciji; enako kakor je bila svoj čas narodna nezavednost naših pokrajin le faza, kateri je sledilo narodno osveščenje. Ali naj se torej sporazumemo z mislijo, da odločujejo v spornih obmejnih pokrajinah prebivalci sami lokalno o svoji nacionalno-politični pripadnosti? L. 1861. na pr. se je večina dalmatinskih poslancev izrekla proti zjedinenju s Hrvatsko, zakaj dežela, narodno še ne dovolj osveščena, je bila še pod vplivom Italijanov in italijanašev. Le malo let nato je Dalmacija z minimalno izjemo zahtevala zvezo s Hrvatsko, in do danes je narodno osveščenje toliko napredovalo, da stoji dežela sedaj med hrvatskimi gotovo na prvem mestu. Navedenemu primeru je vprašanje lokalnega plebiscita v obmejnih spornih predelih v bistvu podobno; vsi ti kraji, Maribor, Gorica, Trst, Reka in drugi — še celo

Celovec ne stoji veliko drugače — ki bi danes glasovali proti združitvi z nami, bodo naravnim potom, brez najmanjšega pritiska v par desetletjih naši. To nam zagotavlja zgorajšnje razmotrivanje in potrjuje statistika ljudskega dotoka v zadnjih desetletjih.¹ Zato naj pri vprašanju konstituiranja narodnega ozemlja odločuje celokupni teritorij in eventualni plebiscit naj se izvrši le celotno v mejah, danih na podlagi zgoraj označenega principa.²

Kar velja za naše razmere, velja tudi za vsa narodnostno mešana, nacijsko-politično, socijalno-gospodarsko ter narodnostno nekonsolidirana ozemlja vzhodne Evrope, kakor so uvodoma karakterizirana; povsod se odpirajo za razvoj h konsolidaciji enake perspektive. Kolikor bolj bo napredovala ljudska prosveta in nacijsko osveščenje mas, toliko odločnejša bo postajala zahteva po narodnem samoodločevanju in ustvaritvi nacijskih držav, in toliko preje se bo začel in hitreje ter uspešneje vršil ter zaključil proces reasimilacije tujerodnih enklav. V tej smeri gre razvoj in nikakor ni v skladu z njim, ako bi stremeli za konserviranjem današnjega stanja narodnostne pomešanosti. Stanje, kakor je že doseženo na zapadu, je prvi cilj razvoja tudi na vzhodu; po preteku nekaj generacij bo nudil tudi vzhod zaključena narodna ozemlja brez narodnostnih otokov, manjšin ter sporov.

Vse to bo prinesel naraven razvoj, kakor hitro se mu ustvarijo z izpremembo nacijsko-političnih razmer potrebni predpogoji. Narodna politika, ki se zaveda tega, ne bo skušala po nepotrebnem forsirati razvoja ter narodnostne manjšine siliti k asimilaciji. Zakaj kakor nam kažejo bogate izkušnje, rodi tak narodni pritisk le jačji odpor in proces preje ovira kakor pospeši. Zato je dovoliti lokalnim narodnim manjšinam vse manjšinske pravice ter jim puščati v okviru nacijske države v vsakršnem oziru popolno svobodo, ki je seveda ni zamenjavati z ohranitvijo njih današnjih privilegijev. Takšna narodna strpnost nam prav gotovo ne bo v škodo, zakaj zavedajmo se, da zakoni naravnega razvoja delujejo za nas in v tem je najzanesljivejša garancija za konsolidiranje današnjih razmer v našo prid.

Posebej je omeniti še obsežnejše poljedelske narodnostne otoke. Dejstvo je, da se kmetski živelj, ki ostane na svoji grudi, narodni asimilaciji vztrajnejše upira, kakor mestni; zato se bodo kmetski jezi-

¹ Prim. Mačkovšek, Statistika Slovencev, v knjigi Niederle, Slovanstvo, str. 257, ter Slovenski Narod 1918 dne 8. februarja: „Pranemški trikot“ Ptuj, Celje, Maribor.

² Trst na pr. leži znotraj našega zaključenega nacijskega teritorija in torej pripada po zgorajšnjih razmotrivanjih nam, kakor priznava vsa naša nacijsko-politična publicistika. Ako bi se hotel konstituirati kot samostojen političen člen ter v nasprotju z zgorajšnjim stališčem reklamirati zase lokalni plebiscit, se mora v tem slučaju odreči vsaki, tudi najbližji slovenski okoliški vasi, ker bi ista z isto pravico zahtevala lokalni plebiscit zase. Današnji politični Trst za plebiscit ne more ostati celota, tako kakor ne more glasovati skupno današnja Koroška, Štajerska.

kovni otoki izdatnejše ustavljali reasimilaciji. Tako je tudi narodni položaj za ona tujerodna mesta, ki se nahajajo sredi enakorodnega agrarnega otoka (na pr. Kočevje, nemški otoki na Moravskem) znatno ugodnejši. Reasimilacija pa se more preprečiti le v tem slučaju, če je okolica - otok tako velik teritorij, da ga dosedanje politično ter gospodarsko območje mesta ne presega, da ga torej politično ter gospodarsko živi. Vrh tega pa je treba pomisliti, da se bodo posamezniki vedno izseljevali z agrarnega otoka v večja drugorodna mesta v nacionalni državi, zlasti v glavno, tam pa posamezniki, oziroma njih otroci brez-pogojno zapadejo asimilaciji. To so socialni pojavi, ki jih tudi najtemeljitejše narodno osveščenje ne bo moglo nikdar ustaviti. Kar pošlje torej mali agrarni otok ljudi izven svojega ozemlja — in to se bo vedno godilo, — zapadejo raznarodenju. Iz tega sledi, da mora število agrarnih otočanov relativno, v primeri z obdajajočim jih politično vodilnim narodom padati, dasi se, absolutno vzeto, vzdržuje. Industrijalizacija, ki bo otočane izvabila iz njih ozemlja ali pa k njim privabila tujerodne priseljence, ki se pod moralnim vplivom istorodne državno-politične moči ne bodo dali raznaroditi, pa bo ta proces še izdatno pospešila.

Proti tujerodcem plemiču-veleposestniku ter kapitalistu-podjetniku pa bo itak naperjeno socialno-politično stremljenje širokih mas. Kadar pride do realizacije tega gibanja, bo pomenila eksproprijacija in socializacija za nas obenem nacionaliziranje zemlje in kapitala. Toda v narodnostnem oziru so posamezniki brez pomena, v nacionalni državi bodo izginili neopaženo, premenjenim nacionalno-političnim, gospodarskim ter sploh civilizacijskim razmeram se bodo prilagodili hitro, sami od sebe. —

Tako torej bodo imele narodne države, ki bodo brezdvomno v kratki dobi povsod po evropskem Vzhodu stopile na mesto dosedanjih historičnih, na videz raznorodnih, v resnici pa imperijalistično-narodnih, slednjič za posledico popolno narodnostno poenotenje ter konsolidiranje doslej narodno mešanega ozemlja.

F. Bogdanov :

Človek našega časa.

Človek našega časa je umrl. Kako je umrl, je neznano. Ni bil ustreljen na eni izmed mnogoštevilnih front, niti ni zmrznil v kakem okopu, ni utonil v podvodnem čolnu, tudi ga ni uničila lakota. Bog ve, kje in v katerem koncu Evrope, kratkomalo umrl ni nikake take smrti, le da ni izdihnil, kakor bi bilo običajno . . . Zgodovina smrti tega človeka je zagrnjena v negotovost. Toda ali ni pravzaprav vseeno, kako je prešel v oblast pozabljenja? Človek je umrl in konec. Čez kakih štirideset, petdeset let ne bo nikdo več poprašal za njim.

Na tem svetu je bil človek našega časa takoj poklican pred Boga, da začuje božjo obsodbo in da prejme plačilo za svoja dobra dela in za grehe.

Stal je na meji med nebese in peklom. Najvišja Resnica naj bi rešila vprašanje, kam bo prišel človek: ali v pekel ali v nebese. Tu sta že bila tožnik in zagovornik.

Hudič v podobi tožnika je prinesel s seboj velikanski zavoj, ki je bil napolnjen z vsemi grehi, kar jih je naredil človek v življenju. A angel-zaščitnik je prišel le z majhnim zvezkom v roki. V zvezku je bilo napisano ono dobro in lepo, kar je človek storil, ne glede na vse ozire in neprilike, ki jih je imel zraven.

Hudič je začel obtoževati človeka.

„Ni veroval v Boga!“

Toda človek je bil v tem usodepolnem trenutku brez čustev in misli in, zdelo se je, da mu je vseeno, kam da pride: k vragom v pekel ali v kraj sreče in blaženosti. In zato na prvo vragovo obtožbo ni odgovoril.

„Kot člen politične stranke,“ je nadaljeval hudič, „je obsojeval in grajal druge ljudi, za dosego svojih ciljev je izbral geslo: vsa sredstva so dobra in upravičena, ubijal, ropal, grešil je na časti svojega bližnjega, ljubil ni nikogar razen samega sebe, ko je goljufal, je nazival to ravnanje politično izurjenost in je kršil sploh vse Gospodove zapovedi in ni niti najmanj premislil, kaj dela, temveč se celo radoval, kadar so se mu posrečila pregrešna dejanja.“

„Ta je sedaj naš, Ti, Bog, nimaš nobene pravice, prilastiti si ga. Ti, Bog, le ustvarjaš, a bitja, ki so nepopolna, pridejo k nam.“

Potem so se vrstili mali grehi: ni hodil v cerkev, se ni postil, je kadil, obrekoval i. t. d.

Tedaj je Bog zapovedal, da naj stehtajo človekova dobra dela na tehtnici resnice. Toda grehi so prevladovali, ker je človek vse življenje le grešil. Komaj dvoje ali troje dobrih del je stalo nasproti celi grmadi zla. Težka vreča grehov se je nagnila navzdol.

Obsodba najvišje Resnice je bila jasna: upravičenost vragovih zapiskov glede človekovih grehov je bila neoporečna. Človeku je bila tedaj možna le ena pot: k svojim sodrugom v pekel.

Toda kakor človeška, tako dovoli tudi najvišja oblast nekaj formalnosti, in zato je smel obtoženec svoja dejanja opravičiti.

Človek je pomislil nekaj trenutkov.

„Kaj naj povem v svojo obrambo?“ je začel.

„Če govorim o sebi in se opravičujem, bom s tem le lagal najvišji Resnici. No, nekaj stvari bi pač pripomnil k tej obsodbi, akoravno mi je vseeno, kam me poženejo: ali k hudičem v pekel, ali v ta prekrasni kraj, ki ga zrem sedaj pred seboj. Gonili so me po zemlji semintja, govorili o meni vse, kar so hoteli, ker sem bil tako navajen. Tu je vrag poudaril, da jaz nisem veroval v Boga. Toda jaz sploh nisem vedel, kaj je to. Kako naj jaz verujem v nekaj, kar mi je komaj znano. Lahko mi rečeš: Če sem z razumom dognal veličino stvarstva, bi tudi doumel smisel večnega življenja in tako tudi Tebe samega. Toda jaz nisem veroval v najvišjo Resnico globoko in naivno kot kak otrok, ampak sem jo iskal. Ko nisem dognal njenega pomena, sem se mučil z dvomi, stremil po idealnem, vzvišenem življenju, hotel sem doseči srečo na zemlji, a če teh ciljev nisem dosegel, nisem tega kriv sam. Če Ti, o Vsemogočni, ne moreš dati ljudem sreče, ali naj jo ustvarim jaz, brezmočni človek? In če sedaj Ti, Bog, večna Resnica, sam iščeš, kakor sem iskal in se mučil jaz, tedaj tudi v večno Resnico ne verujem. Zato ne, ker mi je ta Resnica s svojo sodbo prizadejala veliko krivico. Toda, ponavljam, meni je pač vseeno. Ne bom plakal, če me hudič vzame takoj v pekel, pa se tudi ne bom preveč vradostil, če se bodo pred menoj odprle duri Tvojega kraljestva, ker sem že dosegel tako stopnjo hladnokrvnosti, da me tudi Ti več ne moreš izpremeniti. In vrag Ti je še potrdil, da sem ubijal, ropal . . . Resnica, Gospod, sem ubijal, ali kako? Tega hudič ni povedal. Nisem ubijal brezzaščitnih ljudi sredi pota, ne v gozdu ali doma v temni noči. Pač pa so mi dali v roko puško z ostrim bajonetom in jaz sem streljal in klal, sicer bi mene zaklali ali ustrelili. Jaz sem hotel živeti. Če bi jaz kršil zapoved, ne protiviti se zlu, bi ne imelo to pomena. Akoravno pa sem vračal zlo za zlo, sem bil vendar prepričan, da se povrne na zemljo ono

srečno stanje, ki smo ga izgubili z Adamovim grehom, kadar in če bo uničena ta armada nasilnikov, ki gredo proti nam. To je prvo. Drugič pa moram poudariti, da so me nastavili za to, da ubijam, in da sem torej v njihovih rokah le slepo orodje. Kajti na zemlji je socialni red tak, da so ljudje, ki zapovedujejo, in ljudje, ki izpolnujejo zapovedi. — Da sem ropal? Bil sem lačen. Po cel teden nisem nikjer dobil hrane, umiral sem od gladu, a kradel nisem tam, kjer so imeli zadnji košček kruha, temveč tam, kjer ga je bilo mnogo. Sedel sem v okopih, kjer me je mučil glad dve leti, tri leta, rane so mi zmrzovale na telesu, trpel sem neznansko, spoznal sem bolest in gorje in pomiloval ljudi, Gospod. Bilo mi je žal zanje in za samega sebe. Toda vrag Ti tega ni razložil. Zakaj nisem delal dobrih dejanj? No, glej, jaz sem bil trdo prepričan, da je vse to, kar sem delal, dobro in vodi človeštvo k urejenejšemu življenju. Ali me je torej možno obdolžiti zla? In vse, kar sem delal na zemlji, bodisi dobro ali zlo, je lahko razjasniti samo tako, da sem želel s takim ravnanjem osrečiti ljudi. Ne sme se človeka soditi po njegovih delih (tako sodi deca), ampak po njegovem stremljenju. Če vodijo njegova stremljenja k idealom Resnice, se njegovih pregreh na tej poti ne sme kaznovati. Lahko mi rečeš, da bi si naj izbral za doseg svojih ciljev drugo pot, a moj razum ni našel druge poti, in v tem slučaju bi bilo treba zvrniti krivdo na naravo, ki me ni obdarila z razvitejšim razumom. Ali nisi tudi Faustu oprostil njegovih zablod? Zakaj? Verjetno zato, ker si spoznal njegovo silno trpljenje pri iskanju resnice. Kar se tiče mene, Te jaz ne prosim nikakega odpuščanja, ker mi je itak vseeno. Zelo sem vesel, da sem ušel z zemlje, a za ostalo se ne brigam.“

„Lepo govoriš, ti, človeče,“ je odvrnil Bog, „tudi drzen si. Najbrž si bil na zemlji advokat. Toda resnice ne prekaniš. S tem, da si ubijal, si naredil silno gorje ženam, deci in vsem ljudem — to je neizbrisno dejstvo. Pusti torej, da se izvrši obsodba.“

In hudič je zagrabil človeka in ga odnesel v pekel.

Vragi so obstopili novega prišleca. Hudič, ki je pripeljal človeka, je povedal svojim sodrugom: „No, gospoda vragi, to je zelo redka duša. Z Bogom je govoril tako, kot se jaz s samim satanom ne drznem govoriti, akoravno vem, da ne dobim od njega drugega kot zaušnico.“

„Dajte ga na ogenj!“ je zaukazal satan.

Človeka so položili v najžarnejši kotel, v katerem je vrela smola. Okoli in okoli so stali vragi in so z največjo naslado pričakovali, kako se bo nesrečni grešnik mučil. Toda človek ni dal od sebe niti najmanjšega glasu, kot da ne čuti samega sebe.

Vragi so ga izvlekli iz kotla in ga povprašali: „No, ali je bila kopol prijetna?“

„Dobra, le malo preveč žareča je bila, toda na zemlji je v času bojev še bolj vroče, in tudi to sem pretrpel.“

Vragi so široko odprli usta: Kak grešnik je pač prišel k nam! Kake reči počenja!

„Obesimo ga za noge nad smrdljivi ogenj!“ je zavpil spet satan. Silno ga je namreč razsrdila človekova hladnokrvnost. Vajen je bil, da so grešniki vpili in molili za milost.

Človeka so obesili za noge nad ogenj.

„No — ali je prijetno?“

„Ni preveč mučno! Na zemlji znajo vse drugače obešati. Ljudje so postali zdaj umnejši kot sami vrage. Vi ste vsled obilice grešnikov popolnoma izgubili znanje, kaj vse so ljudje v poslednjem času dosegli. Znašli so tako grozna nasilna sredstva, s katerimi se medsebojno uničujejo, da je postal vaš pekel milejši, kakor je naša zemlja.“

Vragi so premišljevali in premišljevali, kako bi mučili človeka, da bi res kaj čutil, natezavali so ga, vlačili ga po peklju semintja, a človek se je vsemu temu le posmehoval: „Glejte, prišel sem v prijeten kraj. A na zemlji govore, da je pekel tako strašno mesto. Koliko boljše je živeti tu kakor pri nas. Položite me, kamor hočete, na najhujše mesto, in me pustite tam. Kaj pa vam to pomaga, da me vlačite po peklju iz kota v kot. Mene, brat vrag, ne boš mogel več presenetiti zdaj po zemeljskem bivanju.“

Vragi so se stresli od začudenja: takega grešnika ni še videl pekel med svojimi stenami. Končno so se utrudili, posebno mladi, katerim je prenehal delovati um. Satan je razgrajal, tekal po peklju gorindol, prijemal se za glavo in izpraševal: „Kaj naj naredimo s tem prokletim grešnikom? Dajte ga na ogenj!“

„Smo ga že. A ne čuti ničesar.“

„Strgajte nesramneža na majhne koščke!“

„Smo poizkusili že tudi to. Ali on pravi, da raztrgajo na zemlji človeka še vse drugače, na tako majhne koščke, da jih ne najdeš.“

„Ali kaj naj naredimo, kaj?“

„Kar vaše veličanstvo zaukaže.“

Vsi so navalili na vrage, ki je pripeljal grešnika, se iz njega norčevali, da se ni mogel od sramu nikamor skriti. Na generalnem shodu vragov, kjer so med seboj kričali, se bili in pljuvali, so slednjič prišli do zaključka, da je treba prvič poslati na zemljo delegate, da se ne bi ljudje več vmešavali v delokrog hudičev, da bi vse natančno pregledali in raziskali, drugič pa, kako bi se osvobodili grešnika.

„Sicer ne bo naš pekel niti vragom več všeč,“ je kričal poglavar.

Vragi so začeli stvarno in preudarno premišljevati, jezili so se na vse skupaj, nekateri so celo zamislili občo revolucijo — in vse to zaradi človeka. Satan je ravnotako bil s pestjo okoli sebe in besnel.

Na zemljo so se odpravili trije izkušeni vragi. A med tem je človek, ki so ga pustili samega, pristopil k mladim vragom in jim začel z izurjenostjo in gibčnostjo agitatorja razpravljati o pravih in uredbah pekla.

„Vi, mladi vragi, imate tu slabo urejene razmere. Kdo je vendar vaš poglavar? Kot vidim, postane lahko vsak izmed vas vrhovni načelnik. Vsak hoče istočasno poveljevati.“ In tako naprej.

Mladi vragi so se med seboj sprli, se razšli skregani in razjarjeni in kleli. Govorili so le, kako bi preustrojili pekel, in so pri tem pozabili celo na grešnike. A človek našega časa se je radoval, češ, da je celo nesrečnikom prinesel novo olajšanje. Toda tudi veliki satan ni dremal. Izbral je sebi vdano stranko iz vragov višje stopnje in sklenil z njimi odpor proti revoluciji. Tedaj so se vrnilo oni trije vragi-poslanci z zemlje, ki so začeli pripovedovati taka čuda, da so vragi izgubili vsled zavisti vso razsodnost.

„Da, to je pravi človek,“ so dejali, „ljudje izumejo celo več nego vragi. Pri nas v peklu nimamo ničesar razen smole in ognja, a na zemlji so iznašli strupene pline (ki vse drugače mučijo človeka kot smola), minomete, velikanske topove, ki so napravljeni v taki ogromnosti, da se vragu od začudenja naravnost zmeša. Ti topovi uničujejo ljudi, ki čepe po celo leto v okopih, odkoder potem napadajo druge ljudi z bombami, bajoneti, drug drugega koljejo in more . . . Vzduh je napolnjen s smradom, kakršnega ni pekel nikdar vonjal, napolnjen z dimom, ki zakriva vse ozračje in nebo, in v tem dimu, v tem strašnem vzduhu, se morijo, in ne le na zemlji, ampak tudi na vodi in v zraku, kar ni še nobenemu vragu nikdar prišlo na misel. Za okopi ljudje silno stradajo, po mestih vidiš stotine ranjencev in brezpomočnih sirot, vsepovsod izdelujejo tovarne uničujoča bojna sredstva. Torej smo mi vragi dolžni zmisлити se kaj takega in prijeti za delo, če ne, postane naš pekel za zemljane pravi raj.“

Sklenili so torej, preustrojiti sedanji pekel po načinu človeškega mučenja, kakršno se odigrava danzadnem na zemlji. Na delo so se spravili kovači, tovarne, arsenali, da zgrade velikanske oklopne vlake, zrakoplove, topove — in že prvi poizkusi z bombami in granatami so se jim dobro obnesli. Za grešnike je postal ta prenovljeni pekel nekaj strašnega. Vragi so vanje metali plinaste bombe in se naslajali na groznih mukah. Toda človek našega časa tudi ni dremal. Uvidel je, da so nanj popolnoma pozabili, in je hodil po peklu, dokler se ni slednjič priklopil mladim vragom. On je gojil nado, da bi se vsa ta morilna orožja obrnila proti vragom samim. Nekaj plamenečih besed, nekaj krepkih misli, češ, da se oni sedaj lahko poslužijo teh novih topov in drugih bojnih priprav, da z njimi uničijo poglavarja-satana — in ves pekel je žarel v pričakovanju. Nastale so novodobne zveze,

družbe z gesli: Enakost za vse ljudi, koalicija, socializem, proletarijat, uničenje absolutizma i. t. d. Satan niti opaziti ni mogel, tako hitro je vse nastalo. Zdaj ni več drugače potoval po peklu kot obdan z oklepom, izkušajoč narediti v svojem carstvu zopet red, toda število njegovih privržencev se je manjšalo z vsakim dnevom.

Bilo je pozno. Satan je, besneč od jeze, poiskal človeka našega časa in ga vrgel iz pekla. A človek je slišal, kako se je stresal pekel od krohota strelov, tuljenja granat in plakanja vragov . . .

Začela se je revolucija.

„To je sedaj resnični pekel,“ je pomislil človek, prišel do vrat carstva in hotel že uiti.

„Postoj! Odkod si, človeče!?“ ga je ustavil Peter s ključi, „ali imaš odhodnico?“

„Odhodnice nimam pravzaprav, ali kam naj grem, ko me je pahnil poglavar satanov iz pekla. Kam naj grem?“

„Zakaj pa si sploh prišel v pekel?“

„Menda radi grehov, a najbrž je bila tehtnica Resnice pokvarjena, ker so na njej stehali že toliko grehov.“

V tem trenutku se je pri vratih pekla izmenjala straža in izdan je bil ukaz „revolucionarne peklenske vlade“: V pekel ne sme do prihodnjih odločitev noben človek.

„Aha,“ je pomislil človek, „najbrž je satanove vlade že konec.“ —

„Tebe moram sedaj naznaniti,“ je rekel Peter, „da vidim, kaj poreče Gospodar.“

In čez nekaj minut je začul človek glas božji:

Od sedaj naprej bo človek sojen od najvišje Resnice po svojih stremljenjih. Stari način sodbe (soditi človeka po delih in prestopkih) je odpravljen. Pridi, človek, v to kraljestvo Resnice! Ti si ljubil ljudi na zemlji in jim hotel življenje osrečiti. Jaz ljubim cvetke ljubezni in sreče. Tu v nebesih boš stregel tem nebeškim cvetom.

Pesmi.

Iz duše.

Zato le pravi pevec strune vbira,
ker v pesmi je resnica razodeta,
in kar na vdar iz zlatih strun izvira,
zveni kot spev: Resnica mi je sveta.

(Letorosty.)

Noč nad gorami.

O, to vrsta ni gomil
skritih v temnih senc zastore,
nočni mrak je le pokril
češke zemlje, češke gore.

In ne dviga jih navzgor
izgubljenih sinov mati,
ker stotisoč in več gor
moralo bi tu nastati.

Ne strmé tu v nočno tmo
naši žalni spomeniki,
ti bi segali v nebo —
bili bi kot noč veliki.

(Ze Šumavy.)

Prales.

Zašumela je nad mano
večna pesem skoz praless
in nad Šumavo prostrano
je donela do nebes.

Vztrepetala so drevesa
do globokih korenin,
kot da debla njih pretresa
pesem tajnostnih globin.

Kot na strune tihe, bajne
stari bor je zašumel —
kakor da skrivnosti tajne
rad bi svetu razodel.

Pel o svoji velikosti
nad objemom senčnih vej,
pel o sanjah je mladosti
in o radostih brez mej.

O pradavnih potih svojih
in o svetu belih cest
in o vihrah in o bojih
in o noči zlatih zvezd.

O teh potih, daljnem cilju
pel je širni šumni gozd,
kot da v njega se okrilju
drami čudežna skrivnost.

In odnesli so vetrovi
pesem do neskončnih dalj, —
srce moje je z lesovi
pelo slavnostni koral.

(Ze Šumavy.)

Aforizem.

Sedaj je čas, ko v brambo domovini
prihaja silni moški rod,
iz zemlje plodne dozore naj čini,
vsejanih zlatih misli plod.

(Na živé struně.)

Hodska pesem.

Nad Čerhovom zove temna noč mrakove,
ne, to skoz lesove lete nočne sove,
pod gorami v temo — vse se je zakrilo . . .

Kje si, solnce naše, kam si se zgubilo?
Zašlo je tam v Nemcih, od drugod nam vzide,
ker iz Nemcev noč le, tma in vihra pride,
pride kakor zmiija v strasti krvoločni,
zgradite pota, hrasti ji mogočni, —
pride kakor morje z divjimi valovi,
vstavi jo, pogorje, s skalnimi bregovi!

Ko bi vas, ve gore, in ve močne skale,
ne bil Bog postavil, da ste tu ostale,
bili mi bi vstali, v svet bi se podali
in vas s težo celo na ramé dejali,
nesli vas kraj sveta, položili todi:
„Tu junaška straža češki zemlji bodi!“
Stoj tu, gora naša, širna in bogata,
in če kje pod tabo so odprta vrata,
damo glave svoje, trde kot iz skale,
kakor s sto zapahi vhod bi varovale.

Stojé gore naše, stoje kot možovi,
orlov temna jata kroži nad vrhovi.
Ste-li lačni, orli — pojte na kosilo,
snejte gore naše — to bi težko bilo —
niso vam po volji, nas bi snedli rajši,
tudi mi smo skale — o mi nismo slajši.
Mislite, da v strahu izgubimo glavo,
čakajte še dolgo — nam in vam v zabavo,
mi poznamo dobro vaše bojne klice —
mi se ne bojimo — tu so Domažlice!

Ne hodite, Nemci, v skrite šume lesa,
ker tam ruje božji sèl iz tal drevesa,
in če kamen pade s šumavske grmade,
pozor, kdor je spodaj — rad na glavo pade;
če se potok vdere iz višav v nižave
vam oči izpere — bodo vse krvave —
ej, tu sladkih pesmi ne šume vam listi,
polni so sovraštva, jeze in zavisti,
zibljejo se veje — žvenketajo meči,
kot da čul bi ogenj proti vodi teči!

Dokler vi bi radi duše naše krali,
trdno bomo tu kot skalna vojska stali,
srca gnev za meče in odpor za ščite

mož in gor drže tu vrste kamenite.
Prej med nami z mesta umaknejo se gore,
predno volja naša v borbi onemore;
prej te gore naše padejo v prepade,
predno v srcih naših naš pogum upade,
prej spuhté te gore v neba visočine,
predno jezik naš v tem tujem vašem zgine.
(Ze Šumavy.)

Na meji.

Ta naša usoda, da vam smo sosedi,
pač čudno je nas obdarila,
zdaj hodimo vedno po vašem naj sledi
in sebi naj zvežemo krila!

O trdih smo glav in vam težko bo delo,
dokler se odpor ne premore:
pri nas se je marsikaj šele začelo,
za kar vi imate že vzore.

Tako mi človeštva pravic in dolžnosti
bi radi se prav naučili —
pri vas je obojih že več ko zadosti,
še drugim bi radi — delili.

To, kaj je pravica — za vas je vprašanje,
za nas je to zakon narave —
mi imamo o tem le preprosto spoznanje,
vi imate sto knjig in — razprave.

Naš jezik sedaj se iz starih korenov
v moderno besedo nam kuje,
a vaš ima mnogo besed in pomenov
za vse, kar ostane vam — tuje.

Naš boj ne stoji na enaki osnovi:
nam narod je cilj naš in nada —
a vi ste kot narod že davno gotovi,
zdaj vi ste samo še — armada.

Ker mi smo najmlajši med temi narodi,
kjer ruši okove mladina,
a vi ste odrastli že taki svobodi,
za vas je le red — disciplina.

Vsak narod po svoje usodo si ustvarja:
mi kujemo meče k obrani —
a vi ste podložniki zvesti cesarja,
postajate že pretorjani.

(Ze Šumavy.)

Vprašanje.

Hm, vprašam naj, če v tihi češki log
sme peti srce v tihi svoji boli,
če tam posluša me kak kritik strog,
naj vprašam ga, če on mi to dovoli?

Če iskre vžiga sveti plamen-žar
in šviga v noč in v množico posvetno,
kjer v tmi malikov modnih je oltar —
li — vprašam naj — če to je neprijetno?

Če nad propastjo, kjer preti nam čas
s poginom, — ko nas sladko mir uspava, —
zasliši pesmi se svarilni glas,
naj vprašam — če to siti svet zabava?

Kdo vpraša naj, ko nas sovražni svet
okrog in krog z nakanami oklepa,
če peti sme politično poet,
ker Nemcem pesem ta ne zdi se — lepa?

Smem upati zato, ker upa on,
moj narod — tožiti zato, ker toži —
in v čas nevarni vdariti na zvon —
če cinik pri tem svoja usta kroži?

Ko vklepa nas v verige rabelj zvit
in znak sramote nam na čelo pali,
da vržem nanj goreče baklje svit, —
li sme se to — če moda me ne hvali?

Ko čutim v lastnem srcu tisočkrat
krivico težko, ki moj narod niči —
kako naj pesem skrije srca jad,
ko kličejo grobovi in mrličiči!

Naj opravičim se zato pri vas,
ker govorim, kar v srcu svojem nosim,
in če pri pesmi komu je dolgčas,
naj rečem mu: ah, oprostite prosim.

Zaprte se v umetnosti vi hram,
ljubezen meni pota moja kaže,
kaj pojem naj, to dobro vem in znam,
ker srce moje to nikdar ne laže.

(Na živé struně.)

Pred pomladjo.

— — —
O mnogo cvetov dremlje brez kalí
v tej zemlji nesvobodni,
o kdaj pomlad ji solčna zažari
tej dragi zemlji rodni?

Ljubezni! Solnca! Če prokletstva moč
ta dragi kraj obdaja,
naj žar ljubezni naše iz prsi vroč
ga greje in raztaja.

(Letorosty.)

Aforizem.

Ostani z mano in ožarjaj svet,
ti lepši svet, ti solnce duše moje,
ti ogenj mladih nežnih mojih let —
ti vodi me skoz tmo in skozi boje!

(Valovi v strugi.)

Napitnica senc.

— — —
„O vera naša, ne, to ni prevara
ljubezen, ki nas v eno zvezo veže,
je zakon, ki mu vsak odpor podleže,
je sila, ki z vekovi se ne stara.

To je prirode večne iskra živa,
ki ustvarja stvarstvo, vžiga in ogreva,
„Bodite narodi“! — veliki glas veleva,
dokler človeštvu duša v srcu biva.

To žarek je resničnega plamena,
ki v njem se večnost v naših srcih sveti,
da moremo skrivnost nje razumeti!
Veljaj njej ta napitnica iskrena.

Pozdravljeno spoznanje te skrivnosti,
ljubezen rodna, borbe večna sila;
za nami te bodočnost bo slavila.
Že pada noč. No, dobro spite, gosti.“

In dvignile so roke se drhteče
ob čašo čaša na zdravico vdarja —
v daljavi sveti se večerna zarja,
nje zadnji svit nad gorami trepeče.

Nje žarki so ob stenah vzplapolali
in sence naše so iz čaš penečih —
napijale v napitnicah zvencečih:
„Mi umrjemo — živé naj ideali!“

(Baje a zvesti.)

Igo Gruden:

Ah, toliko noči . . .

Ah, toliko noči po nébu gre —
za naju ni nobene;
in tihe vse so in opojne vse,
vse z vonjem rôž so prepojène —
za naju ni nobene.

Poglej v nebó globoko iz noči:
tam — v tihih zvezd smehljaju
se hrepenenje daljnih src spoji . . .
ah, toliko noči — ni lepših v raju —
in vse, in vse za naju.

Obnovitev ali preporod?

Misli o „Narodnem gledišču“.

Modrice se vračajo iz pregnanstva; prvi slovenski oder se odkriva nanovo, z veselejšimi obeti, pa tudi z višjimi nameni, če nas ne vara ponosno ime: „Slovensko narodno gledišče“... Toda povratek umetnosti v njen dolgo skrunjeni hram bi bil lahko zmagoslavnejši; zato ne pozabimo, da je novo ime opomin in da se zastor pravzaprav ne dviga nad „Divjim lovцем“, marveč nad cilji, ki jih brezpogojno ukazuje natora zadeve; vse se dá igrati, le umetnost ne, ker je, ali pa je ni. Gledišče je tako važen pojav v duševnem bitju narodov, da ne zadošča ponarediti „Narodnemu divadlu“ imena, niti ne, slediti njegovemu gotovo častnemu in slavnemu zgledu: gmotno kakor vsebinsko moramo ustvariti „Narodno gledišče“ sami, kot Slovenci, iz svoje lastne sile in z lastnim stremljenjem. Zavedati se moramo že odkraja, da je naše gledišče del našega obraza pred svetom in pred seboj in da bomo v jutrišnji tekmi svobodnih s svobodnimi le tedaj obveljali in pridobili, ako vržemo tradicionalno skromnost neusmiljeno v staro šaro ter očrtamo vse svoje zahteve do sebe, kakor povsod, tako tudi tu, kratko in pravilno z besedama: „najvišje in najboljše“.

Na prvi videz se zdi ta naloga mogoče pretežavna, zlasti če jo primerjamo z nekdanjimi dejstvi ljubljanske glediške zgodovine; kdor pa poišče za tistimi dejstvi njihovih razvojnih vzrokov, najde toliko šušmarstva in omejenosti obzorja, da v tem slovesnem trenutku rajši ne maramo gledati nazaj. Pač pa smemo povzeti iz preteklosti njena koristna spoznanja in dobre nauke, iz katerih sledi neposredno jasna in nedvojben pot do zamišljenega cilja: „Slovensko narodno gledišče“ ne sme biti več predmet političnih kombinacij, varovanec posamezne politične stranke, zabavišče privilegiranih družabnih plasti in podjetje, ki je primorano zvodničiti med dostikrat nasprotujočimi si zahtevami kakovosti pa kategoričnim imperativom polne blagajne; postati in ostati mora „Narodno gledišče“ v pravem pomenu besede — v tem je vsa tajnost njegovega umetniškega in kulturnega uspeha.

Razmeroma bogati rezultat vsenarodne zbirke nam priča, da je potreba po takem „Narodnem gledišču“ živa in splošna; ta način rešitve

glediškega vprašanja po njegovi gmotni strani kaže hkrati edino pravo pot, kako utrdimo obstoj reprezentativnega slovenskega odra in mu zagotovimo neodvisnost od vseh materijelnih momentov, ki bi ga mogli kdaj motiti v njegovem važnem in vzvišenem poslanstvu. Danes, ko tvori narod le kulturni organizem v organizmu sile, je naravno, da rešuje svoje kulturne institucije s prostovoljnimi prispevki; jutri, ko bo tvoril lastno državo, nastane iz teh prispevkov neizogibno državna subvencija v znesku vsakoletnega primanjkljaja. Rajši bomo varčevali pri kanonih, ječah in izdatkih za tajno policijo, kakor da bi skoparili v kulturnem proračunu s tistimi bogatimi sredstvi, ki jih potrebuje umetnost za svoj prosti razvoj. „Narodno gledišče“ nam ne more biti golo zabavišče, marveč vzgajališče k višjemu, svetišče plemenitega poleta, ki ne sme dvoriti vkusu publike, nego jo mora dvigati k sebi; ob invalidski podpori pa tako gledišče ne more živeti. Odloženo dobro je že napol zamujeno; zato je potrebno, da se vodstvo „Narodnega gledišča“ od začetka zaveda svoje visoke naloge, sedanji žrtvovavci pa se pripravijo na novo pomoč, dokler jim naše bodoče ministrstvo za lepe umetnosti ne odvzame tega častnega bremena.

Zahteva po brezpogojnem načelu najvišje umetniške kakovosti je izzvala doslej vedno strastne ugovore, semtertja celo z avtoritativne glediške strani; ta nas je strašil z blagajno, drugi je tarnal v imenu občinstva, da si po dnevnem trudu vendar tudi kdo poželi bolj lahke hrane. Čas je, da se glede te rekonvalescenčne krme trudnih duš ustanovi gotova meja dopustnosti. „Narodno gledišče“ bo vsekako skrbelo za potrebno mnogoliče repertoarja; ni ga kritika, ki bi se drznil pričakovati sezono samih oper in tragedij. Toda svetovna dramatska in muzikalna književnost je tako bogata resnično dobrih komedij in duhovitih, evropskega ušesa in vkusa ne žalečih operet, da bomo poslej pač lahko izhajali brez „Valčkovih čarov“, „Veselih vdov“ in podobnega budalastega importa. Kdor se ne more odvaditi „lahke hrane“ — drugim je ležala v želodcih kakor svinčena gora! — se vendar lahko potruji v kino, dokler nam čas ne prinese v Ljubljano varietejev, šantanov in morda celo posebnega gledališča za tiste izvoljence, ki ki poznajo v umetnosti samo alternativo: purgativ ali uspavno sredstvo!

„Dramatski“ in operetni šund, za katerega na deskah „Narodnega gledišča“ ne bo več prostora, je bil skoraj brez izjeme nemškega in dunajskega izdelka. S to ugotovitvijo pristopimo k načelni točki. Na nemških odrih, vštevši dunajske, doslej niso poznali gostoljubja do slovanske, zlasti pa ne do jugoslovanske, slovenske umetnosti. Pa ne samo to; živimo v časih, ko drapira nemštvo svoje materijalno silo z nimbom res da znatne, vendar pa v celoti, glede na njen občečloveški pomen preveč hvalisane nemške kulture, ki vsemu našemu ubogemu narodu odnekdaj ni bila pomočnica in prijateljica, nego tlačilka in

protivnica, ter na podlagi te narejene izvirnosti odreka našemu jeziku pravico do obstanka, naši kulturi pravico do razvoja. Dokler stoji ta fakt, je tudi Goethejev „Favst“ na slovenskem odru neumesten in nedobrodošel; tu ne velja noben izgovor, nobeno sklicevanje na umetniške in kulturne momente! Za najbližji čas nam manjka pripravnega razpoloženja, da bi mogli uživati v „Narodnem gledišču“ nemške proizvode; in če odklanjamo „Favsta“, kaj porečemo šele o fabriških burkah, operetah in drugih enakih smeteh! V interesu vsečloveške kulture moramo upati, da si podamo enkrat tudi z Nemci, celò z Nemci, poštene mejaške roke; takrat pa želimo videti na deskah „Narodnega gledišča“ od časa do časa dobro, idealno Nemčijo, ki stremlji preko orgij sile in napuha, Nemčijo prave umetnosti, ki išče in ustvarja četudi ne bolje od drugih, pa vendar, kjub vsemu... Ali trenotek, ko bo to mogoče, še ni prišel; treba ga bo čakati in izbrati s taktom in dostojanstvom.

Zanašamo se, da pride v tako nastali repertoarni vrzeli slovanska umetnost do polne veljave. Treba bo seznaniti naše občinstvo z reprezentativnimi srbohrvatskimi deli ter posvetiti vso pozornost češkim in poljskim, klasičnim in modernim; odkrilo se nam bo obilje dobrega in dragocenega blaga, ki ga doslej v svojo škodo nismo uvaževali. Seveda bi bilo nesmiselno zahtevati čisto slovanski program; primerno vpoštovanje svetovnega, zlasti francoskega, laškega in skandinavskega repertoarja bo nudilo občinstvu in vprizarjajočemu osebju potrebno raznoličje ter pripomoglo k izvežbanju vkusa na obeh straneh. Čim širje in višje obzorje bo kazal repertoar, tem silnejši in boljši bo tudi vpliv gledišča na domačo dramsko in operno produkcijo, ki predstavljata obe še tako malo obdelano polje

Vzrok, zakaj ta produkcija, zlasti dramska, ni pri nas bolj razvita je v bistvu dvojen. Prvo zlo je bilo v prejšnjih časih pomanjkanje kakovostnih ambicij pri vodstvu gledišča. Priznajmo magari, da so naši najboljši pisatelji v tem pogledu prehudi puristi; priznajmo pa tudi, da ljudi z resnimi umetniškimi cilji ne miče, bleščati se na programu med Leharji, Kadelburgi in drugo enako gospodo! Drugi, enakovažni vzrok je gmotnega značaja. Edini naš pisatelj, ki mu je honorar deveta briga, je Tavčar; pa kar se njega tiče, bodimo veseli novel, ki jih piše. Vsi drugi so primorani smatrati svoja literarna dela za tržno blago, na katerem sloni vsaj del njihovih eksistenčnih računov; in bi nam pisali drame, ki zahtevajo dolge mesece gradnje, tehtanja in cizeliranja, avtorju pa vržejo nazadnje par desetakov tantijem? Na knjižnem trgu je dramatika manj priljubljena; založniki se je branijo in jo honorirajo slabše. Komur je do tega, da se dvigne domača dramska produkcija kvalitativno, naj se zavzame za to, da se zajamči pisatelju znatna gmotna korist. Povišanja tantijem ne moremo

smatrati za radikalno sredstvo; treba je, da se ustvari vrhu tega še poseben sklad, iz katerega plača gledišče avtorju vsake izvirne premijere dostojen honorar in iz katerega se razpišejo za najboljša dela vsake sezone prav znatne častne nagrade. Ta sklad bo jutri zadeva državnega skrbstva za lepe umetnosti; danes bi ga mogli začasno napolniti s pomočjo javne zbirke, in prepričani smo, da bi nas privedla ta pot k zaželenemu rezultatu.

Vsi, ki nam je do tega, da se povzpne naše „Narodno gledišče“ do čim večje popolnosti, bomo pomnili, da je oder tista tribuna, na kateri se razodeva jezik naroda v svoji najvišji čistoti in lepoti. Kakor pa ne pride v francoskem gledišču nikomur na um, da bi zavijal francoščino po laško, tako moramo že naprej kategorično odkloniti vsako popuščanje zloglasnemu „biljkarskemu“ finesarstvu, ki hoče „požlahtnejvati“ jezik iz golega nepoznanja njegovega bistva in značaja. Naša dobra slovenščina je samo ena, in komur je premalo gospodska, naj jo rajši pusti; ostalo nas bo dovolj, ki jo bomo cenili takšno, kakršna je. Interes kulture jezika na glediškem odru pa nam veleva hkrati razmišljati o tem, kako pridemo enkrat vsaj v drami do čisto slovenskega ansambla. V jeziku bo tuj igralec zaostajal, ne glede na to, da more najti domače delo samo v domačinu idealnega interpreta. Res smo videli na slovenskem odru mnogo dragih gostov, ki se jih spominjamo z veseljem in hvaležnostjo, in bomo tudi poslej odkritosrčno pozdravljali vsako dobro tujo moč; toda za slovensko gledišče je tudi skromnejša slovenska sila dragocenejša, ker pomaga ustvarjati lastno tradicijo in predstavlja kamen v zgradbi naše izvirne narodne kulture. Kvalitativno dober igralski naraščaj pa se nam obeta le takrat, kadar bo igralec rešen vseh poniževalnih gmotnih skrbi in ne le idejno, marveč z najširšo možnostjo udobnega življenja tudi gmotno navezan na domačo zemljo.

Ko se je raznesla vesela vest, da je obnovitev slovenskega gledišča v Ljubljani zagotovljena, so nekateri živo poudarjali potrebo, da bodi v resnici demokratsko. Mi se ne bomo ustavljali ob tej preveč naravni in tako elementarno opravičeni zahtevi, zakaj prepričani smo, da se v bodočnosti nikjer na svetu, pa tudi pri nas, ne bo uveljavilo nič, kar ne bo sledilo pravcu najširšega demokratizma. Interes lastnega obstanka bo vodil „Narodno gledišče“ po tej poti; le ako bo demokratsko, more biti v resnici slovensko, le ako bo do dna slovensko in bo naznotraj in nazven zaslužilo svoj naslov, bo doseglo cilj, ki smo ga v začetku označili z besedami „najvišje in najboljše“, ter bo deležno sijajnega razvoja, ki mu ga vroče želimo in verno prerokujemo. Njegova obnovitev bodi smel in slaven prepород!

Krčma Čamarjeva.

I.

Kako pojo, kako vriskajo v krčmi Čamarjevi! Veselo je tam nocoj in harmonika poje, da nikoli tako. Še skozi špranje obločnih polknic sije veselje na plan, še verjeti ne moreš, da prihajajo tiste prešerne lise od kakoršnekoli svetlobe. Prej bi dejal, vsa krčma se je vnela v požaru veselja. In kakove pesmi se ne glase iz krčme! Kakor da ruje pod zemljo, kakor potresno bobnenje doni mogočni glas, se vleče, se vleče brez konca in oddiha. Kedaj se ustavi, kedaj se izpoje? In odkod ta skrita žalost, ki drhti v njem? Dolgo je dolgo nemara blodilo tisto hrepenenje v temi in sužnosti, da se razliva v tako viharno mogočno pesem. In ves ta šum, reka žubora, smeha in križem besed, odkod je privrela tako obilna?

E, vrnil se je Tonač v domačo vas! Na vasi pa sije polna luna. Obvisela je tik nad krčmo, okrogla in zlata vsa in nepremična, kakor zavzeta nad tem velikim veseljem. Zablestelo je sleme krčme, zablesteli so robu strehe, vsa krčma je zasijala skrivnostno kakor pobožno svetišče. Oj, krčma Čamarjeva! Po njej se ozira Juri in hodi po svojem dvorišču.

In tesno mu je, samotno mu je, kakor da je vse, dom in dvorišče, zadobilo nocoj novo lice, kakor da je prišel trkat na tuja vrata in prenočišča prosit zdaj na večer, zdaj v tej hladni mesečini. Poprej v somraku je hotel po polju na ogled med žiti, hotel je v sosednjo vas k svojemu bratu Čaku, da bi se pogovorila o važni kupčiji. V mislih je zapeljal voz pod streho, zložil je z voza plug, voz pa je ostal, kakor je bil, in plug na njem. Domislil se je žita za mlin in glasno zaklical Luko, pritem pa pozabil, da mu je Luka že zdavnaj pobegnil v krčmo.

Klicali so ga k večerji, Juri je preslišal. Žubor iz krčme, pa bučna harmonika, pa vesele pesmi so zaigrale tudi v njegovem srcu. Kakor zamaknjen je gledal po krčmi, poslušal njen šum in ropot, iskal v hrupu bratov silni bas in se pri tem bolno spominjal mladih dni, ko sta skupaj fantovala in po vasi prepevala.

Tudi takrat so bile take svetle, globoke, skrivnostne noči. Visoki jagnedi so strmeli v mehko nebo, lomile so se njih debele capaste sence nad strehami in nebo nad njimi je bilo polno zvezd, ne takih,

ki migljajo ponižne nocoj, žarečih, še daljnjih, višjih. Srce je kipelo radosti, po žilah se je pretakal ogenj, da bi ogrel ves svet, in vendar je bila misel mirna in jasna in zadovoljna. Ljubica je bila takrat ljubica, zdaj mu je žena nadloga. Ona prva, nikoli usojena, je skoprnela nad skopostjo njegove matere in umrla. Francko in njeno doto so pa pripeljali k hiši kakor klavno živinče. Spomnil se je Juri holma pod cerkvijo svete Ane, okna in lučke v njem, pa brata Tonača in njegove zvestobe, ki si je dal njemu zavoljo krvavo razbiti glavo.

Bog ve, kakšen je zdaj Tonač! Koliko lepih reči je ta človek, snoval, ko so sedeli po zimi v temi in se pogovarjali. Da bo zidal grajščine, imel cele črede konj in goved, postavil velik mlin in obdelal deset vinogradov. Da bo razširil in poglobil vaški potok, spustil vanj ladje, ki bodo prevažale žito in konje, vino in ljudi po vsej dolini. Dolina bo zacvetela kakor spomladi vrt. Vas bo narasla v mesto in visoke bele hiše se bodo svetile v dolgih ravnih vrstah. Ljudje pa bodo srečni in veseli, zakaj kruha bo toliko kakor takrat, ko je segal pšenični klas po stebelu do tal. In ko bo vse to napravil in vse tako uredil, se bo ogrnil Tonač v črno suknjo, vzel palico v roke in odrinil v tuje kraje, da ne bo več niti sluha o njem. Čuj, kako poje harmonika . . .

Juri je zmajal s težko glavo in stopil počasi proti veži. Iz hiše se je zaslišal kreg in prepir, star, raskav ženski glas se je drl:

— Na škodo si nam, maternica jalova! —

Odgovarjalo je ihtenje in zapomaganje.

„Zopet!“ je pomislil Juri in pohitel, da bi pomiril mater in ženo. V veži je srečal mater, ogromno in težko starko, ki se je počasi premikala na bergljah in se srepo ozirala nazaj v kuhinjo, kjer je jokala Francka pred žarečim ognjiščem.

— Kje le imaš oči! — je vpila starka in zavihtela palico proti snahi. — Kaj misliš, da nam se denar izvira? Odkod bi se nam pa izviral! Si za delo za nič, si za mater za nič, za nobeno rabo pri hiši. Vsejedno kakor bolna mačka! . . .

— Mir! — je ukazal Juri in stopil med ženski.

Starka ga je pogledala srdito.

— Skledo je razbila! — je dejala s surovim glasom, ki se je ves prilegal njeni podrti zunanosti.

Francka je pobirala po tleh lončene črepinje. Pokašljevala je, ozke rame so se ji šibile, kakor da ima na sebi veliko breme. Robec ji je zlezal čisto na lice in po tilniku je padla kita ubogih redkih las. Pred Jurjem se je zgrudila v kolenih in še bolj zajokala.

— Ne jemlji si vsega k srcu, — je dejal Juri temno in jo hotel vzdigniti.

Izvila se mu je in grozno zakričala:

— Proč, proč!... Kaj vi delate z mano, kaj me mučite... Ubijte me, zadavite me, če sem vam na poti. Saj jaz sem za vas bolna mačka in jalova maternica... Pa je krivica to, ki v nebesa vpije... Bog vam bo vrnil, sreče ne videli, vi hudobni grdi ljudje...

— Hudič dela med vama ta prepir! — je dejal Juri v tihem besu in je priprl kuhinjske duri. V veži je nastalo polumračno. Starka je vzdihovaje zazibala svoje ogromno telo, zarožljala s palicami, podobna velikemu kolovratu, in se pomaknila do praga. Dajala je Jurju znamenje z glavo in pokazala na krčmo onkraj ceste.

— Ali si ga že videl? — je vprašala tiho.

— Čuj, — je nadaljevala šušteče, dobro bi bilo, da bi šel kdo po biriče... Da ga zvežejo in zaprejo in mu denarje vzamejo. Gotovo jih ima in bo vse zapil. Po mestih se je še bolj izpridil, z vlačugami se je vlačil, morda je kradel, kdo ve, morda je ubijal. Takemu človeku ni, da bi kaj zaupal. Po biriče, po biriče... Že zavoljo sramote, ki nam jo dela... Lej, Juri, poglej...

Prekinila se je, zakaj šum se je v krčmi polegel in harmonika je umolknila. Žubor pa je tekel dalje in še narasel, ko je nekdo odprl vrata. Čez prag je stopil visok človek, se opotekel in lezel, oprijemajoč se sten, do vrtnega plota: Knezovki se je izmuznila berglja. Prijela se je za Jurja in on je čutil, kako ji drgeče roka.

— On je! — je šepnila.

Mož se je pomikal ob vrtni ograji do križa. Od križa se je šibila na cesto dolga poševna senca; trudno bel je visel na križu lipov bog. Pijanec je tipal po stebru, dotaknil se ga je s čelom in ga objel in lezel vase, kakor da bi se priklanjal. Nato se je vzdignil in šel čez cesto in tam med poslopji zatonil.

— Vest ga peče! — je dejala Knezovka.

— Glejte ga! — je tiho zaklical Juri.

Starka se je sklonila. Mož je prilezel izza domačega kozolca kakor mesečen. Ogledoval si je vse natanko, stopal je tihotapsko po prstih in se dotikal voza in pluga, stebrov in vsega. Od kozolca se je okrenil k hlevom.

— Spoznava, spoznava! — je mrmrala Knezovka in solze so se ji udrlle po licu.

— Pokličite ga! — jo je opomnil Juri.

Starka pa se je zravnala, stisnila usta in napela oči. Zarohnela je na Jurja.

— Pokličí ga ti, razbojnika...

In jezna in še s solzami v očeh je odropotala v vežo.

Iz krčme so se razlegli glasovi. Dvoje troje pijancev se je gnetlo na pragu.

— Tona-a-č, kje si! Tonač, Ton-a-ač!

Tonač se je približal brajdi. Razgrinjal je široke liste, kakor bi grozdja iskal, kakor bi trte štel. Nato je še gledal v vodnjak in se podal na klicanje iz krčme čez dvor. Hodil je po prstih, a ko je opazil Jurja, je udaril v trdne korake in obstal pred njim.

Spoznala sta se po dragih očeh in po molku. Molčala sta ošuplo in kakor radovedna vsled živega nasprotja med sabo. Lica v brazdah, v katerih je tičala tema, oči globoke in kalne, život krepak pa posušen; tak je stal Tonač pred mogočnim, dobro rejenim Jurjem. Še se je nasmehnil Jurju in je vprašal prijazno:

— Mati so zdravi? —

Juri mu je podal desnico.

— So, a ti si zdrav? —

— Kolikor se da! Zdaj pijem . . .

Izvil je roko iz Jurjeve in urno postopil na cesto. Dejal je še ravnodušno:

— Pridi k Čamarju! —

In pred krčmo, predno je stopil čez prag:

— Pridi, Juri! — je zaklical in izginil.

Juri je strmel za njim. Še vedno je tako bahat in velikaški, kakor je bil . . . Še vedno ukazuje, kadar govori, nič ga ni izpremenila tujina . . . Ko pa se je spomnil njegovih kalnih oči in brazd v njegovem obrazu, se je ozrl Juri visoko po nebu in sklenil, da pojde v krčmo.

Naproti mu je priropotala starka.

— Kaj je povedal, kakov je bil? — je vpraševala sikajoče.

Juri jo je nevoljen odrinil.

— Med hudiče vas je poslal! — je odvrnil zamolklo in stopil urno proti krčmi.

Knezovka je vreščala za njim:

— Greš v krčmo, ti tudi? Glej, da te ne zakolje . . . Kadar je pijan, je kakor obseden. Zdaj ko se je po svetu klatil, bo še hujši, le glej . . .

Vrnila se je v hišo, toda že na pragu se je sesedla in strastno zajokala. Kakor črne pošastne roke so štrlele berglje nad njeno sklonjeno glavo. Vpila je in klicala Boga, da bi se je usmilil in jo k sebi vzal, ker je to dočakala, da jo zaničujejo lastni otroci. Besna je tolkla z glavo ob steno, klela in razgrajala, dokler ni prišla Francka in jo napol odnesla in odvedla ter zaprla vežna vrata trdno za sabo.

. II.

Ko je stopil Juri v krčmo, je stal Čamar pri peči križemrok, tak zavaljen, okrogel debeljko. Izpod lahke krčmarske čepice je kukalo ozko nizko čelo. Imel je sinje drobne oči, ki so živo igrale, lica zalita in kepasta. Mastni nos je vohal topo navzgor, široka spodnja čeljust pa se mu je tresla od smeha.

— He-he-he! — je meketal Čamar, menda dovtipen, zameketal še ostreje, ko je ugledal Jurja.

Slabo svetlo je bilo v izbi. Umazana svetiljka pod stropom se je borila z meglami tobakovega dima in vzduh je bil poln zatohlega smradu in razlitega vina. Juri je ugibal, kam bi sedel. Za durmi se je vzdignila lasata glava Mrsova, začudile se nad njim ostre oči Majcnove. Bila sta njegova soseda Mrs in Majcen, dva bogata kmetiča, oba radovedna in velika prijatelja. V kotu nasproti peči so sedeli Tonač in družina. Luka, razoglav in že očitno vinjen, je dregal pod rebra godca Godčevega, ki je sladko dremal, oklepaje z desnico harmoniko, dočim mu je omahnila levica čez naslonjalo stola težko do tal. Na koncu mize se je stiskala mršava prilika mešetarja Zadnigarja, toda obraza mu nisi videl. Sam Tonač se je razpregel ob oknu.

— He-he-he! — je meketal Čamar, videč, da je Juri v zadregi.

Luka je skočil k Jurju in ga vlekel za roko k mizi. Kričal je po sili in hripavo:

— Roke si podajta, skupaj sedita . . . Sedita in si povejta, kako je bilo in kako še bo . . .

— Saj sva si jih že dala! — se je nasmehnil Juri in stopil k bratu. — No, pa še enkrat med pričami.

Tonač mu je ponudil roko čez mizo in gledal na njega brez zanimanja, kakor na mrtvo stvar. Šele zdaj je Juri videl, kako se je bil izpremenil. Kakor razpokana zemlja so bila njegova lica in Jurju toli draga brazgotina pod levim očesom mu je pačila obraz, da je imel v tej pijani polutemni izbi izraz obupnega postopača, nič boljši in nič jasnejši od Luke ali Zadnigarja. Le po obleki se je ločil od onih dveh, ampak njegova črna, tujekrojna suknja ni bila ne gosposka, ne praznična kmetska, temveč nekaj takega, za kar se je Jurju v srce zasmilil. Tiho se je vsedel kraj njega in strahoma čakal v splošni tišini prve besede.

Tonač se mu je odmaknil in se še bolj razpregel po oknu. Začel je mirno, ledeno, ne da bi ga pogledal:

— No, in zdaj smo se povrnili . . .

— Prav tako! — je pokimal Juri.

— Zdaj smo se povrnili in pijemo. Pijemo in se vsej vasi smejemo, vsemu svetu se smejemo, danes še, jutri še, pojutranjem morda . . . Potem se bodo pa drugi nam smejali . . . Za norca nas bodo imeli, suvali nas bodo kakor živino, mi pa smo pohlevni kakor božji volek . . . Pridni smo, dobro vlečemo . . .

Potisnil je klobuk močno na tilnik in se okrenil k Jurju. Motril ga je za trenutek, nakar se je zgrohotal in ga udaril po rami.

— Kaj pa vi? Kmetiči! — je dejal s prezirom.

Juri ga ni razumel.

— Delamo, ubijamo se! — je odvrnil vzdihovaje.

— Ho, delate, ubijate se, — se je rogal Tonač, — kaj bi, za drugo niste. Saj ste kakor gore, sveži ko rosa in brez skrbi ko lilije v polju . . . Vsi dolgo živite . . .

Jurju se je nagubalo čelo. Potlačil je v sebi nevoljo in se ozrl v zadregi po družbi. Kaj se je povrnil z želom v srcu, kaj bo pljuval na dom, na vas, na brata in mater svojo? Vendar ga je miloval in izbiral besedo, dobro in rahlo, kakor za bolno dete. Ali Tonač ga je prehitel in se je rogal naprej.

— Vi ste na vasi čudni ljudje. Mehki na vse strani, sladki in polni lepih besed za vsakega, o, jaz sem vas spoznal. Vsakemu zvito prikimate, samo da vam ne pride blizu, hudičevi! Da čim prej pljune in gre in ne misli več na vas. S kremplji si upate na dan le tedaj, kadar se kdo dotakne tega, kar imenujete svoje, a vaše je zopet po vašem le to, kar vidite, od skorje kruha pa do bukve v hosti. Ko zel-nate glave čepite na nizkih kocenih. Ne vidite, kar je ped dalje od vas, ne čutite, kar ni sama ljuba vaša koreninica. Glej, Juri! Jaz sem po materi vprašal, tebi sem roko podal, zdaj ti pa odkrito rečem, da vas zaničujem vse skupaj . . .

Razgledal se je po izbi in krožil s pogledi preteče kakor velika divja ptica.

— Tudi vaju tam za durmi zaničujem! — je dejal in pokazal na Mrsu in Majcna.

Mrs se je nasmehnil Majcnu, Majcen se je nasmehnil Mrsu.

— Zaničuj, kar ti le srce da! — je dejal Mrs z nizkim debelim glasom.

— Zaničuj, kolikor moreš! — je ponovil Majcen za njim.

— He-he-he! — je zameketal Čamar.

Juri se je sklonil k bratu in mu je pojasnjeval:

— Kajne, po očetovi smrti si dobil toliko . . . potem smo ti dali še . . . in potem smo ti zopet dali. Bilo je troje nas, Čak je dobil, vidva s Čakom sta dobila . . .

Tonač ga je viharno prekinil:

— Ne šteje, ne šteje, ne šteje, ko ni to moja bolečina! Krvavo se motiš, če misliš, da . . . Eh, hudiča! Pijmo!

Juri je vzkipel.

— Zakaj pa zijaš, zakaj si pa zijal, če ne zavoljo dedščine? In zdaj, po čemu se bōdiš in nas srpo gledaš, če ne zavoljo denarja . . . Dobila sta s Čakom vsak svoje, šla po svetu, lepo živela, veliko videla. Jaz pa se ubijam na domu in vsak srakopèr si upa, da vpije nad mano. Ali je to pravica?

— Ne, ne, bratec moj, — ga je tolažil Tonač, še vedno s prezirnim posmehom, — kregala se ne bova! Sem preveč izkusil, pre-

dobro se mi je godilo, da bi se zdaj kregala. Poglej, kako dobro se mi je godilo!

Pokazal je svoje široke nabrekle dlani, razširil prste in vzdignil roke proti luči. Bile so črne, osmojene in ožgane, z žulji posute in z otiski, roke fabriškega delavca.

Izza duri sta se oglasila Mrs in Majcen.

— Svoje žulje kaže!

— S svojimi žulji se baha!

V tem koncu je nastal nemir, pod mizo je zaropotala noga in iztegnili so vratove kakor preplašene gosi. Godec Godčev se je zleknil in harmonika je zaškripala sitno, naveličano, porogljivo. Pogledal je za duri in se nasmehnil sladko s svojim obritim otročjim obrazom. Za njim se je premaknil Zadnigar. Luka pa je planil k Majcnu z vso silo, ga podrl s stolom na tla in sam padel čez njega. To se je zgodilo bliskoma in v največji tišini. Nihče ni črhnil besede. Le Muri je prilezel odnekod in hripavo zalajal.

— Zelenika zelenikasta zelena! — je zavrčal Majcen in grabil na tleh po Luki, da bi ga dobil v roke. Luka se mu je spretno izognil in odkobalil zasopel nazaj k svoji mizi.

— Potepuhi, berači, razbojniki! — je vpil Majcen in se postavil nasredi izbe. — Kaj tako je prišlo, da nas bo Luka metal?

— Luka? — je ponovil in se mu preteče bližal.

— V osinjak drezaš! — ga je opomnil Mrs s svojim nizkim glasom.

Tedaj se je vzdignil Tonač in držal k Majcnu pesti, kakor bi še kazal svoje žulje. Majcen je stopil nazaj in roka, s katero je segel po Luki, mu je omahnila. Bliskal je z očmi po Tonaču in odprl usta. Predno pa je mogel izustiti besedo, mu je padel pogum; zajel je globoko sapo in strmel v svojega protivnika.

— Tako? — je vprašal najprej Tonač, — ali se bomo ruvali? Se bomo ruvali in po krčmi metali zdaj, ko pijemo in se veselimo? Zdaj, ko je praznik? . . . Vidva sta se mi posmehovala, ker sem kazal bratu svoje žulje. Ti je to smešno, kmetavz? Žulje bratu kažem, da vidi in izve, kako se mi je godilo po svetu. Ti je to smešno, se temu čudiš? Kaj jaz nisem človek, kaj nimam več srca?

Pričakovali so, da bo Tonač zdivjal, in so se bali za Majcna. Naenkrat pa se mu je stresel v besedah glas in zazvenel mehko in žalostno. Veliko je moral trpeti, so si mislili in se mu čudili.

Za durmi je zabobnel Mrsov glas:

— Svitlih solzic še manjka in vse bo dobro!

Majcen pa je kazal na Luko in se izgovarjal:

— Zavoljo tele pokveke je to!

— Ni res! — je zavpil Tonač razdraženo, — vidva se lažeta. Zavoljo mene sta prišla v krčmo, da bi me videla, me ogledala, po-

smehovala se mi in me opravljala: „Lejte, kam je zabredel starega Kneza najmlajši sin!“ ... Zato sta prišla. Jaz pa nisem zabredel nikamor, jaz sem več, kakor sta vidva. Tako, zdaj vesta. In ker se veselim in ker je praznik nocoj, nočemo hudobnih prič, kakor sta vidva. Lahko gresta!

-- Ukazuje! — se je zahohotal tolsti Mrs.

Majcen je bil previdnejši. Opazil je, da so Tonačeve roke zelo mirne, in je urno odprl duri. Stoječ med podboji, se je okrenil k Jurju in se delal, kakor da ostalih ne vidi. Tajil je v glasu svojo ogorčenost, ko je dejal maziljeno:

— S postopači se bratiš, — je začel, ne da bi odvrnil oči od Jurja, — ko si vendar naš, kmet, in po imenu veljaven. Še to te ne umije, da sediš z bratom svojim, ki je ... sam veš, kaj je on. Jaz grem, da se umaknem takim ljudem. Ti, Luka, si pa nocoj razbil skledo, iz katere si zajemal.

In je izginil ropotaje v veži. Mrs ga je klical nazaj, potem pa se vzdignil še sam in odrinil hohotaje iz krčme. Še je prihajal od zunaj njegov ravnodušni široki hohot.

— In ti? — je vprašal Tonač Jurja.

— Jaz? — se je zmračil Juri.

Tonač je razumel in je zopet sedel.

— Lahko bi bila ostala! — je dejal kakor razočaran. — Saj nisem tak, kakor se delam. Ubog človek sem ... Zakaj, zakaj sta šla? Zakaj se nista stepla z mano, ko sta me žalila in sem ju žalil jaz? Zakaj ju nisem zgrabil jaz ... Tako gladko sta me odpravila ...

Sklonil se je nad mizo in naenkrat grenko zajokal. Bil je velik, pa je jokal, širokih pleč, pa je vzdihoval. Vseh se je polastila neznosna tesnoba. Jurja je bilo sram za brata, hotel je nekaj reči, pa mu je samo roko položil na ramo in se izognil vprašujočim pogledom godčevim. Luka je pokimal tehtno in sočutno, kakor da razume ihtenje tega velikega moža, ki hodi tako mlad po njegovih potih. Le Zadnigarja ni ganilo; čepel je v kotu, ves v dveh gubah, kakor speč sovira.

Krčmar Čamar se je približal po prstih in segel čez mizo in snel kradoma Tonaču klobuk. Sukal je krajce klobuka v rokah in suho rekel:

— Kadar se jočeš, snami klobuk, in zahvali Boga za žalost, da ti jo je dal.

In se je zasmel, zameketal po svoji navadi ostro in nedoločno zakaj, in ko je naenkrat umolknil, je zavladala v izbi tiha groza. Pod stropom je cvrkotala brleča svetiljka. Krog nje je plesal roj svetlobe pijanih vešč, med njimi velika prelestna vešča. Zletela je više nego druge in si ožgala ob vročem steklu svoja žametna krila. Slišalo se je, ko je cepnila na tla. Čamar je zatleskal z jezikom in pobral

veščo s pomenljivim nasmehom. Držal je umirajočo med dvema prstoma in kazal s pogledi na Tonača.

— He-he! Ta se je pa osmodila!

Podal mu je čez mizo klobuk in se je režal, z veščo v roki, odurno, kruto, neprestano. Iz njegovih sinjih oči je stopilo nekaj gnilega, mrtvaškega, zaripla lica so se mu napihnila. Menjal je obraze kakor komedijant, umolknil za čas in se zagledal v družbo, na to pa se razsmejal iznova.

Tonač je razjarjen poskočil.

— Na, čuk ti mrtvaški! — je zaklical besno in zagnal steklenico v Čamarja. Zadel ga je v prsi, padla na tla in se v žvenketu razsula.

— Vina! — je vpil Tonač in prebadal z očmi krčmarja, da so ga sulice teh močnih pogledov docela zbegale ter se prestrašeni izganili z mesta.

— Vina, Kristus! Ne slišiš, vina-a-a!

Tedaj se je Čamar osuknil in zdrsnil po izbi. In jel je nositi vina, vina . . . Prinašal je steklenice svetle in temne, zelene in bele, take trebušaste in take z vitkim vratom, cele in že ubite. Natočil je vse, kar jih je imel, nazadnje pa prikotatil v izbo majhno bure in ga postavil za peč na široko klop. Zasopel je gledal po družbi odprtih ust in zameketal, prišedši do sape, ostro in zoprno.

— He-he-he! Še? Še vina, še? . . .

Juri se je zgrozil.

— Za Boga svetega, kaj pa mislite?

Tonač je zvihral in udaril s pestjo ob mizo.

— Vse zapijemo . . . Do zadnjega beliča vse zapijemo. Vse, vse . . .

Mahoma so vsi oživali, kakor na dano dolgo pričakovano znamenje. Harmonika se je raztegnila, zagodrnjala, zavriskala, točno poskočila na noge in hitela igranje kakor bi lovila sapo. Obriti rdeči obraz godca Godčevega se je razširil blaženo, in metal je svojo drobno glavo strastno veselo zdaj na levo zdaj na desno. Zbudil se je suhi Zadnigar in se ogledal, da je bilo videti njegove krmežljave, krvave oči, tanek beli nos, pa košate omelaste brke. Zarevkal je nekaj kakor pesem, toda slišalo se je kakor trudno suho lajanje starega psa. Luka je zamizal in krulil globoko iz grla nepretrgani zategli pijanski — oj! — ter cepetal z nogami po taktu harmonike.

— Vina! — je vpil Tonač in vrgel Čamarju prazno steklenico pod noge.

— Vina! — je vpil in prekričal vso burno druhal zvokov in ropotanja.

— Pijmo! — je vzbočil visoko široke prsi in zgrabil za novo steklenico.

— Čujte me! — je znižal naenkrat glas, stresel z glave klobuk in začel visoko, svečano:

— Vsak po eno steklenico na usta nastavi! Da ga pijemo na zdravje naše matere, na zdravje naše vasi, vseh hiš in koč in vseh bahatih kozolcev naših . . . vseh njiv in lok, vseh jarkov in cest, vsake rože na travnikih, vsake zeli na polju . . . Na zdravje vseh gričev okrog in tiste ljube bele naše cerkve . . . Pijmo na zdravje vseh ljudi in vsega življenja . . . in vseh veselih in žalostnih dni, ki so bili in še bodo nad našim krajem . . . pa tudi noči, kadar je luna, pa tudi noči, kadar je mrak . . . Na zdravje vsega, vsega, vsega . . . Ej, pijmo na zdravje naše bolečine . . .

Naklonil je glavo, nalahno jo je zazibal in zakrožil ž njo, kakor da se zvija od neznane bolečine. Nato je široko razprl po steklenici oči, se ji nasmehnil blaženo in je pil. Vsi so molčali, vsi so pili. Slišalo se je žuborenje vina, slišalo se je sopihanje prs. Prvi je izpil godec Godčev in raztegnil harmoniko do tal. Krčmar Čamar je posnemal po izbi z lenim korakom nekakov ples, meketal in vihtel steklenico nad svojo glavo. Tonač ga je zmerjal in podil iz hiše, še enkrat pil, izpil in omahnil. Hotel je zapeti, a glas se mu je zvrnil in zastrmel je pijano, topo pred sebe.

— Hoj, hoj, božja mast! — je kriknil Luka, izpivši do dna.

V kotu je podrlo Zadnigarja kakor težak kamen, steklenica mu je vzela roko in loveč se za njo, je padel pod mizo. Prijčalo je od tam, kakor iz kletke krik obupne ptice:

Kaj pa misliš, moja žena,
žena moja potepena,
da je meni dobro biti,
ko se drugi s tabo kiti . . .

Luka se je sklonil k njemu in ga tolažil:

— Ubogi, ubogi . . . Ampak svinja si, Zadnigar, ne veš, kakšna svinja . . . Vsi mešetarji so svinje, ne zameri, ubogi, ubogi . . .

Zadnigar je zarožljajal pod mizo . . .

— Uh, boli, boli! Krivica! —

— Ne maraj! je zaklical Luka. — Ni vredna, da bi zavoljo nje solze lil. Hudiča! . . .

— Ali te je zopet? — je vprašal Čamar, lazeč okoli Zadnigarja.
— S čim te je pa, ali z motiko ali z metlo? —

— Vrgla ga je iz hiše, — je pojasnjeval hiteče Jurju, danes dopedne ga je zapodila. Vse je na sebe prepisala njegova stara, njemu pa je kuratorja postavila. Zdaj se ravсата in grizeta. Bije ga, kadar je pijan, da je včasih krvav in opraskan, he-he-he . . . In še nekaj, — tu je Čamar zamižal z enim očesom, — pravijo, he-he-he . . .

— To bo pa tista dolina Jozafat, — je vpil Zadnigar, tam bo pravica . . .

— Tam ne bo nič! — je zamrmral Luka, ki ni mogel slišati o smrti in koncu. — Tam se bodo le posvetovali in konec obhajali. Tu bo najhujše, kadar zatisneš oči in te prime železno pri srcu . . . Tisto bo poglobitna reč, zadnja reč . . .

Z obraza mu je izginilo vse veselje; zareze in nabori na licih so se mu poglobili, gube na čelu se stisnile v gosto mrežo. Zamislil se je in položil glavo v dlan.

— Jozafat, Jozafat! — je tulil Zadnigar.

Prekričal ga je godec Godčev. Zapel je pesem o javorju. Zapel jo je visoko in njegov svetli glas se je vil kakor venec rdečih rož nad tolpo glasov hiteče harmonike. Vsi so udarili za njim in prepevali in vlekli otožno dolgo pesem o javorju. O zelenem visokem javorju. Pod njim stoji kočja javorjeva. V kočji je postelja javorjeva. Na postelji leži bolna deklica. Zunaj je velik solnčni dan, senca javorjeva sega čez polje do temnih zasanjanih host. Bog ve, kje je tisti javor, kje kočja javorjeva, kje bolna deklica! Kaj mar njim, ki prepevajo? Njim je njih javor sreča njihova, ki je nikoli niso videli in je nikoli ne najdejo. Bilo jim je, kakor da ne prepevajo, ampak da molijo. Minila jih je vsa divjost in na njih trudnih obrazih je sijala pobožna udanost. Če so za hip ponehali, so se spogledali in se nasmehnili, potem dali glave nazaj in pevali dalje, kakor je tekla nevtrudna harmonika.

Jurju se je zazibala misel. Skušal je peti, ali prenehal je, ko je opazil na sebi prežeče oči krčmarjeve. Objela ga je zopet tesnoba in pogreznil se je v svoja otožna razmotrivanja. Videl je pošasti iz svojih jutranjih sanj, kako plešejo pred plugom, in kamen, ki je butil lemež vanj, se mu je zdel kakor črna skala, ki je legla na njegovo pot. In naenkrat ga je bilo strah za sebe, da ne bi bil sam kedaj tak, kakor so ti obupni veseljaki okrog njega. Opazoval jih je po vrsti in ni vedel čemu, začel jih je šteti. Eden, dva, trije, štirje . . . Ubogi brat, kako ga je zdelala tujina! Kaj bo neki počel sedaj, kam se bo jutri namenil? Ali ve sam, ali še kaj hoče? Morda pa več hoteti ne more in postane kakor Luka, brez doma in svoje strehe . . . O groza, ne moči več hoteti! . . .

In vendar je bil že na tujem in videl toliko lepega in novega, po čemur Juri niti hrepeneti ne zna. Lahko bi se bil kaj naučil in spregledal, četudi ni našel zlate kepe . . . Zakaj ni? In Juri je mislil na dolgo, si glavo obložil z dlanmi in si želel, da bi bil zdaj sam, toda vstati in oditi se mu ni dalo. Preveč je pela harmonika. Zdelo se mu je, kakor da šteje veselo zbadljivo: eden, dva, trije, štirje . . .

Fran Tratnik:

Aforizmi o umetnosti.

XVIII.

Dar umetnosti je prirojen vsakomur, brez nje bi bilo človeku živeti neznosno. Ne občutil bi v naravi globlje njene lepote, videl bi le nje obliko, površno zunanost, brez občutij — pusto kuliso; življenje bi mu bilo topo, brez razpoloženj veselja in bolesti — prazna igra.

V nekatere pa je narava položila posebno veliko tega daru, razkrila jim bolj jasno telo svojih tajnih lepot in jim dala tudi dar produktivnosti — možnost, razlagati svoja občutja in slutnje.

Duše teh hrepene tem bolj k popolnosti v lepoti.

XIX.

Ni še umetnik, kdor ima produktivni dar. Z njim more samo oblikovati zunanost narave ter v njenih oblikah predstavljati, kar misli. Človek s produktivnim talentom je med poklicanimi, ni še med izvoljenimi. Zmožnost oblikovanja sestavi telo umotvora, ki pa ostane mrtvo, če nima umetnik notranje moči — čustev, s katerimi vdahne umotvoru svojo dušo in ga z njo oživi k večni lepoti ...

XX.

Pri duševno kulturnih narodih se vedno bolj razvija čustvo umetnosti in kot religija večne lepote zavzema mesto pojemajoče vere v večne resnice.

XXI.

Kdor razvije v sebi močnega duha, ta se naravno, brez vpliva cerkve, zaveda skupnih človeških dolžnosti, proglašene resnice mu postanejo vprašanja, in je prost v razgledu vesoljne nature, katere najvišja lepota je — Bog ...

XXII.

Ob smrti Schwaigerja sem občutil boleost, kot bi stal pod križem onega, ki je s svojim naukom sejal v meni slutnje tajnih lepot v naravi.

Ob smrti Rodina sem občutil, da stojim pod križem njega, kateri mi je z deli razodel in me s čudom svoje umetnosti prepričal o sili lepote, ki veže človeka z večnostjo . . .

XXIII.

Umetnik, ki hoče spoznati pravo lepoto, mora globlje v življenje, v bolečino in bolest, kamor ga naj vodi ljubezen in sočutje; zakaj tam je ognjišče, kjer se čisti duša človekova, ne v površnem življenju, v blagru in uživanju.

XXIV.

Najprej se mora lepota sčistiti v tebi samem; zakaj če je ni v tvoji duši, je ne najdeš drugod. —

—•••—
Fran Tratnik:

Roža.

V večernem mraku sem opazil v parku veliko temnordečo rožo, še lepšo kot druge. Široke liste je razprostirala, kakor bi razpenjala svoje ude v hrepenenju zrele mladosti, da izživi v kratkem življenju svoj krasni sen . . .

Nisem mogel mimo nje. Njena lepota me je čudno prevzela — kakor bi se prvič srečal z očmi preljubega bitja. Stopil sem k njej, s čustvi se združil z njo, nalahno prijel njeno krono kakor lica otroka in jo poljubil . . .

Občutil sem nje globino, dih njenega življenja in bil sem blizu čiste duše — popolnosti lepote. — —

Dve, tri o poljskem nacionalizmu.

„Boj je oče vsega.“ Przybyszewski je doslej bil znan kot pesnik „nadčloveka“, ki v svojem pogonu za silo in lepoto prezirljivo zre na „splošno priznano“ moralo. Sedaj, sredi vojske, pa je ta poglavar poljskih dekadentov napisal v Münchenu poizkus karakteristike duševnih stremljenj svojega naroda.¹ Skrajni individualizem mu je sicer ostal zvest, prašanje o kriterijih dobrega in zla pa je temu njegovemu delcu ipak ostalo skoro popolnoma tuje. „Homo sapiens“ je živel manj za bodočnost, ko v sedanjosti; — na poti k poljski duši pa se je Przybyszewski moral poglobiti v zgodovinsko usodo svojih rojakov. — Ta knjižica naj pokaže postanek in notranje bistvo poljske duše v nje najbolj značilnih zastopnikih (str. 63) in s tem naj pokaže pravico Poljske do častnega mesta v carstvu višjih proizvodov človeškega duha, v vrsti drugih kultur (64). Przybyszewski hoče nekoliko pripomoči kulturnemu zблиževanju Nemcev in Poljakov (4) in pri tem — kakor sam izrečno zatrjuje — ne zasleduje nobenih političnih namenov (9). Med njegovimi političnimi opazkami zasledimo samo Poljake in Nemce kot „fast feindselig gegenüberstehende Völker“ (2) in opozarjanje na enako razmerje med prejšnjo rusko vlado in ruskim narodom (7). Žalostne sedanje razmere Poljske mu izzovejo buren protest: „Poljska ne more in ne sme priznati svoje geografične razkosanosti“ (8). Njegov „ceterum censeo“ je: „Poloniam esse restituendam“ (9)!

Temelji poljske psihike tiče po Przybyszewskem v splošni slovanski nagnjenosti k mišljenju s srcem in ravnanju po individualnih predstavah (Gefühlseindrücke — Assoziationen, str. 5), Nemec pa misli praktično, objektivno in istoveti svoje predstave z okrožajočo ga okolico (das zentrale Bild des Außen — das Außen selbst). Silna, železna in jasna kultura nemškega „reda in razuma“ stoji v praktičnih ozirih nad poljsko. Vendar imata oba načina mišljenja ipak nekaj skupnega. Logična nemška kultura je prožeta z resničnim in globokim čustvom (6) in je tako po svojem duhu vendar bližja slovanski ko deloma okorela, hladna in odmrta romanska kultura. Na poljsko dušo so vplivali razni zgodovinski momenti. Že v začetku poljske države se je še zelo

¹ Stanislaw Przybyszewski. Von Polens Seele. Jena. Eugen Diederichs, 1917. 91 str. (Schriften zum Verständnis der Völker.)

„mlada in poludivja“ duša poljskega naroda (17) pokazala kot ne- navadno vzprejemljiva. Neverjetno lahko je prevzela zapadno kulturo in, kar je še bolj važno, to zapadno kulturo je brez vsakega sovražstva predelala v integralen, neizgubljen del poljskega duševnega organizma. Przybyszewski nahaja že pri poljskih humanistih, na pr. pri Kochanowskem, vse znake poljskega romantizma, ki se je pojavil šele dvesto let pozneje; globoki patos življenjskega čustva in gorečo ljubezen do domovine. Na podlagi tega zgodovinskega gradiva se je razvil temeljni in najgloblji element poljske duše, hrepenenje, „nebrzdano hrepenenje kvišku“, hrepenenje, ki premaga vse ovire. To hrepenenje daje vsej poljski zgodovini značaj neprestanega napredovanja (37). Tega poleta niso mogle ustaviti dobe reakcije, zastanka in tujega nasprotovanja, težke „sekunde v duševnem življenju naroda“ (56). V tem hrepenenju tiči posebna genijalnost poljskega naroda. „Denn wenn je in irgend- einem Volk sich „das Genie“ als solches geoffenbart hat, so hat sich dies Wunder in dem polnischen vollzogen (38).“ Po Przybyszew- skem tiči genijalnost v zmožnosti, širiti in bogatiti svojo zavest. Geni- jalnost je v pojasnitvi skrivnih globin človeške duše, tega spečega morja nejasnih čustev, ki le redko vzalovi: v spanju, slutnjah, hrepe- nenju, v verskih gibanjih, skratka: v vsem, kar kdaj človeka odtrga od zemlje. Najgloblja skrivnost poljske duše je umevanje domo- vine, ono čustvo, v katerem postane duša posameznika samo ne- znaten drobec, mikroskopična stanica v organizmu celega naroda, v minijaturi njegova podoba in njegov izraz (39). Tako istovetnost izraža mistična vera Mickiewicza: „Mit meiner ganzen Seele bin ich in mein Vaterland einverleibt — mit meinem Leib habe ich seine Seele mir zu eigen gemacht: ich und das Vaterland sind eins!“ Preteklo stoletje s svojim „herojičnim mučeništvom“ in požrtvovalnimi naporji za domo- vino je prvima dvema elementoma poljske duše: ljubezni do domovine in hrepenenju za večnim dodalo še tretjega — elementarno puntarstvo zoper ljudi in Boga, težke notranje boje, večno pripravljenost duše na novo, obupno vstajenje (33, 57). Svoboda, kakor jo umeva Poljak, ni mirna, jasna želja, ampak obupen, buren nagon (56). Take oblike je dobilo hrepenenje poljskega naroda v duši Mickiewicza; za ilustracijo navede Przybyszewski njegovo „Improvizacijo“ in monolog Kazimira iz „Dziadów“ (41—52). Słowacki, drugi prerok, kaže posebno uteleše- nost poljske duše, puntarske, stremeče v večnost, hrepenenja po zmagah v carstvu duha. V svojem heroizmu in mučeništvu je baš on oče poljske sedanje duševnosti (59). V sodobniku Janu Kasproviczu hoče Przybyszewski videti sintezo idej velikih romantikov, izpolnitev obljub Mickiewicza in Słowackega. Kasprovic je „izpregel poljsko dušo iz triumfalne kvadrigne zgodovinske tradicije (60)“. Pred njim je bilo duševno življenje Poljakov polno ekstatične ljubezni do domovine in spominov

na prestane muke. Kasprowicz-Prometej (63) pa je zapustil ozke meje čisto nacionalnega kulta in je poezijo zbudil k novemu življenju. Poljska duša je preizkusila vse brezдно muk in upov, sedaj pa se je otresla vsakdanjih skrbi, hiti k večnosti in je razširila svoje obzorje tja do splošnočloveških, večnih problemov in se je na ta način spojila z neskončnostjo (60).

S tem je njen razvoj pravzaprav končan. Vendar pa se Przybyszewski še s hvaležno besedo spomni Sienkiewicza. On sicer ni bil niti prerok, niti umetnik svetovnega pomena, pač pa čuvaj svetega ognja, ki je rešil pred utrujenostjo in obupom „realne smeri“, ki se je pojavila po nesrečni vstaji l. 1863. Takrat bi bili Poljaki obupali nad vsemi svojimi ideali in prokleli vse tradicije rodoljubnega romantizma. Sienkiewicz je kakor novi Tirtej pred njimi oživil slavno poljsko preteklost in njene ideale. Njemu, ki je znova zbudil sveto nezadovoljnost v ljudeh, ki bi se bili že skoro sprijaznili z nedostojno in podlo sedanjostjo, gre zasluga, da je rešil poljsko dušo največje nesreče, izdajstva nad lastno preteklostjo (69).

V neprestani vsakdanji rabi so besede izgubile svojo prvotno živo barvo in izrazitost, izkrajajo spojeno ž njihovim zvokom. Przybyszewski misli, da so se besede izprva samo pele in da je bilo to petje v zvezi z opevanimi dogodki. Še danes lahko duševno notranjost kakega naroda spoznamo samo po njegovi godbi. Svoj najčistejši izraz je našla poljska duša v godbi Chopina. V ta namen analizira Przybyszewski na koncu svoje knjige najbolj značilna dela: mazurko op. 41, števil. 1., as-dur in fis-mol polonezo. Ta „prevod“ Chopina je, kakor enaki v prejšnjih spisih Przybyszewskega, izliv osebnih čustev; podajajo nam znano že harmonijo čustev: razodetje stika z zemljo in narodom, etnografske (pesmi) in zgodovinske poljske spomine, prešernost in otožnost, nemoč punta, oslabelelost in obup, ples na grobih (82), stok Križanega: „Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil?“ ki izzveni brez odgovora (83) in za krvjo in solzami ponosno in mračno vstajenje narodovega duha, njegov polet k splošnočloveškemu hrepenenju po večnosti. S to analizo poizkusi Przybyszewski olajšati tujcu umevanje bogate poljske kulture in se na ta način ogniti raznim stranpoticam, ki so sicer potrebne za umevanje zgodovine, življenja, prava, običajev in stremljenj naroda (89). Njemu predstavlja Chopinova godba čudovito sintezo rafinirane zapadne kulture in izrazite slovanske, neizmerno globoke, že v religijo prehajajoče kulture srca (90). V duševnem bogastvu narodove duše je jamstvo njene bodočnosti. „Für uns Polen ist ein Polen vom Meer zum Meer ein vielleicht utopistisches politisches Postulat, aber das Reich eines geistigen Polen von einem Pol der Weltseele zum anderen auszudehnen, ist — unsere Mission (91).“

*

Take so konkluzije Przybyszewskega. Njegovo poezijo v prozi je zelo težko reproducirati in ekscerpirati. Tudi sledeče opazke nikakor ne nameravajo „dokazati z algebro harmonije“, kakor je pri Puškinu (Mozart in Salieri) hotel storiti nenadarjeni in pridni Mozartov zavistnež. Lahko razumemo Przybyszewskega, kadar trdi, da je besede, ki izražajo najgloblje tajne poljske duše, popolnoma nemogoče prevesti na kak drug jezik, kakor na pr. besedo „žal“, izraz za otožnost in melanholijo (79), ki je značilna za bistvo Chopinove godbe, ali „bunt“, tajni simbol globokega stremljenja k svobodi (55). Lahko razumemo Przybyszewskega, kadar zatrjuje „brez vsakega pretiravanja“, da so „Dziady“ Mickiewicza najveličastnejše delo svetovne literature, Chopin — največji umetnik vseh dob (70), Aleksander Brückner v Berlinu največji sodobni slavist (63) i. t. d. Vendar pa ta knjižica ne govori samo o literarnih poljskih strujah in pojavih, ki dovoljujejo subjektivno oceno, njena konstrukcija sloni tudi na določenih, znanih zgodovinskih dejstvih. Če si pojasnimo, v kaki luči se kažejo ta dejstva v tej knjižici, bomo dobili marsikaj zanimivega za umevanje sodobne poljske duševnosti.

Začnimo z glavnim znakom poljske duše, njenim hrepenenjem po večnosti. Njemu popolnoma nasprotno je rusko hrepenenje, ki „brezupno blodi brez cilja in smeri semintja, obupano in neizmerno tožno, žalostno (55).“ Te razlike je kriva zgodovina. Bogata, zapadna kultura, ki je prišla s posredovanjem Nemcev, je kmalu izrinila iz Poljske „beraško barbarsko umetnost bizantinsko . . . Krakow v štirinajstem stoletju se je pač težko v čem ali se sploh ni razlikoval od kulturnih centrov sosednje Nemčije (16).“ K temu še prihaja čistost rase. Rusi so pravzaprav Mongoli, ne čistokrvni Slovani (7), dasi je Przybyszewskemu popularnost „pravih Slovanov“, kakor je Dostojevskij, Tolstoj, Gorkij, Andrejev ali komponist Čajkovskij med Nemci dokaz za duševno sorodnost Slovanov in Nemcev (6). Vse to je zakrivilo, da se to, kar je „storil v štirinajstem stoletju Kazimir Veliki brez posebnega truda, celo z udano pomočjo poljske duše . . . tristo let pozneje ni posrečilo Petru Velikemu: samo za silo je lahko s svojo barbarsko roko premagal dušo svojega naroda, jo pobelil samo na zunaj in pokril s tanko plastjo sadre, ki se odlušči ob najmanjšem udarcu z batom. Besede duhovitega Francoza „Grattez le Russe, et vous trouverez l'Asiate“ veljajo še danes; še danes se vidi v vsej svoji nagoti primitivna, odporna duša Mongola; tako nerazdružno je spojen in zrastel z vzhodom, da ni mogel organsko prevzeti ne enega elementa sovražene in prezirane kulture „gnilega zapada“: veliki „reformator“ Peter je popolnoma podoben Dostojevskemu (18) . . . ne en edini element (zapadne kulture) ni mogel preiti v današnjo rusko dušo — nasprotno, vsak tuji vpliv je odbijala kot nekaj zoprnega, kot hudičevo delo (23).“

Da ima poljski narod za bolj čistokrven in nadarjen ko ruski, v tem se kaže samo osebno mnenje Przybyszewskega. V ponižanju ene kulture pred drugo pa ni nobenega zgodovinskega dokazovanja. Bolgarski knez Boris se je v 9. stol. po kratkem omahovanju naslonil na Carigrad in ne na Rim. V Rusiji 11. stol. bi se zapadno evropski katoliški vpliv, ker ni bilo nobenega nasprotovanja, lahko ravno tako uveljavil ali vsaj ne težje ko pri zapadnih Slovanih. V 18. stol. pa je Rusijo vezala s Carigradom že trdnejša tradicija. Človek mora biti zelo neizprosen sodnik, če naj očita Rusiji Petra Velikega, da ni kratkoma zatajila vse svoje preteklosti. Przybyszewski ni opazil zgodovinskih priprav petrovskih reform in njih neizogibnosti. Pri njem ni niti besede o nemški naselbini v srednjeveški Moskvi, o poljski noši in jeziku na carskem dvoru pred Petrom Velikim, o koncesijah starega svobodnega nazora zapadnim vplivom. (Prim. V. O. Ključevskij, Kurs ruskoj istorii, III, 463). Čudno je tudi, kako dokazuje Przybyszewski germanski izvor ruskega absolutizma. Ta je bil že mnogo pred Petrom, da ne govorimo o konservativnosti družbe in vplivih na dvoru v prejšnjem stoletju. Samodržavje ni nič drugega ko posledica moskovskega vojnega poveljevanja in se je razvilo ravno tako naravno, kakor podložnost kmetov. Kmetje in zemlja so bili edino plačilno sredstvo za vojno uredbo, ki je varovala Rusijo. Ta dejstva, ki jih zgodovinsko dobro razumemo, so samo za predolgo časa preživela svojo dobo. Podložnost kmetov so spremenili šele pred kakimi 60 leti, ko so se bali kmetске revolucije; absolutizem, ki je bil anahronizem brez smisla, pa je podrla šele sedanja revolucija. Namesto vsega tega pa govori Przybyszewski o „brezdanjem, peklenskem, nepremostljivem prepadu med . . . rusko vlado, popolnoma tujo, skoz in skoz nemško vlado — tako, kakor se je na zapadu že pred 150 leti preživela, in ruskim narodom, ki se je od prvega momenta civilizatoričnih poizkusov pravega divjaka Petra Velikega (Przybyszewski ga imenuje „Hunnenhäuptling“) škripajoč z zobmi, toda molče rval s kulturo. Ta sovražna tuja kultura . . . se ni dala otresti in sedaj je ruska duša v pasti, kjer stoka s Tolstim: ne ustavljajte se zlu. Ruska pasivnost, sovraštvo do vsega tujega, okoreli azijski konservatizem, ki se obdaja s kitajskim židom pred zunanjimi vplivi, to je ruski protest, ki ga je v najbolj pretresljivi in tragični formi pokazal Dostojevskij! — Tukaj je treba iskati globoki prepad, ki loči rusko kulturo od poljske, mejo med zapadom, kjer straži Poljska, močna trdnjava zapada, in mejnimi stebri one evropske države, ki je ob enem prednja straža Azije (23—25).

Ruski zgodovinarji pa vidijo zgodovinsko nalogo svojega naroda v tem, da je stražnik ob vzhodnih vratih Evrope, pred katerimi se valijo nomadski narodi Azije (Ključevskij, II, 507). Na Przybyszewskega je poleg starega sovraštva med Moskvo in Poljsko vplivalo tudi navdu-

šenje za srednjeveški poljski heroizem, ki igra v njegovih zgodovinskih konstrukcijah veliko ulogo (66). To ni tolikega pomena. Tem bolj pa izziva protest njegovo čudno stremljenje, s katerim hoče ponižati moralno in umetniško veljavo višjih pojavov ruskega duha. Odpor proti državni veri in socialni nesreči je pri njem po krivem istoveten s protestom proti evropski kulturi sploh. Tolstoj in Dostojevskij bi pač težko našla priznanje na zapadu, če bi bila samo apostola nekulturnosti. Značilno je, da ruska literatura ne pozna ruskega šovinizma, precenjevanja vsega narodnega, in sicer ne samo nova, ampak tudi stara.

V poljskem svetu nahaja Przybyszewski isto ekskluzivnost, kakor v splošnoslovanskem. Lehkota, s katero so domačini absorbirali množino tujih naseljencev in prevzeli njih kulturo, pa nikakor ni kaj specifično poljskega. Mehkoba narodnega značaja, nagla prilagodljivost k tujim vplivom, vse to je precej pomagalo tudi Čehom pri ohranitvi narodnega značaja (Jos. Šusta. Dvě knihy českých dějin. I. V Praze, 1917). Za uvedbo nemškega prava v Poljsko pa dajejo analogijo vse slovanske zemlje od litvanske Rusije pa do Slovencev. Res je, da so nemški naseljenci na Poljskem lažje izgubili svoj jezik, ker so bili bolj raztreseni in bolj oddaljeni od domovine, ko na Češkem. Toda „Deutschböhmen“ sestoji iz cele vrste etnografično in pred vsem gospodarsko zelo različnih otokov. Nemške pesmi 13. stol., ki plakajo nad smrtjo češkega kralja Otokarja, so pojav enakega spajanja, kakor se je vršilo v Poljski (21). Nobenega dvoma ni, da bi v Poljski, če bi pred 300 leti prišla v oblast Nemcev, tudi plemstvo zapustilo svoj narod. Italijanska renesanca je bila v Poljski ravno tako sprejeta (26) kakor vsepovsodi drugje. Težko je verjetno, da bi bilo mogoče poljski jezik po njegovem bogastvu in zvočnosti že v 15. stol. primerjati samo še s staro grščino in to v času, ko je poljščina, kakor dokazuje baš od Przybyszewskega toli slavljeni A. Brückner (Dzieje języka polskiego. str. 94—122 — Nauka i sztuka III.), pod tako silnim vplivom češčine in nemščine in še, kakor tudi drugi evropski jeziki, ni imela nobenih znakov ustaljenega književnega jezika. Takratna poljska literatura se niti primerjati ni mogla s češko, saj se je tudi mnogo bolj pozno začela razvijati. (Brückner, Gesch. der poln. Lit. str. 24) Češki vpliv je bil močan še v sledečem stoletju. Zlata doba tolerantnega, v ničem dramatičnega katolicizma (28) z naprednimi idejami, ko niso zapalili ne ene čarovnice in sprejeli celó žide (kakor da niso bili izključeni iz poljske družbe in državnih služb!), ta zlata doba, kakor jo riše Przybyszewski, je bila v resnici zlata samo za plemstvo in se je kmalu izprevrгла v vlado oligarhije, neizprosna verska preganjanja in kmetske punte. O težavnem položaju kmetov ne zine Przybyszewski niti besedice. Nad rezkimi očitanji jezuitskega pridigarja Skarge (1570), ki

prerokuje za moralnim propadom tudi državnega (35), morajo čitatelja naravnost presenetiti; idila, ki jo je napisal Przybyszewski baš pred njo, namreč ne daje za nje nobenega povoda.

Ali ni čudno, da igra baš Poljska, prednja straža krščanstva, posvečeni vrt vsakršne svobode, poljskih primasov, magnatov, senatorjev, mogočnih namestnikov in cveta viteštva vsega sveta (81) tako vlogo v narodnem navdušenju Przybyszewskega? Ali ni značilno, da so baš poljski legijoni, o katerih piše tako navdušeno (69), pred vojsko absorbirali vse delo in življenje poljskega Sokolstva v Galiciji, tako da so se Čehi pritoževali, ker so hoteli ohraniti miren, kulturnen značaj svojemu narodnemu delu? Nacionalna ekskluzivnost veže Przybyszewskega preveč na stari poljski mesijanizem. Koliko so tega krivi sedanji težki časi? Ali ni v tej knjižici o poljski duši premalo demokratizma, tako da ne moremo videti smeri, v katerih se bo v bodoče razvijala poljska duša? Prekratko in premalo jasne so one strani (60—62), v katerih piše Przybyszewski o Kasproviczu, ki naj bo zastopnik splošnočloveškega narodnega življenja, ki ne bo nosilo jarma čisto in izključno nacionalnih tradicij.

Stano Kosovel:

Z voljo.

Gledal sem voljo: ves prostor je njen brez mej,
njen gre čas venomer samo naprej, naprej,
daleč do zvezd in do cest, ki jim je gospod
njena perot.

Čutil sem voljo: v dnu duše in srca tok,
ki ti preplavi z omamo življenja sok,
da ti je človek in zemlja in drugi svet
v sanje odet.

Hodil sem z voljo: v nje prsih se boči moč,
ž njo se odeva dan v zarjo in pada noč
v temne višine; kdor hoče ž njo potovat,
solncu je brat!

Fran Tratnik :

Vizija.

Nemir je trepetal v večernem ozračju, z mrakom je padala na zemljo globoka turobnost, in kakor slutnja velike nesreče je legla težka boleost na mojo dušo.

Tam na zahodu je vedno bolj motno žarelo, kakor bi odsevalo na nebu morje krvi . . .

Takrat se dvigne, plane kot plamen in čez oblake drvi, splašen od groze — bel konj, na njem se vije žensko telo z razpetimi rokami in vpije: „Asunta, Asunta gori!“ — —

Stresel me je mraz, truden sem se naslonil ob skalo in nemo gledal ta prizor narave. Razločno so se dvigali novi obrisi fatamorgane, zablščala se je kupola sv. Marka, cerkve Pavlove, iz oblaka se je dvignila in spet izginila palača Doževa — — Pa saj to ni oblak — dim je — kaj je mogoče, da tam vse gori — gori?! — —

V mestu besni boj; orožje iskri, iz mase ljudi brizga rdeči sok, kri, visoko jo brizgata sovraštvo in strast . . .

Zgodí se pa čudo:

Morje se zgane, vzvalovi in pljuske na krvavo onesnaženi trg sv. Marka, ozračje se strese, strašen vihar je, magična, silna svetloba zažari in v njej stopi z neba — Bog sam — —

Čelo njegovo je mračno, v pesti stiska bič, zavihtel je roko nad ljudsko zlobo, nad sebičnim pohlepom in zavistjo, in jih zapodil z mesta, ki hrani sadove človeškega dobrega duha, umetnost, njegovo lepoto . . .

Igo Gruden :

Gazela.

V dalji gor konture — kot velblodi —
in za njimi zarja krvaveča;
vrh neba večernica žareča,
tihe megle ob molčeči vodi,
iznad griča trta še goreča,
dokler mrak po rebri nizko hodi, —
ah, in v moji tvoja roka tleča,
ki odkriva čuda mi povsodi . . .

Kupčija.

Vreme je bilo lepo, zato je bila vsa družina na polju pri delu.

Doma je ostala le stara Mica, nekdanj hišna gospodinja, sedaj užitkarica pri tujih ljudeh, da pripravi južino družini. Otroci so ji pomrli vsi. Njen rajnki mož, pokora slabega spomina, je bil polagoma zapravil svoje podedovano posestvo pri konjskih kupčijah in kartah. Grunt je prišel v tuje roke, njej pa je ostala pravica dosmrtnega užitka, kakor je bila zapisana v zemljiških knjigah ob njeni davni možitvi. Sedanji gospodar, Matija Lesar, ki je posestvo izdražbal, je položil tisoč goldinarjev pri sodišču kot vadij, da bo spoštoval njene pravice natanko tako, kakor je stalo zapisano v starem ženitovanjskem pismu.

Stara Mica je sedela na podnožniku pred vrati svoje kamrice in je lupila krompir. Kljub svoji starosti, imela je sedem in sedemdeset let, je bila vedno pri delu kot pridno mlado dekle. Trpljenje in delo sta jo vpognila in izžela do kraja. Vendar pa je bil njen nagubani obraz, s sinjimi očmi in uvelimi, posinjelimi ustnicami, dobrohoten in ljubeznjiv. Na njem se je kazala uslužnost težko skušanega človeka. Njeni koščeni, skrivljeni prsti so kakor klešče segali po krompir v pehar ob njeni desni strani. Brzo je odvijal nož tenke, dolge olupke s krompirja, ki jih je potem polagala v lončeno skledo z vodo. Semintja se je ozrla na dva svetla četverokotnika, katera je vrglo solnce skozi okno na orehovo mizo in na katerih so se natančno odražale pokvare na šipah. Tri predrzne kure so iskale pod mizo odpadke jedil in prežale na odpadajoče olupke. Skozi pol odprta vrata je silil v vežo mlačni izduh hleva in kurjega dvorišča, na katerem so v dopoldanskem solncu peli petelini.

Ko je ženica končala svoje delo, je vstala, založila ognjišče z drvni in posegla po loncih na polici. Potem je globoko zavzdihnila; danes se je čutila nekam slabo, sama ni vedela zakaj. Ozrla se je po okajenih stenah in počrnelih tramovih pod stropom, na katerem so viseli svežnji čebule in česnja. Dušili so jo zoprni hlapovi, ki jih je vlekla iz zemlje poletna vročina. V plesnobni izduh zemlje se je mešal močni duh kislega mleka, ki je stal v številnih latvicah v sosedni jedilni shrambi. Ženica je stopila na vežni prag, da se navžije svežega, gorkega zraka.

Ta trenotek je zavil izza hišnega vogala Matija Lesar, gospodar kmetije. Bil je močan, štiridesetleten mož, rdečega obraza in svetlih

kodrastih las. Svoje dni je bil hlapec, pa tako neznansko priden in skop človek, da si je tekom let nahranil nekaj tisočakov. Njegova žena, majhna, debelokoščena kmetica, je imela nekaj dote in tako sta si kupila to posestvo na dražbi, napol z gotovino, napol s posojilom. Oba sta bila pridna, delala sta od zore do mraka, štedila in trikrat obrnila vsak vinar, predno sta ga izdala. Gospodinjo Rezo je resnično zbolelo, kakor bi ji presunil srce, kadar je romal cel bankovec od hiše, čeprav za nujno potrebne reči. Vselej, kadar se je moralo izdati kaj več, je zelo slabo spala. Obresti, ki sta jih morala plačevati od dolga v posojilnici, so vzele skoro ves dobiček žetve, ako je bila letina dobra in so obveljale spodobne cene. Pa tudi drugih izdatkov je bilo mnogo. Vsako leto so bila stara zidališča potrebna popravil; poleg tega je bilo treba plačevati davke, zavarovalnine in razne javne prispevke. Vedno je primanjkovalo tudi gospodarskega orodja, vozov in vprege. Zadnji dve leti je bila suša, polje je rodilo malo, komaj za dom. Tudi pri živini je Lesar imel nesrečo; poginil mu je vol. Tako je bil ob novem letu prisiljen prositi posojilnico za potrpljenje. Letos pa se posojilnica ni dala več potolažiti; zahtevala je obresti in grozila celo z odvetnikom.

Če bi stara Mica hotela umreti, bi dobil Lesar svoj pri sodišču založeni tisočak nazaj in bi bil za enkrat rešen vseh stisk in skrbi. Poplačal bi obresti in dal še nekaj na dolg; poslej bi lažje gibal. Toda užitkarica je bila še trdna; odkar jo je poznal, je bil njen zgubani obraz vedno enak. Ob delu je bila čila in zdrava, zdelo se je, da jo pridnost mladi.

Lesar jo je natihem sovražil; njeno zdravje mu je bilo v škodo. Časih, kadar jo je skrivoma opazoval, bi jo bil najrajši zadavil.

V teh svojih stiskah je Lesar premišljal to in ono, naposled, se mu je zdelo, mu je prišla prava misel. Mica naj bi pred sodiščem izjavila, da odstopi od svojih zapisanih pravic, nato bi on zahteval svoj tisočak nazaj. Vse je bilo odvisno od zaupljivosti stare užitkarice, da ostanejo njene pravice v resnici nedotaknjene. Zato je bil ž njo zadnji čas bolj ljubeznjiv ko sicer in pazil je, da je imela dovolj hrane, obleke in obutvi. Ko pa ji je končno razodel svoj načrt, ga je premerila z nezaupnimi pogledi, takoj je slutila, da ji kmet nastavlja past.

„V tej hiši sem živela in delala, v tej hiši hočem tudi umreti!“ je ponavljala venomer. „Če odstopim od svojega pisma, me lahko odženeš od hiše, kadarkoli se ti bo zazdelo.“

Ni se dala pregovoriti, vsak dan je bila bolj trmasta, nezaupna. Lesar je končno uvidel, da ne bo opravil ničesar. Še bolj jo je sovražil, odnehal pa ni, koval je druge načrte. Danes je obstal pred njo v zadregi, neodločen, beseda mu kar ni hotela z jezika.

„No, mati, kako je?“

„Bo že, bo že, Matije! Ali ste že vrgli veliki travnik?“

„Dopoldne smo ga pokosili, popoldne bodo pa sušili!“

„Dobro, da je vreme stalno!“

Umolknila sta oba. Ona se je ozirala po nebu, katerega brezoblačna sinjina ji je slepila oslabiljene oči. Lesarju se je z obraza brala zadrega, prav videlo se je, da ima nekaj na jeziku, s čimer ne more prav na dan. Končno se je le posilil:

„V trg moram!“

Mica se je začudila, sklenila roke in rekla:

„Kako? Tak lep dan boš zavrgel?“

„Moram! Posojilnica mi piše, da me jutri preda odvetniku!“

„Do nedelje bodo že potrpehi!“ Mici je bilo žal lepega dne.

Lesar si je grizel ustnice in vihal brke, nato se je obrnil proč in zagodrnjal.

„Seveda bodo, saj nimam s čim plačati!“

„Če nimaš denarja, je škoda za pot in čas!“

Lesar je prekrizal roke na hrbtu, premišljal, se zibal na petah in gledal po vasi. Nenadoma pa se je nagnil k nji in s široko odprtimi očmi dejal:

„Vas bom prodal, mati!“

Mica se je veselo zasmejala in pritrjuje pokimala z glavo:

„Le, Matije! Fantje pravijo, bežimo, dekleta gredo!“

Njen brezskrbni smeh pa je Lesarja hudo razgnevil.

„Tisti vaš tisočak bom prodal. Naj le še kdo drugi čaka na vašo smrt, jaz sem dolgo dovolj.“

Ženica se je zdrznila, njene sinje oči so ostrmele ko slepe, z njih je zasijala nenadna notranja groznica. Potem je sklonila glavo, v očeh so se ji zablesketale solze in se v iskrecih kapljicah potočile po zgubanih licih.

„Saj bi rada umrla, pa ne morem. Bog, ti vidiš, da sem odveč na svetu, pa me ne vzameš k sebi!“

Iz globine srca ji je privrel ta verni izdih plemena, ki mu je katekizem prešel že v kri. Dobro je razumela kmeta; povedal ji je, da je ljudem v napoto in škodo. Zadeta na najobčutljivejše mesto, se je globoko užalila. Ranilo jo je spoznanje, ki ga je doslej samo slutila; že ta slutnja sama je bila tako težka in bodeča, da je v strahu trepetalo njene brezgrešno srce marsikatero prečuto noč. Jok jo je pretresel vso; preobdala jo je slabost izžetega telesa, posušenih žil in bojazen pred bližnjo sodbo božjo. Naslonjena na zid, se je počasi sesedla in občepela v dveh gubah na tleh.

„Matije, ne stori tega!“ je prosila z mehkim glasom. „Da me ne bodo kleli še drugi ljudje!“

Lesar jo je pazno motril, potem se je prestopil in ostal na hišnem pragu.

„Kaj hočem? Ali jaz vas prodam, ali bodo pa drugi mene!“

„Žive me nikar ne prodajaj!“

Kmet je še nekaj časa molčal, potem je stopil k nji in dejal očitajoče:

„Zakaj mi nočete podpisati, da bi dobil tisti tisočak nazaj? Jaz bi bil rešen, vi pa ne bi imeli nobene škode!“

Z roko se je naslonil na hišni zid in ji je iznova začel razkladati, da nima povoda se bati za svoje pravice, ako mu ugodi. Skliceval se je na svojo poštenost, dobroto in zanesljivost.

Mica si je brisala zasolzene oči; neodločna in nezaupna je ponavljala venomer:

„Potem me boš odgnal od hiše! Kam naj se zatečem, reva uboga, na stare dni?“

Končno je Lesar izgubil potrpežljivost in ji je zagrozil v svoji trmi:

„Če nočete, siliti vas ne morem. Grem in storim, kakor sem rekel!“

„Ne kupčuj z živim človekom, Bog te bo kaznoval!“

Matije je stopil v sobo, sedel za mizo, se s komolci oprl na njo in položil glavo med pesti. „Morda pa se žena vseeno še premisli!“ se je tolažil in čakal, da pride za njim. Toda Mica je občepela na tleh pred hišo, pobožno sklepal roke in jih dvigala v goreči molitvi, v kateri je bila vajena iskati tolažbe in notranjega miru. Lesar je nekaj časa čakal, potem se je ves nestrpen ozrl skozi okno na njo. Ko jo je videl ob zidu, sključeno v dve gubi, roke sklenjene k molitvi, ga je postalo sram. Kakor tat se je tiho splazil skozi zadnja vrata na dvorišče; v svoji trmi je pripravil koleselj, vpregel težko kobilo z zavezanim repom, naglo skočil na voz in z močnim udarcem pognal na cesto. Koleselj se je zavil v klopčič prahu in se urno zatočil po beli prašni cesti.

„Matije!“ jeknila Mica ob zidu, vstala je in stekla za vozom. Koleselj je peketal, voznik je bil po kobili kakor pijan. Bil je hudo razdražen; jezilo ga je, da ni mogel pregovoriti užitkarice.

„Hudič sakramenski! Tiraj, Luca!“ se je srdil nad kobilo in jo švrkal z bičem po nogah.

„Matije, počakaj!“ je ječala ženica, hiteča za naglo bežečim vozom, ki ga ji je zakrivala bela stena cestnega prahu. „Saj grem s teboj, saj privolim v vse... Matije!“

Matije je ni slišal, kobila je drvila v galopu pred pekočimi udarci pobesnelega biča.

„Kam neki drvi?“ so se vpraševali ljudje na polju, zaslanjali oči z rokavi in gledali za kolesljem. Lesar si je na vozu očital, da je babi izblebetal svojo namero, še predno jo je uresničil. Potem se je srdil, da med jeklenimi peresi še vedno ječi njen proseči, ihteči glas, in končno je zasmehoval svojo vest, ki je hotela biti nekako težka. Pokal

je z bičem in se hotel zamisliti v nameravano kupčijo. Mica utegne še dolgo živeti, morda še pet, morda še deset let. Če dobi za tisti nesrečni tisočak dve tretjini, bo dobro odrezal. Obrnil se bo do Kokošnika, ki se peča z dvomljivimi kupčijami. Kaj bo započel, ako odbije on? Edinó on bo kupec, zakaj drugi ljudje se ne pečajo s takšnimi rečmi. Tesno mu je bilo pri srcu.

V gostilni pred trgovino se je ustavil, izpregel kobilo in jo postavil v hlev. Potem je šel čez ves trg, zavil v ozko ulico in se ustavil pred enonadstropno hišo. Veža je bila ozka in vlažna, na prvih vratih na desno je bila pritrjena kovinska tablica z napisom: „Alojz Kokošnik, orožniški stražmojster v pok. in občinski svetovalec.“

Potrkal je, toda nihče se ni odzval.

„Kaj ni nikogar doma?“ je zaklical na stopnišče koncem veže. Začvilila so vrata vrh stopnic, mlada ženska se je globoko sklonila in pogledala v vežo.

„Kdo pa je spodaj?“

„Ali so gospod doma?“

Ženska je stopila nekoliko niže na stopnice, premerila z dolgim pogledom kmeta, ki je bil po plečih in klobuku ves bel od prahu, in vprašala:

„Kaj bi radi?“

„Povejte gospodu, da bi rad govoril ž njim in sicer takoj!“

Ženska je zopet odšla, Lesar pa se je ves nestrpen nemirno prestopal po veži. „Kaj, ako ponudbo zavrže?“ je pomislil. Potem bi moral prodati kobilo ali par volov. To bi pomenilo konec njegovega samostojnega gospodarstva. V duhu je preštel vse pritikline svojega posestva: ničesar ni našel, kar bi mogel pogrešati.

Začul je mehke, drsajoče korake. Po stopnicah je lezel debel mož, plešast in ves obrit, brez telovnika, v suknjenih šlapah. Debelolični obraz mu je rdel, oči so mu trepale, očividno je spal in so ga pravkar zbudili. To je bil gospod Kokošnik, vpokojeni orožnik, ki se je sedaj pečal z zakotnim pisaštvom, z raznimi dvomljivimi kupčijami in z ljudmi, ki iščejo svojo čast po raznih pisarnah. Bil je kmetiški sin, ki je kot orožnik dolgo služboval v domačem okraju. Poznal je navade in napake kmetov, ki jih je vsled birokratične državne uprave lahko izrabljal v svoj prid. Lesarju se je prijazno nasmehnil in ga pokroviteljsko potrepljal po rami.

„Kaj mi boste povedali dobrega?“

Ne da bi čakal na kmetov odgovor, je odklenil vrata svoje „pisarne“ in stopila stá v pomanjkljivo opravljeno sobo, v kateri je Kokošnik navadno sprejemal svoje goste. Hišni gospodar je sedel na stol pred pisalno mizo, na kateri je ležalo nekaj časnikov in knjig, in se vprašajoče ozrl v kmeta, ki ni vedel, kam bi odložil svoj klobuk.

„S čim naj vam postrežem?“

Lesar je izvlekel iz notranjega žepa spis, v katerem se je bralo, da ima pravico do tisočaka, kadar umre njegova užitkarica.

„Ta le tisočak bi odstopil, morda ga odkupite vi?“

Kokošnik si je nataknil očala, stopil k oknu in začel glasno brati. Ko je končal, se je zopet vsedel, odložil očala in se obrnil h kmetu:

„Zakaj hočete odstopiti od svoje pravice? Meni se vidi ta reč čudna!“

Lesar mu je razložil svojo stisko po pravici. Kokošnik se je nasmejaj in si mislil: „Aha, ptiček je v kletki!“ Rekel pa je:

„Hm, to je zapletena reč. Napraviti bi morala listino pred pričami. Koliko let pa že ima ženica?“

„Osemdeset let bo menda kmalu imela sa seboj, če jih že nima. Pa vedno boleha, mislim, da ne bo več dolgo!“ se je lagal kmet.

„Take ženice žive še pet let potem, ko izdihnejo dušo!“ se je grobo zagrohotal Kokošnik. „Kupčija obeta slabo. Sedaj se spominjam na to ženo; njen mož je rad kartal in pil. Res da jo je sama kost in koža, ampak zdrava je ko ptič v zraku in trdna ko dren. Koliko pa hočete imeti?“

„Tako sem mislil, da bi popustil dvesto!“ je dejal kmet počasi, pazno motreč Kokošnika. Ta je listino zganil, jo vrnil Lesarju in dejal hladno, skoro neprijazno:

„Le kam drugam se obrnite! Kaj se vam blede? Jaz naj vas izplačam in potem čakam na to, kdaj se bo ženski zljubilo umreti.“

„Koliko pa bi dali?“ se je prestrašil Lesar.

„Toliko, kot ste vi obljubili meni. Pa samo zato, da vas rešim iz stiske!“

Lesar je pobledel in se zagledal v strop.

„To ni mogoče!“ je dejal odločno. „Recite pošteno besedo!“

Kokošnik se je zagledal v časnik, kakor da bere. Potem je vzel svinčnik iz žepa in začel pisati na njegov rob številke.

„Vzeti moram, da bo ženska živela še deset let. Računajva obresti in končno moram tudi zaslužiti pri stvari.“

Trkal je s svinčnikom po mizi in se oziral skozi okno na streho sošedne hiše.

„Goljuf!“ je hotel reči kmet, pa si je premislil in hitro pomaknil klobuk, ki ga je še vedno držal v roki na usta.

„S kakšno nesramno ponudbo pride, kmet prefrigani!“ je mislil Kokošnik. Po daljšem premisleku pa je mirno rekel:

„Če vam je prav, odštejem eno tretjino, ne solda več. Meni se reč itak ne bo izplačala!“

Lesar je zahteval polovico, toda Kokošnik je ostal pri svojem. Kmet je upal, da bo kupca še nekoliko omehčal, toda ta je vedel, da

bo Lesar odnehal, ker je v stiski. Kmet se ni mogel odločiti, odmajeval je z glavo in se odmikal počasi nazaj od mize. Ko je pridrsal do vrat, je začel poprijemati za kljuko in škripati ž njo. Izkušeni Kokošnik je zeval, brezbržno strmel v knjigo, ni se niti zmenil za tiho kmetovo grožnjo. Lesar je videl, da tudi tu ne bo opravil ničesar. Kakor da se je premislil, je naglo zopet stopil k mizi, udaril z dlanjo po njej in zaklical:

„Naj bo! Štiristo mi boste dali!“

„Ne morem!“ je zaspano odvrnil Kokošnik, zazdehal in vstal. Šel je do vrat in dodal:

„Dovolj, ljubi moj! Končajva!“

Kmet je stal mirno, toda oči so mu žarele. Zdelo se je, kakor da je preslišal Kokošnikovo odpoved. Dolgo se je obotavljal in s prsti ril po laseh, potem pa je dvignil desnico in jo polagoma, ves prepadel, položil v Kokošnikovo dlan.

„Tepen sem!“ je vzkliknil.

„Velja!“ je odvrnil suho Kokošnik, odrinil stol od mize in začel pripravljati popir za potrebni spis.

* * *

Lesar je plačal obresti v posojilnici in se je vračal slabe volje domov. Bila je že noč, brezmesčna, razsvetljena zgolj od zvezd na nebu, ko se je bližal domači vasi. Cesta je zavila, na desni se je prikazala med drevjem vas. V napol svetli noči so bile videti hišice kakor zgrajene iz gostejšega mraka. Ljudje so že počivali, samo doli pod bregom je v oknih njegove hiše še svetila luč za rdečimi zastori. Čudil se je, da njegova družina še čuje, vendar je pustil, da je kobila skozi vas korakala počasi. Ko je voz zavil na domače dvorišče, so se odprla vežna vrata; njegova žena se mu je naglo bližala z lučjo v roki.

„Zakasn timer se!“ se je opravičil Lesar, skočivši z voza. Pogledal je ženo in opazil, da je njen obraz bled ko vosek.

„Kaj pa je?“ je vprašal hlastno, vrgel vajeti preko hrbta kobile in negiben obstal.

„Mica so mrtvi!“ je odvrnila žena počasi in privila luč, ki je utripala v nočnem vetru. — „Ko smo prišli s polja, smo jih našli mrtve v veži. Menda jih je zadela kap.“

Lesar se je naslonil na voz, nervozno so mu trepetale roke, ko se je ob luči svetilke zastrmel v svoje žuljave dlani. Potem se je okrenil in rabil mnogo časa, da je napravil tisto kratko pot do hišnih vrat. Na pragu pa si je premislil, vrnil se je, izpregel kobile, šel ž njo v hlev in tam legel na kup slame, ne da bi izpregovoril besedo.

—*—

— ki je še žalibog vedno nedoločena in bo najbrž tudi ostala — prekorači, sploh ni več umetnost. Torej nikakega strahu več. Meja pa ne sme biti niti preozka, niti preširoka; pravičnost na vse strani! V tem slučaju bi bilo sicer boljše govoriti o nekakem „neutralnem pasu“, ko o „meji“, vendar je očitno, da pisec ne pridiga one ozkosrčnosti, ki je hotela — in še danes hoče — meriti umetnost na sploh z onim merilom, ki velja za „cerkveno“ umetnost, torej za umetnost, ki naj služi določenemu namenu. Ta ozkosrčnost je na las podobna oni, ki meri vse slovnstvo z merilom, ki je določeno za mladinsko literaturo!

Zanimiv je tudi članek: „Hrvatska katolička književnost. Prilog k historiji mladog hrvatskog katoličkog pokreta“, ki ga je napisal Josip Andrić. Najprej govori o organizacijskem in zgodovinskem ozadju mlade hrvaške literature, nato pa obravnava v treh strogo ločenih delih „mlado poezijo“, „mlado novelo“ in „mlado kritiko“. To je — kolikor je meni znano — med nami prvi slučaj, da se smatra kritika kot samostojen in sestaven, bistven del literature! Na eni strani je iz zgoraj navedenih razlogov umljivo, da posvečajo ti mladi posebno pozornost kritiki, na drugi strani pa je zopet dokaz, kako zelo velika je njihova resna in stvarna udanost literaturi in umetnosti. Sam almanah prinaša tudi precej kritik in literarnih referatov; slovenske je po večini napisal Jože Stabéj, ki je priobčil v letošnji „Hrvatski Prosvjeti“ precej obširen, dasi ne ravno globoko segajoč članek o principijalnih prašanjih literarne kritike.

„Luč“ je zanimiva knjiga, iz katere, kakor iz zrcala, odseva Krekova osebnost in njegovo delo med mladino. Zgodovinar, ki bo zbiral gradivo za celotno oceno Kreka, je ne bo smel prezreti. Sam Krek bi bil vesel svoje setve, če bi jo videl; in dasi bi uvidel na tej knjigi, da mu njegovi učenci niso vseskozi sledili, vendar bi bil, tako se mi zdi, zadovoljen s svojimi „fanti“.

J. A. Glonar.

Izdanja nakladnega zavoda „Jug“ v Zagrebu. Herbert Strang: „Put oko zemlje u sedam dana“. Izdala uprava „Mladog Hrvata“, komisijonalna naklada „Juga“, Zagreb, 1918.

Viktor Car Emin, v Opatiji živeči pisatelj, obnavlja vezi s svojimi mladimi bralci, ki jih je izgubil pred štirimi leti, ko je „Mladi Hrvat“ moral naenkrat prenehati. Že po naslovu vidimo, da je knjiga namenjena zrelejši mladini, dečkom, ki se jim fantazija začenja razmahovati v neznane daljave. Naslovna stran kaže zemeljsko oblo, ki jo v gostih vijugah obletava aeroplan. Pripoved je prevod iz angleščine, snov aeroplanska bravura. Jules Verneov Anglež je z vlakom, ladjo, kamelo in ne vem več katerimi drugimi sredstvi hitel okrog zemlje v 40 ali 80 dneh, Herbert Strangov pomorski častnik Smith preleti postaje London-Bosporus, odtod na Evfrat, Beludžistan, Nikobare, Pinang, Tisoč otokov, pa naprej na Honolulu, Ameriko in preko morja nazaj v London v sedmih dneh, vse to, da reši svojega očeta in brata, ki sta se nahajala na ponesrečeni ladji ter padla z njeno posadko vred v roke divjakom. Rešitev pride seveda ravno v zadnjem trenutku. — Pripoved je pisana lahko, opisuje razne pokrajine, kakor da lete izpod tebe, razgovori so bistri, hitri, vojaški. Mladim Hrvatom, Srbom in Slovencem bo knjiga prav dobrodošla. Vkljub ijekavščini je jezik lahek in razumljiv, posebno priporočljiv pričetnikom v srbohrvaščini. Končno še to: Jules Verne je čakal zelo dolgo na uresničenje nekaterih svojih fantazij. Strang je v tem srečnejši. Napisal je svojo mladinsko knjigo menda 1913 in piše o aeroplanih z 200 kilometrov brzine na uro še kakor o kakšnem čudu, pred nekaj dnevi so pa oni, ki so si šli ogledat Dunaj, že vozili s to brzino...

To je edina knjiga te vrste, ki jo je izdal „Jug“. Druge so strogo literarne v navadnem smislu besede. „Jug“ namreč „izdaje djela bez razlike književne vrste, koja se odlikuju duhom, sadržajem i stilom“. „Kirke“, roman Marije Tarnovske, napisala italijanski Annie

Viva ti, omenjam samo radi popolnosti, ker je o delu poročal „Zvon“ že v peti številki. V nepraktični, toda okusni zunanji obliki je izšla „Študija o Hamletu“ od nadarjenega M. Nehajeva (Cihlara). Monografičnih študij, kakor je ta, imamo v hrvatskem delu našega naroda prilično mnogo, dočim so pri nas redke. Pisatelj podaja razvoj pripovedke o Hamletu od prastarih časov do končne redakcije, podaje i življenjepisa Shakespearov, oceno njegovega književnega in glumskega delovanja, preide potem na psihološko razglabljanje Hamletovega karakterja, kakor nam ga podaje tragedija „avonskega labuda“. Ta del je uprav mojstrski; bogata načitanost ga včasih moti, toda samo včasih; študija je nekaka obramba Hamleta — „čovječanskega tipa, koji sa svojim lirskim monolozima stoji kao bič stoljećima“; on nosi — po avtorjevem mnenju, ki je podprto v studiji z duhovitostjo — „sve biljege Shakespearova čovjeka — on je najviše ljubljeno njegovo čedo“. Za vire so služili avtorju Gervinus, Gans, Kreyssig, Zimmermann, Taine, Brandes, Paulsen. Wypiańskega komentar še ni porabljen. Vkljub bogati porabljeni literaturi je pa delo povse samostojno in vsekakor mnogo resneje, nego nekatere druge hrvatske monografije zadnje dobe. Gotovo je, da se po intencijah založništva delo zares odlikuje „duhom, sadržajem in stilom“.

Isto velja za dela pokojnega mojstra hrvatskega jezika, edinega pravega zagrebskega bohémienca, kozerja in kritičarja, feljtonista in esejista A. G. Matoša. „Jug“ je izdal njegove „Feljtoni in eseje“ osem del, ki so razsuti po raznih težje dostopnih publikacijah; izbranih osem del nam prikazuje Matoša tako, kakor ga je treba videti, z najboljši strani, polnega idealov, toplote in zanosa, stvarjajočega. Škoda, da je širši publiki bolj poznan iz dnevne polemike po raznih podlistkih. — Takšni feljtoni in eseji so literarna oblika, ki je Slovenci, žal, ne gojimo. Navajeni smo na germanski duh, na njega štiroglato neokretnost. Najboljši nemški feljtonist se piše Auburtin... Matoš se je

pa nasrkal elegance forme v samem božanskem Parizu, kjer je gladoval, dokler niso iz domovine poslali milodarov, ki so mu jih pri sitih nabrali njegovi drugovi, gladujoči doma. Toda nič za to. Francoska forma in daroviti naš južni duh sta se zedinila v eno. Matoš, danes med mrtvimi, je doslej edini esejist. Dosegel ga je samo Janko Polić-Kamov, ki je svoje življenje prehitro končal v Barceloni, ker se mu je pristudilo. Toda med Slovenci je tudi ta mladenič nepoznan in nam, žal, ostane nepoznan, dokler se ne pričnemo obširneje pečati z mlado hrvatsko strujo, ki ima toliko dobrega v sebi vkljub mnogim napačnim zunanostim.

Matoševi zbrani spisi izidejo najbrže še to leto. Ko bo ležala zbirka pred nami, bomo šele in bodo tudi Hrvati šele mogli pravilno oceniti delo tega morda prvega globljega modernega prozaista na našem jugu, bodo umeli šele, da leži velika sila Matoševa v njegovih, rekel bi, „resnih“ delih, ne pa v onih dnevnih prepirkah, v katerih je tako imponiral zagrebškim „boulevardjem“; in pa, da je izvršil veliko kulturno delo s tem, da je dolgo dobo vse „tudi-kritike“ in gobezdave referente s svojim jedkim sarkazmom pogнал v kot. Vsi oni mladi in najmlajši, ki se sedaj šopirijo po raznih revijah, so za Matoševa gospodarstva morali molčati. Kdor je znil neprevidno besedo, tega je Matoš lopil in osmešil do kosti. Zagreb sicer ni Pariz, toda osmešiti se, je tudi tu fatalneje, nego oboleti, obubožati ali biti frankovec. Matoš je to bil nekaj časa, ker je bil pravaš, pravaš namreč po občutku, to je dober Hrvat, ki noče stati v ozadju. Ko je pa pozneje videl, da novo, mlado pravaštvo ni več Hrvatstvo, je odšel, slekel frankovca in ostal to, kar je v jedru bil, kulturni delavec in boljši Jugoslovan, nego je mnogoteri onih, ki o tem na široko odpirajo usta.

V feljtonu „Ljudi i ljudi“ se priznava kultu jakega človeka, idealista-značaja, ki se dvigne iznad mase, živeče v „jednakosti“, ter jo preporodi. Mogoče je napisal ta feljton, ko je prečital Carlyla. In ker ni videl v Zagrebu poslednjih deset

let pred vojno pričakovanega jakéga lika, ga je nada zanesla k omladini: „Djače prosjače prosjačkih naših krajeva, ti ćeš možda ipak ostvariti ono, što je i kao ideal najveća realnost naša“. Drugi feljton „književna kriza“ je še danes aktualen, piše o zadevah, o katerih sta pisala tudi „Zvon“ in „Slovan“, o razpečevanju naše knjige. „Umjetnost i nacionalizam“ mogli bi si prečitati oni, ki so ob „Škrobarju“ zajavkali, polni „cant-a“, licemerstva. V eseju o futurizmu priznava zalet in impetuoznost italijanske futuristne smeri v književnosti in slikarstvu, toda odklanja to smer, ker nima dovolj lastne jakosti, ampak je samo epigonska in ji v celi hiperkulturnosti manjka estetične kulture. Gorak, zanosen, pristrčen je obširen esej o Avgustu Harambašiću, umrlem 1911, pesniku, revolucionarju, agitatorju, klicarju, ki „udje u život s energijom Trenkova pandura i revolucionara, a ostavi ga skršen umno i fizički usred sveopćeg nehaja“. Harambašić, pesnik nacionalizma i ljubavi, — kdo ga v Slovencih pozna? In vendar je pogoj narodnega edinstva: Medsebojno poznanje. O njem pravi Matoš: „Bijaše visok, naočit, vitak, lijep, plav, čovjek prave pesničke glave kao Musset i Vraz. Rodjeni, božjem milošću pjesnik.“ — Ne, nočem citirati. Da citiram, kar je v tem eseju lepega, dobrega, jakega, moral bi ga prepisati. Stil se ne da citirati. Ali da se priredi kedaj hrvatska čitanka, ki bi naše mlade mogla uvesti v to nepoznano našo literaturo, Matošev esej o Harambašiću se mora odtisniti v njej kot vzor ne samo toplega nekrologa, nego eseja, ki pove v svoji jasnosti in preciznosti karakterizacije več nego monografija. Ni slučaj, da je esej francoska oblika in da je Matoš njega mojster, ker ima za lepo obliko i dobrih misli.

Feljton o Emersonu je kratek in slaboten. Tem boljša sta pa dva eseja o Matoševem firenškem potovanju: „Pod florentinskim šeširo“ in „Od Firence do Zagreba“. Ali sta to potopisa? Ne, to ni potopis, to je slika. In na tej slici vidiš ne samo celo Firenco, ampak vso Italijo, pa sporedno ž njo celo Hrvatsko;

umetniško in realno; izveš, koliko stane v Firenci pol litra mleka in kje dobiš chianti, ali zajedno upoznaš Ufficije, razgovarjaš se s poeti, gledaš na ciprese, pa zopet preletiš vse lirike, vse slikarje, vse reformatorje, kneze, fratre in skitalice, ki so kedaj bivali tod in pripomogli k veličini mesta ob Arnu in celega naroda, — zajedno pa zopet primerjaš široko Banovino, Zagreb, naše seljake, ptiče in polja in odkriješ našo poezijo in spoznaš na tujem, kaj manjka nam. V Firenci čita Matoš Klementove „Freche Verse“, gleda Firenčanke v elegantnih Gainsborough-klobukih, del mesta pod nogami, modre blažene gore, „a (mladi Slovenec) Urban, vojni bjegunac i boem, kao nekad ja, čita nam djevojačkim glasom svoje florentinske stihove:

Noć trepeče tiha,
prhek veter piha,
v noći duša moja
žejna tava,
blaženost brezmejna
jo uspava,
hrepenenje vroče
jo napaja . . .
Noć trepeče tiha,
prhek veter piha,
v dalji dan bodoće
sreće nam prihaja . . .

Ob motnem in zelenem Arnu, pod divnimi žoltimi palačami iz težkega kamna, brne renezančni stihovi:

Chi vuol esser lieto sia,
Di doman non c'e certezza . . .

In Matoš se spomni svojih drugov: „Kako vidite, imam tu društva, dok sam u Zagrebu uvijek, i u društvu, bez društva“. Tada vkljub temu je na tujem: „Krasan je taj pejsaž, ali ovdje nema našeg drveća: naših šuma, naših ptičica i našeg seljaka“. Končno mu niti u Firenci ne ugaja vse: „Sudeći po mnogim napisima, tu lažu i grobovi.“ Za plastično njegovo gledanje značilna opazka: „Ribari na Arnu love ribu sasvim primitivno. Biblijski i slikarski motiv.“ — In ko se vrača domov, ko vidi Zagreb pod Slemenom, ga pozdravi: „Zdravo, dosadni i dragi grade . . . u

kojemu se i ne umire, kao u velikom, lijepom, slobodnom svijetu i u kojem smo više tuđinci no u tuđini!“

Končno je izdal „Jug“ še zbirko „Akordi“ Iva conte Vojnovića, na finem popirju, z avtorjeva sliko. Zbirka je izdana v spomin šestdesetletnice avtorja Dubrovačke trilogije, Smrti majke Jugovića, Ekvinocija, Gospodje sa suncokretom in dr. (Morda se najde pri nas knjigarar, ki nam postavi ta dela v izložbeno okno; in kupec, — razven navdušenih omladincev, — ki bi Vojnovićeva dela kupil in prečital). Ivo Vojnović je danes po mnenju vse hrvatske in srbske javnosti prvak in knez jugoslovanskih pesnikov, njemu je podan tudi narodni dar. Ta „Vojnovićev kult“ ima do neke mere svojo upravičenost. Notranjo, ker je Vojnović pesnik po božji milosti, in zunanjo, ker je (zlasti s Trilogijo in Majko Jugoviće) pesnik našega nacionalizma, ker je vrhu tega jeden izmed onih, ki so na stara leta bili pregnani, presedeli leta po temnicah, bili talci maršbataljonom, pozneje pregnanci v raznih „lager“-jih. Po notranji vrednosti, globini, vjkb tu temu kultu mislim, da je naš Župančič nad Vojnovićem, in to mislim brez plemenskega egoizma. V „Majki Jugovića“ na pr. nam je prikazan historijski problem našega naroda, osvobojenje izpod tujega jarma, in inspiracija je došla pesniku s Kosova. V „Dumi“ pa imamo naša polja, naše gore in reke, našega človeka, ki se bori proti vsakdanjosti ter išče s srcem svojo domovino v njej sami. Toda tu ni mesta paraleli, ki bi v kratkih vrsticah niti ne mogla pogoditi bistva. Reči se mora le, da je Vojnović romantik „puro sangue“. — „Akordi“ so zbirka raznih avtorjevih krajših del, pisem, fejltonov, kritik, odlomkov itd. objavljenih po raznih publikacijah, v raznih dobah. Zbral jih je dr. Dragotin Prohaska, ki je po Matoševi smrti najbolj znan hrvatski književni referent. Njegov je tudi uvod v zbirko, „Tri simbola“, potem slede nekatere Vojnovičeve pesmi, nato „Akordi“ v prozi, posvečeni Ivanu Meštroviću, — po tem delu nosi zbirka svoje ime, — nato

odlomki, posmrtnice, referati, kritike, intermezzi, črtice iz dram (Hamlet, Otelo, L' Avare, Don Carlos, Cyrano, Miletićev „Boleslav“), sestavki o Sem Benelliju, Przybyszewskem, Nordijcih, o Simplicisimu pred njegovo sedanjo „krvavo“ dobo, črtice iz muzike (Gounod, Leoncavallo), pogrebnice (St. pl. Miletić, Kristina Růckova, Miša Dimitrijević), končno vizija „Gundulićev san“. Epilog: Pesnik o sebi, v intervjuvu z novinarjem, toda — pesniški. Pripoveduje o polpretekli dobi, o svojih doživljajih po šestdesetletnici, začetkom l. 1914, ko je bil v ječi talec, zajedno z Onizimom Popovićem, čegar ime ostane vklesano v naša srca. — Končno še za knjigo samo napisana „zahvala pesnikova“ ter od urednika dodana bibliografija: Pesnikovi životopisi, ocene o raznih njegovih delih, karakteristike in referati o njem itd. Ne vem ta hip, — ker sem oddaljen od svoje knjižnice, ali res ni pri Slovencih o Ivu Vojnoviću napisal nikdo ni vrstice, niti roferata o „Ekvinociju“, „Gospodji sa suncokretom“, „Majki Jugovića“ in „Trilogiji“, (— toda če me spomin ne vara, so pisali o tem i „Zvon“, i „Slovan, i „Veda“ i „Zapiski“!) — ali pa je redaktor knjige, književnik in profesor Dr. Dragotin Prohaska povsem pozabil na Slovence ter tako spravil pesnika ob zavest, da se je naša književnost oddolžila vsaj njegovim delom, če že ne njemu. O tem se treba še bolj potanko prepričati, in odslej vsakega, ki zakrivi podobno nerodnost v naši dobi, potegniti za ušesa. —

Ne pozabimo: Nakladnemu zavodu „Jug“ hvala za njegov trud! Dr. V. K.

Malá biblioteka. A. Schopenhauer: O pisanju i stilu. Z nemačkog preveo Borivoje Jevtić. Prevod je izšel kot 188.9. zvezek v Sarajevu izhajajoče „Male biblioteke“. Prevod je lep in dober. Zlasti bo širši krog čitateljev prelagatelju gotovo hvaležen za njegove „Napomene“, ki vsebujejo vse, kar je potrebno, da more tudi lajik s pridom brati pričujoče delo. Ker je tudi tisk lep in lahko čitljiv (tiskana je knjižica v cirilici) in vsa oblika knjižice prikupljiva, bi priporočal

vsem onim med nami, ki kupujejo „Reclame“ zvezke, da obrnejo svojo pozornost v Sarajevo. Kot 190. zvezek iste biblioteke je izšlo: Jelena J. Dimitrijević: Amerikanka. Nekdo, ki je „bio kazao zbogom ljubavi“, se seznanil v nekem hotelu „u jednoj velikoj evropskoj prestonici“ z neko Amerikanko. Nastane nekako „razmerje“, vendar ne tako, kot je to sicer običajno, ampak nekaj višjega. Črtica je pisana v obliki samoizpovedi, ki jo piše junak čez leto dni po preteku zgodbe. Imam pa vtisk, kakor da se je junak v teh tristošestdesetih dneh zelo postaral, da ga je zapustil spomin in še kaj drugega. Junak se izpoveduje in pravi, da ga je Amerikanka zanimala, še predno je bil znan ž njo, „jer ona je bila interesantnija od svih ženskih gostiju“. Polagoma izve začudeni čitatelj, da je ta Amerikanka utelešena — žena bodočnosti! Zakaj? Zato, ker leže na zofo tudi v številni družbi, ker je v občevanju z moškimi neprisiljena in iskrena, ker ne zardeva itd. Ubogi junak je zaljubljen do vratu in — bože blagi! — čisto preroben je, sama duša! In sama duša je Amerikanka in vse je pesem. Ima pa revež tekmeča. To je zopet človek bodočnosti: zagorel, mišičast in v marsičem sličen z Amerikanko. Polagoma izvemo, da je tudi on Amerikanec in celo njen sorodnik. Ona je že poročena, on pa je zaljubljen vanjo. Ker ga noče uslišati, lazi po vsem svetu za njo in je hotel že parkrat končati svoje življenje. H koncu koncev Amerikanci odpotujejo in naš klavrní junak polagoma tudi. Želimo mu zbogom in srečno pot!

Čeprav zaiskri v črtici tupatam marsikaka lepa misel, je stvar v celoti vendarle slaba. Pisateljica je hotela podati idealno sliko bodočega človeka, toda izpodletelo ji je v celotni kompoziciji in zlasti še na polju — psihologije. Zato je dejanje revno in značajni medli; namesto ljudi in dogodkov sreča čitatelj nebroj sentimentalnih vzklikov in fraz. — Srbohrvaška literatura ima dovolj umetnin — zato naj bi v bodoče „Amerikanke“ raje izostale iz „Male biblioteke“. — 191. zvezek iste biblioteke prinaša Charlesa Baudelairea „Cveče zla“. S francuskega prevajalca J. Palavestra. Charles Baudelaire, človek nesreče in nezgode, je napisal „Les fleurs du mal“. V življenju trpin, je blodil in iskal utehe v opiju in drugih mamilih. Nesrečen v rodbini — kot otrok je izgubil očeta — nesrečen v šoli, neumevan kot poet, je umrl l. 1869., komaj v 46. letu svojega mučnega življenja. Paraliza mu je bila izkopala grob.

„Le fleurs du mal“ — cvetje zla — je najboljšo delo pesnikovo, delo, ki mu je prineslo svetovno slavo. V opombi pravi prevajalec, da je izbral tu samo najboljšo stvari. Ob ugodni priliki pa izide „Cvetje zla“ celotno v srbskem prevodu.

Ker nimam izvornika pri rokah, ne morem o prevodu govoriti natančneje. V splošnem pa se mi vendar zdi, da bo treba prevode še pregledati, kadar bo prelagatelj pripravljala celotno izdajo — zlasti glede forme. — Založništvo ne bi bilo zagrašilo nikakega greha, ko bi bilo knjižici pridejalo kazalo.

Ivan Albreht.

LISTEK.

Ivan Cankar: *Tři povídky*. Preložil dr. Bohuš Vybíral. (Pestré květy sv. 8. Zemědělské knihkupectví A. Neubert v Praze.) — Od slovenskih pisateljev prevajajo v češčino najrajši Cankarja. Izšla je že cela vrsta njegovih stvari v češkem jeziku, marsikaj je pa še v rokopisu (na

pr. Martin Kačur i. dr.) Škoda, da so prevodi pogosto prav slabi. Vybíralov prevod treh povesti, ki so izšle l. 1911. v „Družbi sv. Mohorja“ (Zgodba o dveh mladih ljudeh, Krčmar Elija, Zgodba o Šimnu Sirotniku), je izmed najboljših. Točen je in se bere prav gladko. Oprema

knjižice je čedna, naslovne „slike“ pa bolj da bi ne bilo. —/—

Narodno gledališče. Poleg Divjega lovca, Akademije, Laterne in Sveta so vprizorili do danes v Nar. gledišču tudi „Moralo gospe Dulske“, komedijo poljske pisateljice Zapolske. Stvar je vseskozi domača, prijazno in spretno sestavljena iz vsakdanjih dogodivščin, ki se po raznih domovih ponavljajo brez konca in kraja. Vsekakor bi bilo treba vzeti vso stvar tako, kakor je: domače, prijazno in spretno. Toda niti sledu o tem. Delali so vseskozi s patosom, ki je videti, da bo nosil letošnjo sezono sploh bandero. Vse je tiščalo v tragiko. Sin, ki je ravno zletel iz gnezda, ki kroka s prvo slastjo mladeniča in je pravilno z vsem starim domačim redom skregan, je postal pri nas tragičen junak prvega reda. Grabi se za glavo, puli si lase, se seseda po stoleh, kriči, rohni, vzdihuje in propada. Junakinja, čedna in zapeljana dekla s kmetov, ki jo pisateljica prav primerno odpravi, pri nas tudi — tragedinja. Sestri mladega junaka tudi skrajno pretirani: ena razuzdana, kakor bi ušla vsem vragom, druga omledna in bolna, vredna primerne bolnice. In tako teče predstava, povsod pa štrle iz njenega okvira rogovi. Vsekakor bi bilo treba nekoga, ki bi te rogove odbil, in dal predstavi celotnost in tisto resničnost, ki je kot prijetna umetninica vredna in jo tudi vsebuje. —e—

„Naricanje“ pri Slovencih? Brskajočemu te dni po spominih iz dobe mojega bivanja v Podgradu, sodnem središču tistih istrskih Slovencev — takozvanih „Brkinov“ — kateri žive po vaseh na levi roki ceste iz Trsta proti Reki, mi je prišel na um prizor iz neke sodne razprave tam gori. Zastopal sem moža, ki je tožil mačevo-prevžitkarico, da mu je ogolila velik del gozda. Ko je ženska spoznala, da se z zaslišanjem vsake nove priče njen pravni položaj slabša, je poskusila zbuditi sodnikovo usmiljenje najprej z bolj navadnimi sredstvi. Videča pa, da to nanj ne vpliva, se je naenkrat umaknila do vrat, kjer je pokleknila in „zapela“ prečudno pesem s prečudnim

napevom o svojem rajnkem možu. Tako nekako je bilo: „O, ti moj mrzli Janez, ti v grobu spiš in to pustiš, da svet preganja in zaničuje tvojo belo ovčico-golobico.“ Potem je naštevala v res nenavadnih in izbranih besedah čudovite lastnosti pokojnikove, pa spet objokovala svoje vdovstvo. „Mrzli Janez“ pa se je ponavljal kakor refrèn . . . Precej dolgo je trajalo, da, dokler ni sodnik s pestjo po mizi napravil „komediji“ konca. — Žalibog si stvari nisem takoj napisal in celo poizvedovati sem pozabil, ali je pri pogrebih med Brkini tako „naricanje“ še v navadi ali pa živi na drugačni obliki med njimi. Zakaj o tem ni bilo dvoma, da ženska te pesmi ni morda improvizirala — besedilo in napev sta nosila vse znake pristnega narodnega blaga, od starine podedovanega. Ali pa naj bi bilo njeno „naricanje“ vsled sosedščine s Hrvati tega izvora? Takoj na desno gori omenjene ceste namreč začne hrvaški element. Proti temu bi opozoril, da med Brkini ne cvete samo lepša slovenščina nego kje drugod, — to je potrdil že Fran Erjavec, češ, da govori ljudstvo od Kozine-Herpelj proti Podgradu najlepši jezik — ampak tudi na to, da živi ta del našega naroda tudi drugače pristno slovensko življenje. — Pa še drugje sem doživel nekaj sličnega: v Velikovcu na Koroškem. V družini blizu nas se je smrtno ponesrečil najstarejši sin in dva dni brez prestanka se je razlegala sem do nas čudna monotona „pesem“, govoreča samo o pokojnem, ki se ji je tem bolj poznalo, da ni čisto „srčnega izvora“, ko so se člani družine — vrstili, in je bilo vsega že reš le nekoliko preveč. No, ti ljudje niso bili pristni Korošci, nego so se jim bili starši sem preselili od nekod iz bovškega okraja na Goriškem. — Napisal pa sem to, ker bo menda strokovnjaka zanimalo, kaj je na stvari. Ali „naricanje“ ni morda splošno jugoslovanskega izvora in se je med Slovenci le že izgubilo?

Dr. I. Š.

Razpis dveh pisateljskih nagrad. Podpisano vodstvo Zveze avstr. jugoslovanskega učiteljstva razpisuje dve pisateljski

nagradi po 500 in 300 K za dva najboljše mladinska spisa, ki izideta v IV. in V. zvezku „Jan Legove knjižnice“. — Eno in drugo pripovedno delo mora biti izvirno, primerno za otroško dobo od 12. do 14. leta ter mora obsegati 5 do 6 tiskanih pol (lahko tudi več.) Snov bodi vzeta iz slovenske zgodovine, kar pa ni pogoj, temveč le želja. Rokopise je poslati do dne 1. septembra 1919. l. na naslov podpisanega vodstva. Ime pisateljevo mora biti v zaprtem pismu. Geslo na tem pismu in ono na rokopisu se morata enako glasiti. Rokopise oceni in prizna nagrado Časnikarski in književni odsek Zaveze. Vodstvo Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva v Ljubljani, dne 1. avg. 1918. L. Jelenc, predsednik. V. Rus, tajnik.

Razpis nagrad za najboljše skladbe. Z namenom, da začne čimprej zopet z rednim izdajanjem glasbenega lista „Novi Akordi“, in v izpodbudo glasbenega ustvarjanja razpisuje podpisano založništvo „Novih Akordov“ štiri nagrade za najboljše skladbe in sicer: 1) za dvo-ročno klavirsko skladbo v znesku K 700.--, 2) za samospev in klavir K 500.--, 3) za moški zbor K 400.--, 4) za mešan zbor K 400.--. Jugoslovanski skladatelji,

ki se hočejo udeležiti tekme, naj dopoljšje svoje dobro čitljive rokopise (z geslom in imenom ter naslovom skladateljev v zaprtem kuvertu) najkasneje do 1. decembra 1918 uredništvu „Novih Akordov“ (dr. Gojmir Krek) na Dunaju XV/I, Mariahilfer-Gürtel 29/II. Vsak skladatelj lahko tekmuje s poljubnim številom skladb. Tekmovati morejo le izvirne skladbe, ki še niso bile nikjer objavljene. Tudi obdelave so izključene. Sicer je pa skladateljem na prosto dana vsebina, značaj, oblika in obseg. Vendar naj nobena kombinacija ne prekorači 12 strani v tisku in obliki „Novih Akordov“. Glede vsake poslane skladbe si pridržuje založništvo, oziroma uredništvo „Novih Akordov“ pravico, da jo objavi v listu proti plačilu običajnega (sedaj izdatno zvišanega) sodruđniškega honorarja. Isto velja tudi o skladbah, ki jim bo posebno, v ta namen sestavljeno razsodišče prisodilo nagrade. Avtorjem teh skladb pristojna razen nagrade še pravica do običajnega sodruđniškega honorarja. Srbskim vokalnim skladbam je podložiti tekst ne le v cirilici, temveč tudi v latinici. Založništvo „Novih Akordov“ L. Schwentner, Ljubljana.

KULTURNO-POLITIČNI PREGLED.

Um die Jugoslavija. Eine Apologie. Von Dr. Alexius Ušeničnik, Theologieprofessor. Laibach, 1918. Verlag der Katholischen Buchhandlung. Druck der Katholischen Buchdruckerei. 65 strani, cena 4 K.

Knjiga nosi motto: Ave, Caesar — morituri te salutant! — in spisal jo je eden prvih sodobnih teoretikov katoliško orientiranega dela Slovencev — v nemščini. Namenjena je torej faktorjem izven Slovenije, in sicer, kakor je čutiti, v prvi vrsti vsem najvišjim, odločujočim državnim in cerkvenim instancam, v drugi

vrsti pa sploh neslovenski javnosti, ki ima voljo informirati se o naši moderni politični formuli. Tem mestom in temu občinstvu pa hoče podati avtor jasno sliko o nujnosti zahteve po državno-politični samostojnosti Jugoslavije v smislu majniške deklaracije, nadalje o absolutni legalnosti tega narodno-političnega programa in slednjič zagotovilo o absolutni legalnosti sedanje in bodoče taktike [delo je izšlo še v avgustu 1918.], katere se mislimo posluževati za dosego svojega cilja, legalnosti napram cerkvi in državi. Skratka: knjiga ni propaganda,

temveč obramba slovenske politike in nje voditeljev proti eventualnim, oziroma bržkone obstoječim pomislekom od državne ali cerkvene strani, zato tudi naslov: apologija.

Priznati je treba, da je očrtan smoter s pričujočim delom spretno dosežen in mora pred vsako sodbo prestatl svojo preizkušnjo. Če pa se vprašamo, v kakem razmerju je avtorjevo stališče do nas, v koliko je v njem izražena pravilna slika slovenskega stališča, našega skupnega nacionalno-političnega naziranja in stremljenja, pa seveda odgovor ne more biti ugoden. Res je, da nam knjiga podaja sliko, do kake stopnje se je vzpel narodni odpor proti tujerodni nadvladi, pri konservativnejšem delu slovenske duhovščine, in do kake mere se namerava ta poslužiti pravice narodnega samoodločevanja, upamo pa, da bo imel vsaj nje del (morda večina?) vendarle radikalnejše nazore v tem pogledu. Ne moremo pa se seveda spuščati v principijalno razglabljanje o različnih taktikah katoliške politike, ki lahko še vedno ostane z ortodoksnostjo v skladu, dasi gre po radikalnejši poti, kakor je avtorjeva. Zakaj nam je narod sam po sebi nositelj suverenosti in si prisvaja potemtakem tudi pravico absolutnega samoodločevanja, katero je odločen v dani priliki uporabljati. Zato za nas ne obstoja potreba apologije narodne politike, pred nikomur, ker nosi narod v sebi vse pravice nad samim seboj. Le suverena narodova volja,

manifestirana po njegovih pooblaščenih, je merodajna za narodove programe in taktike; razni tradicijsalni faktorji, ki so si z nasiljem uzurpirali nad narodom oblast, pa nam niso nič drugega kakor poljubne slučajnosti, narod pa ni pravno niti najmanj vezan nanje, temveč le z vezmi nasilja. Zato apologijo, kakor je pričujoča, odklanjamo. —

Sicer pa je v knjigi, kakor že rečeno, stvarna argumentacija v prilog zahtevi po nacionalni jugoslovanski državi izredno trdna, jasna, prepričevalna in mnogostranska; to velja tako glede dokazovanja nujnosti za zahtevo po lastni državnosti, kakor glede potrebe po ozki naslonitvi na Hrvate ter Srbe. Zanimivo je, da avtor po konstataciji: Es zeigt sich mehr und mehr, daß ohne Vereinigung mit den anderen Südslaven eine wahrhaft nationale Kultur nicht möglich ist (str. 34), prihaja celo do stavka: (Die Slovenen) können auch mit den Kroaten und Serben für die wissenschaftlichen Arbeiten eine gemeinsame Sprache wählen. Es wird doch etwas ganz anderes sein, für ein einheitliches Volk von sechs, ja von zehn Millionen, wissenschaftlich zu arbeiten, als für ein Volk von anderthalb Millionen (str. 34).

Kako je knjižica dosegla svoj namen, ne vemo. Zdaj jo je že prehitel čas; za kar je bilo včeraj pri nekaterih še treba apologije, je danes že skoro zakon, in legalno postaja vse tisto, kar je bilo še včeraj veleizdaja. (!!) A. L.

* Tako je - ker pisatelj je našel aljo določo praksova
fiktivni zoper Dancaventura & se hudi. pristano
(v "Slovenen") & cela nepotrebna opravila -
sem prepričan, da ne opravičen, Peto, 6/2/1918

Tovarna kemičnih izdelkov GOLOB & K^o

postreza svoje odjemalce še vedno, v kolikor zamore
dobiti še potrebnih surovin.

Pravkar izšlo!

DR. ALOJZ ZALOKAR:

„O LJUDSKEM ZDRAVJU.“

„Zalokarjeva brošura je namenjena vsakomur, ki mu je na srcu sreča in bodočnost Jugoslavije.“

„Slovenski Narod.“

Cena 3.60 K, s poštnino vred 4 K. Naroča se pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani, Sodna ul. 6.

„Opisana je tako, da jo bereš bereš in zopet bereš ter razmišljaš...“

„Jugoslovan.“

Pravkar izšlo!

Lepa bogata zaloga

po primernih cenah za vsako darilo, kakor za **birmance, neveste, krste, godove itd. velika izbira.**

Naznanja slav. občinstvu, da se cenikov letos ne razpošilja, ker ni blaga po vzorcih.

Vljudno vabi in se priporoča

Tvrka F. ČUDEN,

Prešernova ulica št. 1 v Ljubljani.

Narodna knjigarna

in trgovina s papirjem

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7.

sprejema naročila na vse — tu in inozemske časopise —
revije ter vse knjige.

„OMLADINA“

priporoča

Albrecht: *Mysteria dolorosa.*

(Zbirka pesmi.) Vez. K 3·50.

Pugelj: *Zakonci.*

10 novel. Broš. K 3—, vez. K 3·50.

Gradnik: *Padajoče zvezde.*

Pesmi. Kart. K 2·80, vez. K 3·50.

Flaubert: *Gospa Bovaryjeva.*

Roman. Broš. K 3·80, vez. K 4·80.

Flaubert: *Tri povesti.*

Broš. K 2·30, vez. K 3—.

Župančič: *Ciciban.*

Knjiga za mladino. Vez. K 1·60.

Župančič: *Sto Ugank.*

Knjiga za mladino. Vez. K —·90.

Niederle: *Slovanski Svet.*

Broš. K 4·50.

Le Bon: *Psihologični zakoni razvoja narodov.*

Broš. K 2·50.

Knjige se dobe po knjigarnah (cene 10% višje) ali naravnost od „OMLADINE“.

Ljubljana, poštni predal 87.